

KRIŽEVAČKI ŠTATUTI

VINSKO-PAJDAŠKE REGULE
ZA SVE DOMAĆE, DRUŠTVENE
PRIJATELJSKE I POBRATIMSKIE
ZABAVE I VESELICE
SA 13 SLIKA
SABRAO I SASTAVIO

„PAJDAŠ ZVONKO“

CIJENA K 32.—

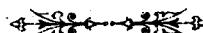
KRIŽEVACKI ŠTATUTI

Vinsko-pajdaške regule

za sve domaće, društvene, prijateljske i
pobratimске zabave i veselice.

Sabrazao i napisao kraj punog barila i lepe pajdašice
Pajdaš Zvonko iz Vupoglave.

DODATAK:

- Koprivničke regule.** — Varaždinski fureš.
Krapinski vandrček. — Turopoljski štatuti.
— Zagrebačka puntarija. — Ivanečka
smešancija. — Svetojanska lumperija.

KRIŽEVCI.

NAKLADA KNJIŽARE GUST. NEUBERGA.

Sva nakladnička i auktorska prava pridržana.

Ova knjiga posvećena je:

Štovateljima slasne vinske kapljice; prijateljima krcatih stolova i punih vrčeva; pajdašima „Horvackoga pajdaštva i bratstva“; protivnicima suza, žedje, jadikovka; dušmanima praznih džepova i boca, kao i svima onima, koji se rado „znajdu u kleti pri punom lagvu, pri masnom ražnu, pri dobroj gibanici s paprnjaki i s mlinci, a kraj lepih pajdašic, srcu dragih drugario“ — svima bila ova knjiga na pajdaško pravo horvacko veselje i zabavu.

Gdo rad slatko vince pije
Kupici se punoj smije,
Komu pesma, šala godi
I ravna se po staroj modi;
Gdo vu kleti rado sedi
I u čuturku punu gledi,
Gdo li ne zna vekšu sreću
Nek li ražen dok okreću;
Gdo bi rad spametno čuti
„Križevački“ kak „Štatuti“
Staroj šegi daju hvalu
I štimaju vinsku šalu:

Tomu naj je vender celo
Posvećeno ovo delo !

UVOD.

Ama li tko od nas, da nije sudjelovao kod Šakove porodične proslave, prijateljske veselice, društvenoga običaja ili u kojoj drugoj zgodji, dok se dnevne brige puštaju s vida, a veseloj volji daje potpuno oduška?... Nijesmo li se u takovoj zgodji osjećali ugodno i razdražano? Nijesmo li čeznuli zatim, da se do zgode opet nadjemo u skupu tako vesela društva, koje si je uz kićene zdravice, uz lijepu pjesmu, igru i šalu, a pokraj krcatog stola zasladio mnoge časove?...

Recimo: dobri naš znanac i prijatelj slavi krštenje svoga prvijenca. Može li on propustiti, a da po staroj „horvackoj navadi“ ne dade ovoj zgodji onu važnost, koju odvajkada ima? Po primjeru svojih „ocev i dedov“ sakupi on oko svoga gostoljubivoga stola „preštimane“ kume, rođake, znance i prijatelje, daje im štono riječ: svu dušu svoju, da proslave rođenje „princa“ — nasljednika u imenu, na kući, diku i ponos porodice. I takovom zgodom rasdragaju se srca, razigra se društvo, dolazi do

preugodne šale i zabave, a sve to na diku domaćinovú i na zdravlje maloga sinčića, koji ugleđao svjetlo dana božjega.

Drugi prijatelj priprema svatbu: ženi sina ili udaje kćerku. Kud ćeš važniji događaj u obitelji, nego je ovaj. Udaraju se temelji novoj porodici, spajaju se u bračnu vezu mlada bića, otvara im se put u novi život, pa kako bi taj važni događaj „v pravoj horvackoj hiži“ prošao mrtvo, tiko, bez veselja i slave, pokraj „hižnih pajdašov i pajdašic, bratskih i prijateljskih drugaric?“ . . . Nipošto. Stari su „Horvati“ takove važne događaje slavili po cijele sedmice, pa kako da mi barem na koje kraće vrijeme ne okupimo oko svojih mladenaca prijateljsko društvo i s njime se ne proveselimo do mile volje. Zato takovom zgodom „preštimani hižni gospodar“ pun radosti i veselja ili sam osobno ili po svome „pozoviču“ kuca na vrata rođaka, prijatelja i znanaca, zove ih na određeni dan pod čestiti krov svoj, da budu svjedocima bračnom vezu njegove djece, nad srećom kojih drhće mu i strijepi cijelo ţice. Tu opet dolazi do veselice, onako „polek navade stare“ — dobro se jede i piye, grla ore, govorancije niču, svirka ječi, ples odmahuje, a sve u želji, da je na čast i poštene domaćine, a na sreću sretnih mladenaca.

Onaj opet prijatelj sretno obavio neki posao: sagradio novu kuću, povratio se živ i zdrav sa daleka puta, ubrao dobar prirod, ili

inače hoće izyanfedne zabave i veselja. Eto ga kako otvara širom vrata svoga gostoljubivoga doma, da časti i ugadja svojim uzvanicima, da dokaže kako ga nije obladala pusta sebičnost, nego da je u pravom smislu naše gore list, pravi „horvacki“ sin, koji sreću i nesreću, uspjehu i neuspjehu, radost i tugu rado dijeli s onima, koji su mu srcu mili i dragi.

A nije li se i onaj sjedoliki starosta uz svoju vjernu drugaricu sjetio, da ih medjusobna sreća veže deset, dvadeset, dvadesetpet, možda i više godina! Pa kako će i on, da taj lijepi niz godina propusti neopaženo, da to ne proslavi dostojno uz svoje stare znance i prijatelje?... Sve ovo su takovi događaji, koji se u porodičnom životu ne opetuju svake godine, pa su poradi toga tim važniji i svečaniji, i njima se odavno podavalо posebno značenje, tako da nije bilo „horvackoga hižnoga praga“, gdje se ne bi slavili dostoјnim načinom. No uz ove događaje ima i takovih, koji se opetuju svake godine i svake godine proslave njihove padaju obično u isto vrijeme.

To su u prvom redu imendani i rođendani.

O krsnom imenu i o danu rođenja moralo je biti u pravoj „horvackoj hiži“ veselja i zabave na pretek, a dodamo li k tomu i na daleko poznatu „berbu“, „fureš“ i razna druga redovita i nerедовита „pajdaštva“ i „spravišća“, na kojima se pjeva, kliče, pleše, ijujuče kraj

dobre i pune čašice vinca, onda vidimo, da je odista mnogo zgoda u životu, dok se možemo u ugodnom društvu proveseliti i naužiti zabave kako se ono veli: do grla. Sa svakog pako takovog „pajdaštva“ ponesemo najljepše dojmove, uz uvjerenje, da su stari „Horvati“ bili doista „feš dečki“, dok su nam namrli tako lijepe i ugodne običaje.

Istina je, da se u novije vrijeme mnogo od tih običaja gubi. Zbilja se života ne osjeća više onako ružičasto kao nekada prije. Ali ni danas se ne može zamisliti prava „horyacka“ zabava i veselica bez onih „štatuta“ i „regula“, kojima su prve temelje udarili stari dobroćudni i nuda sve gostoljubivi Hrvati. Gdje nema one stare hrvatske gostoljubivosti, neprisiljenosti, dobroćudnosti, pobratimstva i odanosti, tamo nema ni one sklonosti i onog raspoloženja u zabavi radi kojeg su naši dični predji i pred stranim svijetom došli na daleki glas.

Sudjelujući kod ovih i ovakovih domaćih i prijateljskih proslava i veselica, ili kako su ih nekad zvali: „spravišća“ ili „pajdaštva“, opažamo, da se obično redaju po nekim posebnim pravilima.

Ova pravila doduše nijesu strogo ujednačena, jer ih manje više svako veselo društvo provodi po svojoj volji, no ipak je osnovna nit njihova takova, da se odmah vidi, kako su usvojena i prekrojena po nečemu starinskomu, što

se uživilo u sami narod, što je uhvatilo dublji korjen u našem društvu, što daje ovim pravilima posebno obilježje i čini ih ne samo ugodnima i dopadnima, nego i vrlo zanimljivima. Takova dobro poznata i mnogo raširena pravila, za koja se može reći, da su osnovna nit mnogih običaja i navika kod domaćih i prijateljskih proslava i veselica, gdje se grla kvase rujnom kapljicom, a srce poigrava od ugodnosti i veselja, od davnih vremena jesu:

KRIŽEVAČKI ŠTATUTI.

Samu riječ „statuti“ dolazi od latinskoga „Statut“, a znači: zakon, poslovnik, pravilnik. Kako znademo cio se naš život temelji na zakonu, uredjen je po stanovitom poslovniku i pravilniku. Tako je danas, tako je bilo i nekad. Bivše „varoši“, „sučije“, „gospočije“, „spravišća“, „cehovi“ i svi ostali zborovi bili su uređeni pravilnicima, koji su se zvali „statuti“. Ovakovi statuti bili su zakon: uredjivali su pravac upravi, ustanovljivali prava i dužnosti, a štitili povlastice. Valjanost njihovu priznavala je svaka vlast i obično ih posebnom odlukom potvrđivala. Ovakovi su se statuti mnogo poštivali. Pošto su se pak i domaće veselice, „spravišća“ ili „pajdaštva“ smatrali kao neke zasebne, makar i časovite skupine sa stanovitim ustanovama, to prijatelji njihovi i njima namjeniše poseban pravnik, koji su prozvali „statutima“, „regulama“. Jedno i drugo imade isto značenje.

Od svih društvenih pravilnika najviše su poznati i rašireni „Križevački štatuti“. Zašto je upravo starodrevni grad Križevci odlikovan time, da ovaj pravilnik nosi njegovo ime, to mnogi pripisuju daleko poznatoj gostoljubivosti starih purgara križevačkih, koji su uvek rado i živo prianjali uz onu svoju pobratimsku:

Svi smo, svi smo:
Kak Križevčani nismo!
Bratec mili moj
Iz sveg grla poj:
Bog poživi sê Horvate
Naj se slože i pobrate,
Naj sî buju fajn dečki
Kak purgari križevečki!

Dávna je želja, da se „Križevački štatuti“ iscrpljivije obrađeni izdadu u posebnoj knjizi, da se sačuvaju oni mnogo obljudljeni starinski običaji: „adeti“ i „šege“, da se s njima mogu poslužiti sva vesela društva, koja se hoće po „horvacki“ lijepo i ugodno pozabaviti. Toj davnoj želji sada je ovim iscrpljivijim izdanjem udovoljeno.

Da pak cjelovitost „Križevačkih štatuta“ bude potpunija i svrsi zgodnija, ne samo da smo ih protumačili, slikama i primjerima upotpunili, nego smo u posebnim odlomcima pridodali: „Koprivničke regule“, „Varaždinski fureš“, „Krapinski vandrček“, „Turopoljske štatute“, „Zagrebačku puntariju“, „Ivanečku smešanciju“ i

„Svetojansku lumpariju“. Sve su to društvene tečevine onih blaženih vremena dok se život nije ovako teško osjećao kao danas. No i pored kraj svih današnjih nedaća nadje se ljudi široke volje, koji rado proborave u veselom društvu, pokraj čašice vinca i koji se rado zanose onom starinskom :

Danas jesmo, sutra nismo.
Po na kletu Bog zna gdi smo;
Pitat će nas: gdi smo bili
A nismo se ni napili;
Pijte braćo, dok nas ima
Vince slatko godi svima!

Ovoj veseloj, gostoljubivoj i razdraganoj mokroj braći namijenjena je ova knjiga. Neka ju štiju dobre volje, vesela srca i neka se s njome do potrebe u svome „pajdaštvu“ posluže. A kraj toga neka ne zaborave na ovo dvoje: Prvo, živa je istina, da vince razblažuje i razveseljuje čovjeka, da iz njega čini društvenjaka i vesljaka, da mnogu brigu umanjuje i uljepšava. To se poreći neda. Ali je živa istina i drugo, da vino i svako žestoko piće, ako se troši nerazumijevanjem i prekomjernošću, ne samo truje i razara cijelo naš život, nego čini čovjeka nečovjekom i dovodi do mnogoga duševnoga i tjelesnoga zla. S toga budimo prijatelji vesele pobratimske društvenosti, učvršćujmo staru hrvatsku gostoljubivost, ne tuđimo se od čestitoga i trijeznoga

domaćega pajdaštva, ali bježimo kao od kuge svaku prekomjernost, koja ubija ozbiljan polet i zanos, a prouzrokuje mnogo zla.

Kao glasna truba neka nam se u svakoj društvenoj zgodi neprestano oglasuju riječi pjesnikove:

Uživaj vino, al pamću većom,
Umjerenost sama radja ti srećom!

Popevka o „Križevačkim štatutima“.

Naj se zna, naj se zna,
Kaj je istina!“

Narodna riječ.

Križevac je lepa varoš
O njemu je daleko čuti,
Negva dika od starine
„Križevački“ su „Štatuti“.
V njima stoji napisano
Kak je negda pri nas bilo,
Dok gorice su rodile
I vinca se puno pilo.
Saka hiža štimala se
Dok je goste k sebi zvala,
Ondač ti je, bratec dragi,
Pajdašija lepo cvala.
Sega ti je bilo dosti
V podrumu i hambaru,
Nije bilo kakti denes
Dok nas tolke brige taru.
Saki purgar imal ti je
Pune pinte, pune kleti,

Mimo projti brez prijavka
Nije ondač bilo smeti.
Godovno ni ondač prešlo
Brez pajdašev sake fele,
A pri stolu gde su bile
Navek sega pune zdele.
Pravog vinca ni falelo,
Žganičice, a ni zelja,
S paprnjaki, s gusetinom
Bilo ti je tad veselja.
„Starešina“ pri takvom stolu
Bil je navek prva glava,
„Vunbacitel“, a i „fiškuš“,
To si bili njegva slava.
„Popevač“ je glasno peval
Pajdašiji da je dika,
Lepo ti je to on spelal
Po horvacki kak se šika.
„Čuturaš“ je brigu imal
Da ne s fali nigdar viňa,
A za drugo sve se brigal
Vredni hižni domaćina.
Zdravice su redom išle
Vsega srca horvackoga,
Naj se znade da pajdaši
Jesu roda junačkoga.
Bratimstvo se navek pilo
Domorodcem kak se šika,
Pobratimstvo med Horvati
To je svakom prava dika.

Pesma se je dalko čula
I mužike je znalo biti,
A sve zato, da se bolše
Po horyacki moglo piti.
Kušlecov je bilo dosti
Vandrček se ni pozabil,
Mnogi pajdaš ni znal bome
Kam bi svè to bil si spravil.
Sve je išlo kak po lóju
Od večera pak do zore,
Saki ti je tukaj ostal
Doklem goder samo' more.
A bi li se tko popuntal
I postal je kak hren lut,
„Vunbacitel“ bi napravil
Kak veliju baš štatuti.

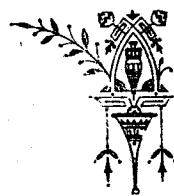
*

Tak je bilo po domaću
Med Horvati od davnine,
Zato jesu oni bili
Pravi sinci domovine.
Stara šega križevečka
Sikuda je lepo cvala,
Pajdašija med Horvati
Zatrti se nije dala.
Varaždinci, Krapinčanci,
Zagorski baš svi pajdaši,
Turopoljci, Zagrebčanci,
Prijeli su adet naši.
Kalničanci, Požežanci,

Ivančani i Moslavci,
Spelavali su šegu našu
Skupa snimi i Posavci.
Prigorci baš fajn dečki,
Pa Podravci pokraj Drave,
Nafalit se nisu mogli
Križevečke lepe slave.
Svud po svetu med Horvati
Širila se jedna želja,
Da se množi pajdašija
Da bu navek tog veselja.

*

Pa kak negda tak i dale
Naj je svikud o tom čuti:
Glavni mešter pajdašije
„Križevački“ su „štatuti“.

Postanak „Križevačkih štatuta“.

K

prvi početak „Križevačkih štatuta“ nije moći točno zagledati. Manjkaju zato nužni podaci. Njima je po svoj prilici isto onakov početak, kao što ga imadu naše narodne pjesme i pripovjesti. Nezna im se za stvoritelja: nikli su sami od sebe, onako u šali i veselici, neko ih nabacio, drugi prihvatio, treći prekrojio, četvrti nadopunio i tako su se doskora uobičajili u svakom domaćem veselom društvu i pajdaštvu. Ima jedna ničim dokazana glasina o postanku „Križevačkih štatuta“. Vele, da su stranci, koji su se nekad uslijed mnogih vojna utisnuli u Hrvatsku, zlorabili gostoljubivost hrvatsku u tolikoj mjeri, da je obično svaka veselica imala kakav žalosni svršetak. To da se najviše događalo u vinorodnim krajevima, među kojima je za onda bio cijeli kalnički kraj sa Križevcima. Križevački varoški sudac, da je imao mnogo posla sa svojim purgarima, koji su se dolazili prituživat radi tih nepodobština. Da se tomu stane na kraj imali su purgari kri-

ževački „spravišće“ (skupštinu) i utanačili pod kojim uvjetima i uz kakav red mogu se obdržavati veselice, kojima sudjeluju stranci. Tko se ne bude toga držao, potpasti će pod strogu kaznu varoškog suca, koji je na ova utanačenja dao svoj potpis i varoški pečat. Ove se ustanove tečajem vremena tako udomaćiše, da ih mnoga pajdaštva rado prihvatiše kao temelj svojim vinskopajdaškim „štatutima“ i svečano ih kod svojih veselica „uzakoniše“. Pošto je sve to imalo prvi svoj početak u starodrevnim Križevcima, to prijatelji punih čaša, a dušmani praznih vrčeva „vu preponiznem svojem poštovanju“ prozvaše ove vinsko-pajdaške ustanove „Križevačkim štatutima“.

Kako spominjemo ovo nije ničim dokazano, no vrijedno je to ovdje zabilježiti. Vjerovatnije će biti, da su „Križevačke štatute“ stvorila vesela i razdragana srca široke i dobre volje pokraj izvrsne kapljice, koja je nekad obilno rodila po svoj domovini našoj. Kao što su u ovakovim zgodama nikle razne prigodnice: „Obredi za krštenje mošta“, „Litanije kod vinske večernice“, „Koprivničke régule“, „Krapinski vandrček“ i t. d., tako su i „Križevački štatuti“ ‘uz mnoge druge „vinske regule“ nikli u veselom „horvackom pajdaštvu“. Da je ovo vjerovatnije, svjedoči tomu i ova narodnom predajom sačuvana zgoda: U staro je doba između purgara Križevačkih i šljivarja (plemenitaša) kalničkih postajala velika pro-

timba. Purgari križevački, ponosni na svoje varoške pravice, isticali su svagdje svoje prvenstvo. Kalničani opet kao plemići po kralju Beli, koji ih je plemstvom odlikovao, što su ga u bijegu pred Mongolima zaštitili, hraneći ga šljivama, uslijed čega su i dobili pridjevak „šljivari“ — nijesu ovo prvenstvo Križevčanima priznavali. Tako su ova dva susjeda dugi niz godina živjeli u razrožnosti i neprijateljstvu. Poradi svoga susjedstva bili su jedni na druge u mnogo priroda upućeni. Pošto nijesu živjeli u prijateljstvu, to je i purgarima križevačkim i plemenitašima kalničkim ova razrožnost dosta škodila, a u danima tuđih nasrtaja i provala mnogi neuspjeh skrivila. To se znalo i osjećalo jednakoj na jednoj i drugoj strani. Ali нико nije ozbiljnije pokušao da sporove izravna i susjede izmiri. Istim u polovici četrnaestoga stoljeća došlo je do toga, da su se Križevčani i Kalničani pomirili i konačno posve sprijateljili. Pobudom nekih miroljubivih purgara križevačkih i plemenitaša kalničkih sazvano je „veliko spravišće u Križevcima“, na kojemu se Križevčani i Kalničani zavjeriše, da će u buduće u slozi i prijateljstvu živjeti. Da ovo spravišće bude okrunjeno uspjehom spojiše ga s velikom veselicom, na kojoj se pilo i zabavljalo po „križevečki“. Spravišće je ispalo sjajno. Susjedi se izmiriše i obilno pozabaviše. Križevčani su dali dva vola, koji su se pekli na ražnju pokraj crkvice Sv.

„Veliko spravišće u Križevcima“.

Križa, a Kalničani su dovezli pune bačve vina. Svjetine je bilo kao mravlja. Puna tri dana i tri noći bilo je spravišće na okupu. Bratimilo se i veselilo sve popreko, a glavnju su riječ imali križevački notarijuš i kalnički kaštelan. Prvi je bio starešina, drugi fiškuš, a kao domaćina je učestvovao varoški sudac. Službu peharnika obavljali su ašešori uz neke kalničke plemenitaše. Pošto se bilo bojati, da će koji od protivnika pokušati spravišće rastepsti, to su bili u pripravi varoški panduri „vunbacitelji“, da „takvog puntara spelaju vun iz varoša, da ne zbantuyle susedsku pajdašiju!“

Kod ovog spravišća sudjelovali su „varoški trombetaši“ sa svojim „kapelmajstorom“ iz Koruške. Po „križevečkom taktu vudirala je gospoz kapelmajstor vu varoški boben“, da se to odječivalo „prek varoške međe“. — Za „tanec“ su se kod ove zgode brinuli „posavečki jegedaši“, koje su Križevčani i Kalničani na ovo spravišće pozvali.

Ova pomirbena proslava kao da je bila temelj „Križevačkim štatutima“. Svima je to ostalo u ugodnoj uspomeni i ta se uspomena prenijela na potomstvo. Poslije su se mnoga društva na sličan način proveselila i pozabavila. To je bilo osobito o berbi i na blagdane u okolišnim vinogradima i kletima, gdje se je pobratimstvo i pajdaštvo izmedju Križevčana i Kalničana u punoj snjeri očitovalo. Ovo se je

susjedsko pobratimstvo raširilo na daleko i zadobilo neke nove „tituluše“, koji se sačuvaše do danas. Za veselo i raspoloženo društvo veli se i danas: „sestali se jesu po križevečki“, a gdje se pije i redaju nazdravice po nekom pravilniku, veli se: „buju ga se vžili po križevečkih štatutih“.

O tomu ima i jedna starinska popevka:

Sestali se jestmo
Baš po križevečki,
Vinca smo se vžili
Kakti pravi dečki.
Sikud nas je bilo
V hiži i prek puta,
Drugač to ni nejde
Kraj „Križevečkih štatuta“.

Uporaba „Križevačkih štatuta“.

Kadju Hrvatima je odavna poznato, da „nema veseloga horvackoga bratstva ili pajdaštva brez kupice vinca“. Ovo je prva točka ili glavni „punktum“ „Križevačkih štatuta“. Gdje nema vinske kapljice i veseloga pajdaštva tamo nè mogu u porabu doći „Križevački štatuti“. Kad se sakupi pajdaštvo pokraj čašice rujnoga vinca, a spremno je na veselje i šalu, samo se po sebi razumije, da u najviše slučajeva bez „Križevačkih štatuta“ ne može biti. A dok dodju na red „Križevački štatuti“, brzo im se priključe „Koprivničke regule“, „Krapinski vandrček“, „Svetojanska lùmparija“ i razpe druge prigodnice, uz koje se društvo proveseli do kasne noći ili do rane zore. U današnja malo teža, možda i ozbiljnija vremena to se doduše neopetuje često, no nekada su takova pajdaštva bila na dnevnom redu prema onoj mnogo raširenoj:

Polak navade stare,
Društvo se sèbralo je,
Imalo, neimalo pare,
Samo da yeselo je!

Dignimo čašu visoko
Kliknimo u jedan glas:
Bratec Bog te nek živi
S tobom sve skupa nas!

Društvo ili pajdaštvo može biti samo za sebe. To je obično u gostionici, na izletu ili drugđe, gdje nema domaćine. Kod nas Hrvata najčešća su „domaća društva“, naime tako-vi, koja se sastaju u kući domaćinovoj ili kod benefektora. Ta društva imaju svoj početak u onjim vremenima, dok su Hrvati živjeli u svojim velikim zadrugama i u njima njetili lijepu pobratimsku društvenost. Domaće društvo skupina je iskrenih „hižnih pajdašev“ kteri želiju sa vsem susedom i prijatelem vu horvackom veselju i v horvackoj slogi i lubavi živeti“. Takovo društvo nađe se u svakoj važnijoj zgori u kući domaćinovoj, da s njime iskreno od srca podijeli „vse hižne dogodovčine“.

Starešina ili stoloravnatelj.

Svakomu domaćemu veselomu društvu na čelu je stoloravnatelj. U prva vremena su se pročelnici „pajdaškoga spravišća“ zvali starešine. Pošto se je naziv „stoloravnatelj“ više uobičajio, to mu i mi u svome raspravljanju dajemo prednost. To je vrlo časna služba i namijenjuje se osobama, koje su poznate sa svoga „vinsko-pajdaškoga veselja“. Vrstan stoloravnatelj ima biti „vudren na hec i šalu“, njemu je sipati

dosjetke „iz rukava“, mora imati riječi kao „šipak koščica“, a kod njegovih mu je govoracija „spretno i gjegjerno zaštrbenknuti“ o „preštimanciji“ i pajdaškim prednostima pojedinaca. Uz to mora točno poznavati sve „štatute“ i „regule“, da ih može iscrpsti do mile volje i time svojoj vlasti udariti pečat ugodne uspomene. Pravo veli: „pajdaška popevka“:

Ravnateljem biti
Zato treba dar,
Smeđ, a i šala
To su negov par.
Puno mu je piti
V pajdaštvu vodit reč,
Dobre volje biti
Priznanje si steč.
Štatute mu je znati
Svu njihovu vlast,
I regule poznati
Koje daju čast.
Govorit mu je puno
I vodit pjesmu bar,
Ravnateljem biti
Zato treba dar!

Društvo, koje se sastalo samo za sebe bira stoloravnatelja glasovanjem ili na predlog kojega člana. Tko u društvu dobije najviše glasova ima čast stoloravnatelja prihvatići. Ne učini li to, mora piti „štrot“. Količinu „štrofa“ određuje cijelo društvo, koje to mora punom čašom potvrditi.

Ono društvo, koje se sastalo u kući domaćinovoj ne izabire stoloravnatelja, nego takovog imenuje sam domaćina. Ako nema domaćine, nego je domaćica, to ona imenuje svoga zamjenika t. zv. „hižnoga japicu“, koji umjesto nije imenuje stoloravnatelja. Ovakovim zamjenikom može biti jedino ona osoba, koja je bila višeput kod stola domaćice. Društvo pak koje se sakupilo na poziv kojega prijatelja, ali izvan njegove kuće, također se ima podvrći upravi onog stoloravnatelja, kojega imenuje takav prijatelj ili „benefaktor“. (Benefaktor je latinska riječ, a hrvatski znači „dobročinac“ ili „dobrotvor“, u ovom slučaju onaj, koji društvo časti na svoj račun). Medju starim Hrvatima, osobito kod gospočija, našlo se puno benefaktora, koji su u važnijim zgodama znali oko sebe sabrati veselo društvo i s njime se ugodno pozabaviti. Danas je takovih benefaktora malo.

Običaj je, da se stoloravnatelj imenuje ili izabere odmah poslije prvoga jela. Gdje jela nema, tu dolazi to na red čim je društvo zauzealo svoja mjesta i okrijepilo se čašicom vina. Kućedomaćina ili benefaktor najprije lijepo i kičeno pozdrave cijelo društvo, izraze svoju radost, što su se odazvali njihovom pozivu, a zatim imenuju stoloravnatelja. To je njima dužnost učiniti uz pune čaše i svečanim načinom. Medju društvenim veseljacima sačuvalo se je više starinskih prigodnica za ovakovu zgodu u

kajkavskom narječju. Takova jedna križevačka prigodnica glasi ovako:

„Lubleni pajdaši i preštimane gospe pajdašice! Lepe i cifraste vse vaš skupa pozdravljam vu svoji pošteni hiži. Srećen sem, ar ste došli vesim i od sega srčeca bi rad, da vam projde ovo pajdaštvo pri meni kak se to šika za prave brace i sestrice horvacke. Rasprl sem pred vami vse kaj imam: i hižičku i špajzu i kletičku i lagve i najže i vse druge kaj mi je dragi Bog dal, a vi to vzemete kak najvekše zlamenuvanje mega bratstva i pajdaštva. Štimam se kakti puran s najvekšom kukmom gda gledim vu vas i s jočmi vidim drage i srčene, preštimane i lublene pajdaše i pajdašice svoje, s teremi daj mi Bog duge poživeti i navek vu pajdaštvu biti. Človečanski je vek verek lep, arti najvekše je dělo dragega Gospodinę Previšnega človečansko živlenje, najveć pak ondi, gde se najde ovak zembrano pajdaštvo. Tudekarek se nam slajše i vejseleše hodi po čalarni zemli, tudekarek cifrosteše sončeće greje, mileše tiček popevle, veselše ribek vu vodi pluje, lepše rožica cvete, vu jenu reč: ondač človek zna da ima živlenjiče kak pri Paradizu. Zato velim još jenkrat: daj nam Bog takvo lepo pajdaško živlenjiče ne jeno ili deset, neg sto i sto let, a vu slogi, lubavi, bratstvu i pajdaštvu do skrajne vure. Nigdar nam nikaj nepofalelo ni vu hiži, ni onkraj hiže, ni vu polju; ni vu senokoši, ni vu šumi, ni

nigdi drugdi, a najmenše vu dragim našim go-
ričicam i vu stari kleti, gde naj buju lagvi na-
vek puni ovak dobre kapličice, kakva i denes
terši ov hrastovi stolek. Nje nam nigdar ne po-
falelo; ona nam ne zmanjkala ni jenoga časa
vu živlenjiču našem. — Deci moji, pajdaši i
pajdašice! Saki od vas zna za onu staru štimu,
da nikaj ne brez reda i pravic, ali brez kurmi-
lara iliži zapovednika. Kak je verek potrebne, da
nešte drži pluga pri oranju, sekiru pri tesanju,
kurmilo pri čunu, a kladivca pri nabijanju, tak je
potrebne, da nešte bude i glava našega brackega
i vinskega pajdaštva. Ja kakti hižni gospodar
nebi bil zadovolen, da se same jē i piye, neg
bi štel, da se vsi skupa vžijeme ovega pajdaštva
po stari naši šegi onak kak to veliju „Križevečki
štatuli“. Zate po pravici ktera me patri, a ktera
je zabilježena v paragraflinu devedeset i levom
naših štatutov, ja sem sloboden imenuvati stolo-
ravnateljem ovega našega zbiranoga pajdaštva
vrednoga, kušlenoga i cukrenega pajdaša, a ve-
likog prijatela ove moje poštene hiže, gospona
X. X. Ja ga prosim ponizne, pobožne i cifraste
naj ovi slatki križ prevzeme na svoja pleča i naj
pri ovem stolu gospodari kak to naređuju naši
štatuti, da nam bu sem skupa lepe i vesele, kak
da sme v diki nebeski. Vu to ime ispijam do
kraja ovu čašičku!“

Imenovanje stoloravnateljevo popraćuju gosti

„Lubleni pajdaši i preštimate gospo pajdašice!“...

sa poklicima: „Živio“, „Prima se“ i kojom društvu poznatom pjesmicom.*)

Domaćinovu ili benefaktorovu imenovanju stoloravnatelja ne može biti prigovora. S njihovim imenovanjem ima se svako zadovoljiti. Radi toga se unapred pazi, da se za stoloravnatelja izabere takova osoba, s kojom će biti cijelo društvo zadovoljno. Kod pajdaškoga stola, gdje nema domaćine ili benefektora, predlogu se za izbor stoloravnatelja može prigovoriti, pa bilo to i od šale. Prigovaratelj ima čašom kucnuti po stolu, malko vinca gucnuti i najaviti svoj „protest“. Medju starimi i davnimi vinskim pajdaši ovo se obično izrabi i društvo je najavljeni protest dužno saslušati. Nekdašnji naši „dijaki“ i „brucoši“ obrazložili bi ovaj svoj protest po prilici ovakovim riječima:

„Gospoda! Vse je to lepe kaj smo vezdaj čuli od našega pajdaša. Ja bi mu prvi nafrkal mustafače kteri bi negvoj spelanciji prigovoril. Mi smo vsi takaj zato, da se razveselime, kak to pri horvackomu stolu ide, pa zato i hoćeme, da nam stoloravnatelj bu ne samo vučena, nek i vu pajdaško bratstvo dosti vpučena peršona. Čimer sakoga stoloravnatela je najpredi to, da more dobre piti. Jen škaf vina popiti to je nemu šala.

*) Nakladna knjižara Gustava Neuberga u Križevcima izdala je tri vrlo lijepa pjesmarice, u kojima imade mnogo prigodnih pjesama za sve društvene potrebe i običaje. Osobito je u tu svrhu prikladna „Bećarska pjesmarica“ (Cijena joj je K 4.—). Svakomu vinskom pajdašu preporuča se, da si nabavi koju od ovih obljudljenih pjesmarica.

Vu tom mora biti prvi med prvimi. Drugo mu je imeti dober jezik i veliku pomet. S jezikom mora lomantati kak trlec v goricam, a da to lomantanje nebu brez, kak se veli: soli i mašče, dobre mu je saku misel v glavi preštundirati i ondač zreči govoranciju, od ktere se dobri smeha i vole za piti pun koš od tri vagana. A trejte: stoloravnatel vu ovakvem pajdaštvu i pri ovakvem stolu more biti samo takšna peršona ktera nigdar ne pregrešila naše preštimane „Križevečke Štatute“. Sad, gospoda, denite roku na serce i zrecite: Je li takšna peršona naš drugač vu vsemu preštimani pajdas? Ja pervi velim ostre i glasne, da neje! Naj oprosti, ja ga ne mislim zbantuvali. Ali kaj je prav je prav! Mi vsi znamo, da on more pune čašic do kraja zprazniti, da se vu to razme kak morti nijeden med nami, ali ipak je to premale od onega, kulike se išče od glave jenega vinskoga stola, gde su sami ovakvi vinski haloplivci. To je prvo. Druge pak, gospoda, recite mu naj spukne jezik, pak bute vidli, da je preveč prekratek, a da bi mogel lomantati, kak bi to vsem nam bilo prav. A naj mi ne zameri, jer ja ga drugač imam preveč rad, ali ni negva pomet ni onakva, kak bi to bile potrebne. Recite mu naj za probu zreče kuliko vur treba piti, da se človek napije, a ipak trezen ostane; oli kaj je bolše: vino s vodom ili voda s vinom? Ak more to zazgojniti prav je, naj bu stoloravnatel, drugač nikak. Trejte pak, a ovo dobre pregruntajte: Kaj ste pozabili kakvu je sramotu na-

pravil zanjem našem pajdaštvu?! Ho, ho, gospoda moja! Gdo onak zgreši i onak se dâ od vinca vmoriti, da snim ima posla vünbacitel, teri nemre biti stoloravnatel. Ja sem, kak sami vidite, svoje zrekel, protest sem obrazložil od vrha glave do poplatov, a vi delajte dale kak to mora biti. Vašoj reči ja se pokorjavam i vu to ime spraznujem ovu čašićku!“

Ovakav ili slični protest potvrdio je prigoratelj punom čašom, a društvu je dužnost izabratи „protestni zbor“ od tri lica, koji prigovore pretrese i stvori odluku, da li se uvažuju ili odbijaju. Ako je najavio protest „dijak“, to je imao osobno svoje prigovore opravdati, dočim si je „brucoš“ izabrao „fiškalijuša“, koji ga je pred zborom zastupao. Fiškalijušem mogao je biti samo „dijak“. Nužno je ovdje spomenuti, da su se u prijašnje doba „dijakima“ zvala školovana gospoda, a „brucošima“ više-školci ili članovi, koji su nedavno, odnosno na novo stupili u pajdaštvo. Proti odluci „protestnoga zbora“ nije bilo „apelacije“. Ako se je protest pokazao „zlobnim“, „izmišljenim“, „netemeljitim“, ako je „nahujavao časti i poštenom glasu predloženoga pajdaša“ može zbor odrediti kaznu ili „štrof“. Štrofa se obično sa tri „kupice suhogog“ Pod „suhim“ se razumijeva čisto vino bez primješanja vode.

Imenovani ili izabrani stoloravnatelj ima se na povjerenju kiceno zahvaliti. Istiće svoj ponos,

Što je postao pročelnikom ovako lijepa društva i obećaje, da će stolom ravnati kako to određuju „Križevački štatuti“ i „kak se to šika vjenomu horvackomu pajdaštvu“. Moli društvo, da se njegovim odredbama pokorava, kako ne bi trebao uporabiti one „parigrafe“, koji govore o „štrofu“.

Burnim „živio“ i pljeskom, a uz zveket punih čaša pozdravi društvo riječi stoloravnateljeve. Bližnji pajdaši uz zanosno klicanje podignu pajdaškoga vođu na ramena i ponesu ga okolo stola, a pajdašice kidaju sa grudiju cvijeće i ovjenčavaju svoga društvenoga prvaka. Kako je to „obligatni“ uvod u samu veselicu, stari su Ilirci za ovu zgodu ispjevali slijedeću napitnicu:

Čašice rujna, kolaj okolo,
Razgovor budi, pješmu razdragaj,
Čašice rujna, kolaj okolo,
Krila nam duhu razigravaj :
Junački neka plane razgovor
Neka nam svjetla iskre sijevaju,
Slobode pjesme neka rogobor
Slobodi braću, mrak da tjeraju.
Slava ti, slava, svijeta slobodo,
Slava i pravu, svetoj istini,
Slava ti svako srce ljubezno
Svemiru što no si spoj jedini !
Prokleti trikrat krvno nasilje
Surovost kleta, laž i zastrašaj,
Proklete krivde svako nemilje
Vremena duh vam kobi uništaj !

Čašice rujna, kolaj okolo,
Umove budj, srca razigraj!
Pjesmice horna, kolaj okolo,
Slavom slobode svud se razlijegaj!

Po ovoj napitnici — koja potječe od Ilirca I. Vukelića — vidi se, kako su stari Hrvati i ovakovim zgodama budili osjećaje za slobodu zlatnu. To je u onim danima bilo i nužno, pa se toj bodrosti ima mnogo zahvaliti; da tuđinska bujiča nije zatrila ne samo hrvatsku misao, nego i mnoge lijepe hrvatske društvene običaje. Poslije je na žalost ovakovih napitnica u veselim društvima, bilo sve manje, no zamijeñile su ih ipak takove, u kojima se potpuno odrazuje ona stara hrvatska dobroćudnost i iškrenost:

„Živio, Živio (triput)
Živio nas Bog!
Koliko kaplic, toliko ljet
Daj nam Bog na svijet živjet! (triput)
Živio, Živio (triput)
Živio ga Bog!
Živo srce, hrabra grud
Pjesma neka ori svud:
Dobra volja, topla želja
Bože živi ravnatelja!“

Stoloravnateljem ne može biti onaj pajdaš, koji nije kod stola domaćinova pio već prije dobrodošlicu ili „bilikum“. Za slučaj, da takove osobe u sakupljenom društvu nema, to imenovan stoloravnatelj mora najprije piti bilikum. To je

je jedini „kazuš“, gdje se prije reda pije bilikum. Nakon što je obavljeno imenovanje ili primiče stoloravnatelja nema se domaćina ili benefaktor ništa više mijesati u ravnanje stola. Njihova je jedina dužnost, da se skrbe za jelo i piće, kako se nebi pred pajdašima osramotili, a društvo da se može „nesbantuvano“ do mile volje pozabaviti. Prije nego stoloravnatelj „obligatno“ započme svoju „vladu“, mora da se uvjeri, jesu li svi sakupljeni već prije kod stola domaćinovog ili benefaktorovog pili dobrodošlicu ili „bilikum“. Dobrodošlicu daje sam domaćina uz pozdravni govor. Po križevački ovako:

„Predičeni gosti! Otkak je poznat postajnek ove moje hiže, a tomu ima puno let, navek se je saki novi gost primal onak, kak to naređuju stare šege i potvrđuju „Križevečki štatuti“. Poglečte vu Hižni protokol. Tam najdete puno imen onih Horvatov i Horvatic, koji su dohajali pod ovu krov i pri tom svom dolasku bili prijeti kak to mora biti. A poglečte i na ovi s rožicami i s hižnemi klučmi okinčeni peharec kakti vidlivi dokaz, kak se je još za deda i pradeda puno pri ovoj hiži držalo do onoga, čemu su fondamentuš dali prvi patronoši našega roda i imena. Pa kad je tomu bilo tak od prvega začetka, kakov bi ja bil veren sin svojih pradedov, da se toga takaj ne držim i da polek navade stare ne ponudim sakom novom gostu bilikum. Gdo hoće pri meni biti pajdaš i prijatel nemu

je dužnost, da z ovoga peharca posveti taj svoj korak i čim to napravi pri meni je kak doma, ja sem mu veren i iskren bratec do groba. Denes je, kak i sami vidite, došel po prvi krat v moju hižu, a v naše pajdaštvo gospom X. Meni je to preveč drage, pak naj dâ dragi Bog, da se vsakoj ovakvoj priliki to opetuva, jer nema nikaj preštimanješega, nek imati po vseh kotih dobre i verne prijatele. Ja od vsega srca pozdravljam svega novoga gosta i ponujam mu kao hižni domaćina bilikum uz želju, da se ne samo denes, neg vu vsakom ovakovom času najde srečen i zadovolen pri meni, kak i pri svoji hiži, ter da naše prijatelstvo bude do hladnega groba i verne i prave horvacke lubavi“.

Bilikum gdo hoće piti
Pajdaš hiže mora biti;
Domorodec kak se šika
Celom rodu da je dika.
Takvog gosta rado prima
Gdogod svega krova ima,
Takov Horvat med pajdaši
Navek najde kutek slajši.
Takov bratec vsim je mil
S koje goder hiže bil,
Za takyog braca v našoj fari
Saki pajdaš puno mari !

U dokaz da domaćina gosta svoga prima od srca rado i da mu otvara dom svoj kao vlastiti njegov, donosi mu krâj bilikuma na ta-

„Bilikum gđo hoće piti
Pajdaš hiže mora biti . . .“

njuru ključeve od kuće i podruma, malo soli, hljeba i luka. Toga se novi gost ima dotaknuti i ispiti za dobrodošlicu opredjeljenu količinu vina. Tko jednom ispije dobrodošlicu, taj postaje „hižni prijatel“, smije domaćinovu kuću u svako doba posjećivati i biti u njoj starešina ili stoloravnatelj. Običaj je bio, da se takav novi „hižni prijatel“ na dobrodošlici zahvalio po prilici ovako:

„Vredni i preštimani domaćina! Jako se preštimavam Tvojom govoranjom. Vre od predi znam, da je tvoja hiža na dobrem glasu, da si razglašen rad svoga poštenja i domorodstva. Piti dobrodošlicu vu takvoj hiži i pri takvom domaćini, to je dika i ponos. Za mene znaš, da sem naše gore list, da sem rođen i odgojen v duhu naših dičnih pradedov, pak mislim, da nećeš nigdar imati zroka požaleti, ar si me prijel pod svoji krov. Bodi uvären, da v srcu svom osećam puno poštovanja kak sprotiv Tebe, tak i sprotiv Tvoje familije i celoga Tvoga pajdaštva, pak zato i hoću, da to ostane navek nepōmutjeno, brez ijednoga trunička kakve zle naduhe, ter da navek bumo i ostanemo dobri prijateli, a s nami takaj i vsa naša deca, dok bu ijedno koleno na svetu. Mera, koju mi daješ vu ime dobrodošlice, ni baš mala, ali ja ju ispijam do kraja u zdravlje Tvoje i vsih Tvojih, koji su se sad i buju se kad drugda s nama ovak lepo sastali. Dragi domaćina, Bog te naj poživi!“

Nekad se je za „bilikum“ rabio zemljani

peharčić t. zv. „srabljivec“, no poslije su uvedene jajolike čaše (dvije, tri i četiri), u sredini spojene i tako medjusobno probušene, da kad se pije iz jedne, to se iscrpljuje sadržina i iz drugih, bez da se to kod uporabe može opaziti. Bilikum se ispija bez prekida i samo, se takav uvažava. Tko čašu stavi od usta da o dahne, ili da preostatak kašnje ispije, tomu se imaju iznova čaša dolijati i sve to mora ispiti, inače ne može biti u društvu domaćinovih pajdaša. Posude iz kojih se je pio „bilikum“ čuvale su se na odličnom mjestu u svakoj pravoj „horvackoj hiži“. Vrlo su zgodni „bilikumi“ našeg Zagorja sa napisima: „Pij bratec pij“, „Gdo li s nama neće piti horvackoga vina“, „Ispij do kraja, vžij se zemskega raja“ i t. d. U izvedbi ovih posudica naši su Zagorci pravi majstori, a napose su poznati križevački i krapinski bilikumi, ovi potonji s napisom: „Čeh, Leh i Meh“ kao posebna odlika u vinskom pajdaštvu poznatih Krapinčana. Za dobrodošlicu piye se „suho“ vino, a domaćina sa stola svatateljem imaju to punim čašama potvrditi. Jedino uz privolu cijelog društva, a napose na preporuku koje „lepe pajdašice“ može se dozvoliti, da opredjeljenoj količini vina bude primješana trećina vode.

U starim hrvatskim plemenitaškim domovima vodila se posebna knjiga o tom, tko je pio dobrodošlicu. Svaka takova „peršona“ bude u takovoj knjizi ubilježena uz oznaku dana i zgode,

kad se to dogodilo. Ovo ubilježenje imali su uz domaćinu supotpisati stoloravnatelj i dva svjedoka. Kad bi slučajno kojom prilikom nastao kakav nesporazumak, odmah bi se iz „knjige bilikuma“ („hižnog protokola“), vidilo, tko je u pravu. Ako bi tko makar i u šali želio zatajiti, da je pio „bilikum“, a dokazalo se protivno, to bi morao piti „štrof“.

Činovnici ili pomagači stoloravnateljevi.

Sada dolazi zadaća stoloravnateljeva, da uredi svoju „državu“ tako, kako bi u njoj napređovala zabava u potpunom smislu „Križevačkih štatuta“. Ženski članovi kod stola imaju biti tako porazmješteni, da svaki muškarač ima svoju „pajdašicu“. Kod toga je stoloravnatelju paziti, da supruzi ili tjesniji rođaci ne dodju zajedno, nego da po mogućnosti svaki „tovaruš“ dobije drugu „tovarušicu“. Nadalje mu je imenovati „činovnike“ ili „pomagače“ kod stola. To su: „oberfiškuš“, jedan ili dvojica „fiškuša“, „govorač“, „čuturaš“ ili „peharnik“, „popevač“ i „vunbacitel“. Ako je društvo razdijeljeno u dvije sobe može imenovati „vicestoloravnatelja“, koji imade s njime jednaka prava i jednakе dužnosti. Ovo svoje imenovanje popraćuje zgodnim govorom. Iz stare sačuvao se za takovu zgodu slijedeći govor:

„Draga gospoda pajdaši i prepōstuvane gospe pajdašice! Poglećte si jenkrat pevca s členom

kukmom ili purana s črlenim nosom i našešurenim repom, kak se špinče po dvorišću, gde gospodare med svojim pernatim pajdaštvom! A poglečte si i racaka, kak je zdigel repa, ili gušaka, kak je nategnol kluna, arti jeden i drugi zna, da je prva glava vu svojem pajdaštvu. Tak nekak ponukavle i mene preštimancija, da zdignem vu višak nosa i širom otprem joči, pak da zakričim na sto klastrof duge i široke, arti mi je dana čast, da bum starešina, oli stoloravnatel ovog lepog i preštimanog stola. Ja sem do černe zemle zafalen gosponu domaćini, kaj se zmislij na moju malenkost i tak me odlikoval, pak bum napel vse svoje sile, da ovo odlikovanje zavredim. Kakti vu pravoj horvackoj hiži meni je stalo, da celo naše denešno pajdaštvu bude obilegувано starom našom hrvackom šegom, koju su za vsa vremena ověkovečili vredni i poštuvani purgari križevečki vu svojim štatutom. Onak kak su to oni fino i lepo spelavali, tak bum i ja gledel, da mi spelavamo ovu svoju pajdašiju po križevečki i koprivnički. Zato vas skloplenim rukama, a cifrastemi rečmi, s desnim mustačem i levim nožnim palcem prosim, da me vu tom spelavanju kak pravi braci i sestrice pomorate. Horvacka reč veli: Gde se braci skupa slože, tam i železo pluti može! Andar: složno vsi pađaši i pajdašice okraj mene, pak nam bu lepo i slatko kraj ovak punega stola i dobrega vinca. To je prve i glavne, a ondač dojde druge. Makar je človek kak vučena glava i makar jma

po deset prsti na rukam i nogam, ipak nemre sam na sve dospeti i sam vse spelavati. Potrebni su mu pomagači, i to ne samo za piti, neg i za držati reda i pravice. Puno je vas, a morti i takvih, koji bi rad zbegli kteromu parigraflinu „Križevečkih štatutov“. Pak da se to ne pripeti i da bu pri našem stolu pravi red, kak se to v jenom horvackom pajdaštvu šika, prosim gospona pajdaša X, da prevzeme službu oberfiškuša, olitr moga prvoga doglavnika. Ja znam, da se on razme v taj posel, a vidim mu na nosu, da se komai čeka, da bu zvišen na tu čast, pak naj mu bu i naj se spretne drži, da se bum mogel špinčiti s negvim deluvanjem vu sakoj priliki, da bu vse pri vsemu išle kak to veliju „Križevečki štatuti“. Dale prosim gospona pajdaša X naj vzeme na sebe slatki križ fiškuša. On je još dosti mlad i dosti jak, a vu vinskoj meštriji dobro zvežban, pak bu mogel toga, križa snositi onak, kak se to patri pri jenom ovak zebranom pajdaštvu. Za gospona pajdaša X pak vsi znamo, da se razme v govoran- cije kak da je černu školu zvršil. Zato naj bu tak dober, pak naj na ovom spravišću lepim i vučenim govorancijama zaštrbenkne, da se bumo od smeha zvijali kak da nas gdo napuhavle s kovačkim mehom i da se bumo za trbuhe držali kak da nam salo hoće nekam pobeti. Mi bumo nemu zato jako žafalni i verno ga bumo slušali, arti se i mi nekaj navčimo, pak da bumo spametneši, dok nam preveč ne yudri vino v

glavu i z nas morti napravi zbantuvlivce ili puntare. Ali joj si ga onomu komu se to pripeti. On bu imal posla s gosponom vunbacitelom, a taj naj bu naš dragi pajdaš X. Nemu bu ta služba najbolše pasala, arti je po celi svoji personi za nju kakti stvorjen. V uega se pouzdajem više neg v samoga sebe i v negvím očim vidim, da se bu ponesel kak pravi pravcati rukopipatec svog deluvanja. Andač još bi trebali pri našem stolu gospona popevača, čuturaša, peharnika ili barilonosca. Vređni hižni gospodar je vu tom bil srećne ruke, pak je dvorbu pri stolu predal X. Kak je on spreten vu toj službi ja nemrem drugač neg ga potrditi. Od sih nas bu dobil veliku pofalu, ak bu do kraja vse svoje dužnosti vršil, kak je to mam od kraja počel, a najveć da bu barilo navek vrhom puno. Hm, hm, dragi moji pajdaši i lepe pajdašice! Sa semi svojemi pomagači dobro sem prešel. Baš sam sajn peršone zbral i na vašim nosim vidim, da mi dajete vu tom prav, ali još jenu peršonu potrebujem, a ta mora biti iz carstva i kraljevstva lepe naše horvacke popevke. Si znamo, da brez popevke nemre biti. Člověk se malo zlarma, posmioči si guta, nájē se dobro, zreče i včini kakvu komendriju ili šalu, ali to mu ni dosti, on hoće, da se i skriči. Kričati vender more saki i kad bi vsi počeli saki po svoju kričati, to bi ondač zgledalo, kak da jesme med divlaki ili v kakvoj puntariji. Žato mora i v tomu biti red, to već arti nam neje do kriča, neg nam

se hoće popevke, i to lepe horvacke popevke, s kakvom su se naši stari štimali. Da pak to bu, mislim, da vam vsim govorim iz srčeca, ak zaprosim našu lepu, dobru, pipinu i čukinu pajdašicu, gospu frajlicu X naj bi ona na sebe prevzela službu popevača andar popevačice. Kak bu ona počela, tak ju bumo vsi pomagali i naj bu napredek segurna, da bu saka pesma išla onak lepo i glatko, kak je i ona lepa i slatka. Bog ju živi, a s njom vse skupa nas. Vu to ime prvi pijem i tim zaključujem, pa bilo onak, kak sem to zrekel i kak se to patri v ovakvoj vrednoj hiži, v ovakvom zebranom pajdaštvu, pri ovak dobroj kaplici i v ovakvoj domaćoj veselici, od koje naj bu spomenjak dok bu sveta i veka i jenog med nama živoga. Amen !“

„Fiškuš“ su kod nekdašnjih naših gospočija, sučija i podžupanija bili osobito uvažene ličnosti. Oni su bili desna ruka prvoga upravnika, čuvari reda, rada i pokornosti. (Sama riječ „Fiškuš“ dolazi od latinskog „Fiskus“ a znači tajnik). „Križevački štatuti“ namjenili su tajnicima „pajdaškoga bractva“ isto tako važnu zadaju. Stoloravnatelj i fiškuš to su osovine oko kojih se kreće cijelo društvo. Jesu li oni vrsni i sposobni u svojim dužnostima, to će se cijelo društvo osjećati ugodno i veselo, a šali i satiri neće biti kraja ni konca. Pače, ako stoloravnatelj umije izabratи spretnog oberfiškuša i fiškuše, to si je svoj posao u velike olakšao. Stoga pravo veli ona starinska :

Fiškuš biti, nije šala
Vel'ka to je stvar,
Hitri jezik mora imat
Glavu kak pehar.
Pun Stablivec, dobru volju
Veli paragraf,
Štrofa mora taki piti,
Ak' ne dela prav!

Stoloravnatelj obično sjedi na pročelju stola, oberfiškuš njemu nasuprot na drugom kraju stola, a fiškuši, ako je društvo veće: jedan na desnoj, drugi na lijevoj strani stola. U manjem društvu dovoljan je jedan fiškuš.

Oberfiškuš u svemu potpomaže stoloravnatelja. Svaku nazdravicu koju izreče stoloravnatelj, nadovezuje govorač, a oberfiškušu je određivati, da li se čaše ispraznuju do kraja ili po volji. Tu mora paziti na volju stoloravnateljevu. Ako stoloravnatelj u čemu pogriješi, jedini ga oberfiškuš može štropati, a i pravo kontrole nad ostalim činovnicima pripada u prvom redu njemu. Kada primjeti koji propuštaj ima to stoloravnatelju prijaviti i predložiti, kako da se dotičnik kazni. Stoloravnatelj ima pritužbu uvažiti, ali kazan može preinačiti. Bez privole oberfiškuševe ne smije se nitko od stola udaljiti i on mora znati kamo i pošto je dotičnik otišao. Ako ga slučajno stoloravnatelj upita za kojega od stola izbivajućega člana, ima otsuće njegovo objasniti. Ne može li to, bude kažnjen. Ako si tko

„Fiškuš biti, nije šala . . .“

od pajdašev dozvoli „Filipiku“, t. j. žestok, nagaoo, osoran govor, toga imade odlučno presjeći i upotrebiti sve mjere po „Križevačkim štatutima“, da se to ne opetuje. Kraj svega toga ima se s „popevačem“ sporazumeti, koja ima se poprevka predvoditi.

Fiškušima je dužnost paziti, da se odredbe stoloravnateljeve i oberfiškuševe izvršuju. Najveća im je skrb, da su čaše pune, da se ispraznuju točno po odredbi i po regulama, i da na stolu bude uvjek dosta vina. Fiškuši su također čuvari boca s vodom, koja se bez posebne dozvole obertfiškušove i uz potvrđenje stoloravnateljevo ne smije upotrebljavati i s vinom miješati. Svaku takovu dozvolu imadu stoloravnatelj i oberfiškuš sa „suhim“ potvrditi. Ako je kod stola jedan fiškuš, to mu je voditi brigu preko cijelog društva. Ako su dvojica to nije dan ne smije po stoloravnatelju označeni djelokrug prekoračiti. Pogriješi li fiškuš ili propusti svoju dužnost, to ga oberfiškuš predloži na „štrof“. Najveća kazan za propuštaje fiškuševe sastoji se u čaši mlake vode, koju ima ispititi.

„Govorač“ ima „spelavati“ govorancije, koje dolaze na red. Stoloravnatelj počimlje govoriti, a on nadovezuje. Nijedna nazdravica ne smije se dokrajčiti, a da joj „govorač“ nije „pri-dal repa“. Ovakove peršone nazivale su se i „klobasari“. Prepušteno je volji storavnateljevoj da ovu službu komu namijeni, ili da ju sam po svojem „starom pravu“ obavlja.

„Popevač“ ili „Konfušminister“ to je veoma važna „peršona“ kod „sakoga pajdaštva“. Naši stari su rekli: „Gdo popevle ne dela greha“ ili „Brez popevke nema veselja“. To je istina. Pjesma je već sama po sebi nešto lijepa, i privlačiva, a kad se pjeva u veselom i bratskom društvu, to ona doprinosi posebni čar i raspoloženje, osobito ako su grla glatka i slatka. A takovih grla ima u našim društvima dosta. Za „popevača“ imenuje se osoba, koja prigodne popjevke dobro poznaje, koja ih može predvoditi, a treba li i koju samu od sebe onako u veselom raspoloženju na brzo izmudriti i dobaciti. Ovu dužnost mogu vršiti i „vesele pajdašice“, koje su vješte ne samo ljubavnim, nego domorodskim i vinskim popjevkama. Tko bi u društvu možda pokušao mimo imenovanoga „popevača“ ili „popevačice“ koju popjevku predvoditi ima biti od stoloravnatelja štrofan. Nekad su „dijački stoloravnatelji“ takvoga „popevaljca“ štrolali tako, da je morao dvije, tri i više popjevki za redom ispjevati, a „brez kupice vinca“. Popevač se u izboru popjevki ima sporazumeti sa oberfiškušem. Možebitne nesporazumke u tom pogledu riješava stoloravnatelj. Preko odredbe stoloravnateljeve nema „apelicije“.

Po primjeru stoloravnateljevom imaju se svi imenovani pomagači na podjeljenim častima s punom čašom „suhoga“ zahvaliti. Čine to s puno humora i nakanom, da se društvo što više pro-

veseli. Stari „horyacki fiškuši“ umjeli su svoje zahvalnice tako „iscifrati“, da su pobudile mnogo veselosti. Napose su nekdašnji „dijački popevači“ bili u tom majstori. Da pokažu kako se „vu ovi posèl razmeju“, obuzdali bi svoga objesnoga pegaza, dozvali pjesnikinju vilu i ovako se „pjesnički“ lijepo i cifrasto s „punimi čubanjki“ na podijeljenoj im časti lijepo zahvalili:

Ja sam popevaljec
Stari vaš poznajec,
Pevam lepe pesmice
Polek pune čašice.
Slatko mi se vinčeko
Smicavlje vu grlčeko,
Ar to vince boži dar
Daje sakoj pesmi žar.
Ja vam bum popeval
I šolzice zleval,
Ah te slatke solzice
S vinkove lozice.
Ravnatelu budi hvala
I velika, a i mala,
Za tu časnu službicu;
A ovu punu kupicu,
Popil bum sve do kraja
Nema nigde većseg raja:
Nek popevke mešter biti
S prijateli vince piti.
Bog poživi sve skup nas,
Zdehnimo v jeden glas:
Popevalca živi Bog
Na veselje društva tog!

Kao svagdje tako se i u jednom pajdaštvu može naći tvrdokornih i nepokornih osoba, koje se hotice ogrješuju o odredbe stoloravnateljeve. Ovakove se osobe najprije podvrgnu kaznama, kako ih propisuju vinski štatuti, a kad njihova nepokornost prelazi granice i budu na smetnji društvu, to se imadu od društva odstraniti. Službu odstranjenja takovih nepokornika vrši po „Križevačkim štatutima“ vunbacitel.

Za vunbacitelja se imenuje osoba jaka i odlučna, a koja može dosta vina podnijeti. Da vanjskim načinom bude obilježena njegova služba, to mu oko lijeve nadlaktice privežu crveni rubac; crveni radi toga, da se u boji podudara s vinom. Ovo obilježenje obavlja stolopravatelj, a cijelo društvo potvrđuje punom čašom „suhoga“. Vunbaciteljeva je dužnost, da iz društva odstrani svakoga, koji „bantuje veselo pajdaštvu“ ili „kteroga je vmorilo žarko vince“, pak se je bojati, da se „bu srušil pod stol“. Ovo imade vunbacitelj činiti jedino po odredbi stoloravnateljevoj, a da u toj svojoj dužnosti bude savjestan i obziran, mora položiti „zakletvu“. Zakletvu obavlja tako, da položi na domaćinov pehar, čuturu ili bocu tri prsta lijeve ruke i to: palac, srednji prst i mezimac, a u desnici drži punu čašu i govori ovako:

„Zaklinjem se na ovu čuturu (pehar, flašu) i vu njoj se nahajuću slatku vinskù kaplicu, a vu ovoj poštuvanoj hiži, pri zdravoj pameti, pred

Vunbacitel vrši svoju dužnost.

semi denes zebranemi pajdaši i pajdašicami, najveć pred obrazom našeg prepoštovanoga hižnega gospodara, da bum službu kakti vunbacitel vršil s punom savešću, s velikim obzirom, točno po nalogu stoloravnatelovom, tak da vu ovom našem pajdaštvu nebu ni jenu minutu mogel obstatи nijeden zbantuvec ili puntar, koga bum mam ščapil kak maček miša i snesel vun, da se na friškom luftu spomeni i sprosi „absoluciju“. Vu to ime naj mi bu na pomoći žarka kaplica, kiselo zelje, masna gibanica s našemi staremi paprnjaki i s domaćom palkom. Čašicu ispijam do kraja i prosim svoju potvrdu“.

Nakon ove zakletve imenuje stoloravnatelj jednu pajdašicu, koja priveže vunbacitelju rubac oko lijeve nadlaktice. Ovaj čin ima se potvrditi po „koprivnički“, naime vunbacitelj ima „prav na slatki kušlec“. Nije uvijek običaj, da stoloravnatelj imenuje vunbacitelja. Strogo po „Križevačkim statutima“ vunbacitelja izabire cijelo društvo u času, dok se nadje koji „zbantuvljivec“ ili „vinski mrtvec“, pa ga treba odstraniti. Takav vunbacitelj ima „na kuraž“ ispititi čašu vina, a kad je svoj posao obavio, opet ima drugu čašu za „okrepu“ iskapiti i uz prigodnu riječ svoju službu položiti.

„Čuturašem“ ili „Peharnikom“ imenuje se obično osoba, koju je već prije domaćina odredio, da vrši podvorbu kod stola. No može se imenovati i koji od pajdašev. Takav ima oko

Peharníkova služba.

vrata ručnik, da gosti znadu na koga se imadu u pomanjkanju čega obratiti. Peharnik ima izvršivati samo one odredbe, koje su odobrene po oberfiškušu i storavnatelju. Prekrši li ovo potпадa pod „štrof“.

Svako imenovanje i svaku zahvalu imadu stoloravnatelj i fiškuš punom čašom „sužoga“ potvrditi, a ako se u počast imenovanoga pjeva, ima to učiniti i cijelo društvo. Ovakova potvrda zove se „aldemaš“. Iznimka u tom nije ni kućedomaćina, a gdje takovoga nema, tu vrši sve domaćinove dužnosti „hižni japica“. U izvanrednim slučajevima mogu se dužnosti kućedomaćine podijeliti stoloravnatelju. Takovo opuno moćenje zove se po „Križevačkim štatutima“ „plenipotencija“.

Time je pajdaštvo uredjeno, „vinska država konstituirana“ i sad dolazi na red njezino upravljanje prema ustanovama „Križevačkih štatuta“ i „Koprivničkih regula“. Pajdašima i pajdašicama cakli se na licima razdraganost i veselje, jer sad istom dolazi ono pravo, kad se vince pije i u grlce lije „onak po domaći“, uz pjesmu, ijujuk i šalu, a do mile i široke volje.

Nazdravice, zahvalnice i štrofovi.

Medju dobrimi domorodci prva nazdravica ide domovinu. Ova se nazdravica sluša stojječki i popraćuje kojom narodnom otadžbeničkom pjesmom. Svaki pravi „horvacki pajdaš i pajda-

šica“ mora naše narodne otadžbeničke pjesme znati na pamet. Ako bi se koji našao i to nebi znao, takav se ima strogo „štrofati“ uz ozbiljnu opomenu, da u buduće ne smije pristupiti u nijedno pajdaštvu, dok ovu svoju nemarnost ne popravi. Valjani domorodci obično ovu lijepu nazdravicu spajaju sa činom dobročinstva, pa među sobom sakupe neku svoticu u koju dobrotvornu svrhu. Takovih svrha ima kod nas dosta općenitih i mjesnih. Nepobitno je da su veći dio dobrotvornih prinosa sakupili hrvatski domorodci prigodom ovakovih nazdravica. Ovo je vrlo lijep i naslijedovanja vrijedan običaj. Stoji na voljū stoloravnatelju, da li se općenite nazdravice imadu obredati oko cijelog stola, ili u ime cijelog pajdaštva imenuje jednoga člana, koji nazdravici popraćuje i zaključi. Dok se nazdravica zaključi ima se predati oberfiškušu, koji o tom obavjesti stoloravnatelja i obavi kontrolu, da li su fiškuši i svi gosti ispunili svoje dužnosti. Nazdravice domovini, pajdaštvu (prijateljstvu), pojedinim velikanima, krasnomu spolu, uopće sve takove koje se ne odnose posebice na prisutne pajdaše ili pajdašice popraćuju svi muški članovi svojim govorima, dočim se na nazdravice namijenjene pojedincima iz pajdaštva, dotičnici sami zahvaljuju. Tko to propusti učiniti, ima se „štrofati“. Glede štrofova spomenuti je, da ih ima pet vrsti. To jesu:

1. Štrop sa suhim vinom.

2. Štrop sa pomješanim vinom.
3. Štrop sa mrzлом ili mlakom vodom.
4. Štrop kod drugoga stola.
5. Slatki štrop.

Samo okorjeli prekršitelji „Križevačkih štata“ kazne se po točki trećoj, dočim točku prvu i drugu uporabljuje stoloravnatelj prema svojoj volji. Tko je osudjen na štrop kod drugoga stola, taj se mora sjesti za bližnji osamljeni stol i tam osamljen, a s praznom čašom tako dugo ostati, dok se ne „spokori“. Da se je spokoril i da bude poslušan, to imade u njegovo ime „očituvati“ kod glavnoga stola pridjeljena mu pajdašica, koja imenuje svoga „tolnača“. Ovaj se tolnač prijavi za riječ i u ime „gospa pajdašice“ zamoli za osamljenoga pajdaša milost i oproštenje. Kad to stoloravnatelj podijeli, dočekaju ostali pajdaši povratak svoga brata sa ovom veselom starinskom popevkom:

Došel jesi
Bratec dragi,
Nazaj vu naš krug,
Budi dober —
Ostani vavek
Verni ti naš drug.
Nemoj grešit
Nigdar više
Da ne peš za stol,
Samom biti
Brez pajdašev
To je vel'ka bol!

... . Samom biti
Brez pajdašev
To je vel'ka bol!"

„Slatki štropf“ namijenjuje se jedino pajdašicama. Ako one što pogreše, imat će ih se osuditi na takov štropf, koji se sastoji u tome, da imaju svoga desno ili lijevo sjedećega pajdaša „kušnuti“. Ako je prekršaj veći, to i ovih „kušlecov“ ima biti više. Pajdašica se u nikojem slučaju ne može štropati po nijednoj drugoj točki. Sve nazdravice i štrofove imade stoloravnatelj sa fiškušima potvrditi s čašicom „suhoga“. Ovo potvrđenje zove se „Konfirmacija“. To je latinska riječ, a znači potvrdu neke stvari po oblasti.

Drugom nazdravicom počašćuje stoloravnatelj vrijednoga domaćinu ili benefektora. Sve što se lijepa i pametna može jednoj osobi primjetiti, to stoloravnatelj skupi u svoj govor i daje potpuna oduška radosti cijelog društva, što se moglo naći na okupu pod „hižnim krohom ovak predičenoga i horvackimi krepostima obdarjenoga pajdaša“. Pošto je domaćina ili benefektora, glavni čimbenik kod svake „domaće zabave“, to mu se izkazuje posebna počast, koja ga kakti „primuša“ patri. Riječ „primuš“ dolazi od latinske rečenice „Primus inter pates“, a znači prvi medju jednakima. Jedna starinska nazdravica domaćini ili benefektoru glasi ovako:

„Draga moja gospoda! Kaj hasni puno govoriti, a malo včiniti. Em kaj nas je vesim zebrało neg da našemu dragomu domaćini i bratęcu polag navade stare popevanjem vreme prikratimo i onak se baš po horvackoj šegi na

dobru volju postavimo, kak bi mogli tak predi ov puni stolek svakojačkoga dugovanja potrošiti i koju to dûgû petvedrenoga lagva na zdravlje domaćini osušiti. To je pak i naše nakanenje i našega domaćine vruće želenje. Em nismo deca, da bi nam morati bilo raztolnačivati, da naš dragi domaćina ne trpi žedne goste pri punom peharcu, niti gladne želuce pri pečenoj guski s masnemi mlinci. Al vender predi neg se jošbole primemo posla kteri tera od nas glad i žedu, bumo rekli našemu domaćini, da ga Bog poživi još dugo let na tom čalarnom svetu zdravoga i veselog, a i nas sve skupa ž njim, da bi se mogli većkrat ovak zestati i ovak se na kratko spominati, a na dugo svojemu grlicu i dragom želudčeku dobrim vinčekom i mastnom pečenkocom vgadjati! Vu to ime pijmo! Huncut je onaj, gdo ne bu spil!*

Dopušteno je posebno nazdraviti „hižnu gazdaricu“ ili domaćicu. Stari „horvacki pajdaši“ nisu nikada to propustili. Pače oni su znali li jepo iscifrati ovakovu nazdravicu, znajući, da je gostoljubiva domaćica pravi „kinč“ svakoga pajdaštva. Evo jedne starinske nazdravice u počast domaćice:

„Prešimano pajdaštvo! Prosim malke mir i posluh! Ima jedna stara pripovetka o trombenatašu, kteri je imal takšnu trombentu, da se ga je čulo pet vur daleke, gda je vu nju zatrombental. Dragi moji pajdaši i lepe gospe pajdašice! Da

je menikarek sadaj takva trombenta ja bi sa seh
žil vu nju puhal, da bi se njen glas čul deset
vur daleke, pak bi vesim dozval pajdaše i paj-
dašice iz celega horvackoga orsaga, naj čuju kaj
sem nakanil zreči. Andar napnete kratka i kla-
pasta vuha, a stisnete sapu i primirite se kakti
vu grobu, da se moja reč čuje po seh kotih ove
preštimane hiže. Poglečte se mej sobom, kak
nam se ličece crleni, nosek v luft strči, joči
svetliju, a zobi smejiju, arti nam je naša kušlena,
sletna i serčena gospa pajdašica i gazdarica ovi
boži stolek oteršila s juhom glatkom, pečenkem
slatkem, s kolači fini, a največ s vinčekom,
kakvog bi i angeli v nebesih pili, da bi gota
imeli. Takšnega nekaj more biti same pri hiži gde
se najde stvorejniče ktero se vu svoj posel razme,
ktero štima stare horvacke adete i šege, a s pri-
jateli vu pajdaškoj slogi hoće sprovesti i dokon-
čati kratko človeče življenje. Takvo zlatno stvo-
rejniče, angel nad angeli, popevka nad popev-
kami, cvetek nad cveteki, hižna je naša gospa
gazdarica, ktera nas je zebraala polek sebe i ras-
prla srčece, da se vžijeme sega kaj je vrodile i
prihranile se vu ime bože. Pa kad je tomu tak
i nikak drugač, ja, jeden mali noket na velikoj
ovoj pajdaškoj roki, zdigavlem se na nožnem
palcu, napušavlem se kakti balon, a kričim jakše
neg oni trombentaš: Bog poživi takšnu našu
pajdašicu, gospu hižnu gazdaricu, med svimi
nami vu zdravliču i veseliču, vu najvekšoj sreči i
sakem zadovolstvu. Daj joj dragi Bog, da bu

ovak lepa navek, stareša nigdar, jenako dobra i kušlena kak je bila do vezda. Nek joj gruntek rodi, kravek se plodi, pajcek se koti, purek se množi, a v pivnici imela najbolšega vinca, v komoru naj joj se maslenjak dosmica, na naižu sušil se buncek i devenica, vu polju bila rodna konoplica i tak dale i tak dale: rožice joj cvale, čerke joj se povdale, a sineki ju dohranili do velike starosti, kad joj živlenja i pajdaštva bude dosti! Haj, haj, Bog joj sve to daj, onak cifraste, kak to po horyacki ide s nemim pajdašem, po imenu zlatnim našim X, ali ne same po križe-vački, neg i po koprivnički, s krapinskim vandrčekom okol qvega prešimanega stola. Gdo je pravi naš pajdaš bu vu to ime spil, čašicu v grlec zlil i skup s menom zapopeval:

Bog poživi gazdaricu
Našu milu pajdašicu,
Ona ti je lepi tič,
Pajdašije naše kinč!
Živila, živila,
Vesela nam bila!
S čašice vun —
Bum, bum, bum!*

Svakomu nazdravljujućemu ima se pridodati „pajdašica“. U tom nije iznimka ni domaćina. Najprije se obredaju prisutne pajdašice, a kad više takovih nema, dolaze na radnje poznatije izvan dotičnoga društva. Ako je više pajdašica, nego pajdašev, to se tada namijeniti jednom paj-

dašu po dvije. Stoloravnatelj, ako hoće da bude „šarmantan“, ne smije zaboraviti na nijednu pajdašicu. („Šarmantan je franceska riječ, piše se „Charmantan“, a znači: ljubezan, dražestan.“) Svaki nazdravljeni ima se zahvaliti u ime pridjeljene mu pajdašice kao i u ime svoje. Od „krašnoga spola“ može biti zasebno nazdravljenja jedino domaćica, no mora joj se pridodati jedan pajdaš. Ovaj se u ime njezino na zdravici zahvaljuje. Kod nas se je iz starih vremena sačuvalo na tucete različitih zahvalnica, jer „veseli pajdaši“ iz svakoga kraja imali su u tom svoju „šegu“, pak se znade za zagorsku, podravsku, turopoljsku i posavsku zahvalnicu. Zagorsku i turopoljsku zahvalnicu donosimo na drugom mjestu, prvu u poglavlju „Krapinski vandrček“, a drugu medju „Turopoljskim štatutim“, dočim ovdje bilježimo uz križevačku takodjer podravsku i posavsku zahvalnicu.

Križevačka zahvalnica.

„Prešimane pajdašice i verni pajdaši! Kakti purgar križevečki ja se štimam, da su naši preodičeni dedi i pradedi vu svojem testamentušu alduvali ovak lepe šege. Verekarek nema nigde na svetu nekaj takšnega kak pri nas, vu našem slobodnem varošu. Da je človek trd kak mlinski kamen, moral bi se smekšati, kad dojde med nas; a da su mu čubanjki začerepleni olovnatim lokotom, moral bi pregovoriti i zapopevati, dok

previdi, kak se mi purgari križevečki razmemovu vinsku pajdašiju. Tu pri nas ima sakačkog veselja i šalnog spomenjka kak v tikvanji koščic, a saka ta koščica je jeden zrok kteri nas ponukavle, da se preštimane gledime i od dragega srčeca pajdašime. A neje ovak same v dolnem našem varošu pri Vrtlinu, v Balatinu, neg i dale tam od Koruške pak vse do gorneg varoša, gde imaju fundamentuš one hiže, kterima su v davna vremena imali svoja spravišća horvacki krali i cari. Svigde vu sakom kotu pri nas nahaja se takva šega, kakva se nigde drugde ne najde, a da je verek tak i nikak drugač vidimo i pri denevnjoj našoj pajdašiji. Rečete mi: gdo ni od nas zadovolen i kterome ne frkneju kak šaka debele solzice na joči, dok gledi kak se naš prepoštuvani starešina razmeju vu svoji posel. Em se vidi, da je pravo dete križevečko, pravi sinek našeg varoša, vredni domorodec i srčeni naš pajdaš. Kaj ga neste čuli, kak je samo mene zcifral. Mam sem narasel za pol klaptra vekši, a kad mi je pridal lepu gospu pajdašicu X, ja sem postal vekši vu svoji štimi neg igda na ovom čalarnom svetu. Da ja rad gledim vsaku lepu gospu frajlicu to zna vsaki vrabec na krohu, ali — prosim ponizne i prepokorne, da mi druge gospe pajdašice oprostiju — med semi najslajša i najdražeša mi je ona kteru je gospon starešina zbral. Nebum joj šenkal, kaj mora biti onak po koprivnički, a v napredek se več obлизавам kak

bu to slatko i dobro. Pak s toga s jenoga, s drugoga, s trejtega i za sakoga zroka ja se iz sake svoje žilice duboko, preponizno, cifrasto i prefino zafalujem s dubokim naklonom do črne zemle jenako od strane moje gospe pajdašice kakti i od moje male peršone na lepemi rečmi gospona starešine, pak jakše od zvonov na farnej crkvi i još jakše neg varoški buben velim i kričim: Bog daj bilo po negvoj želi, vsi skup se rad imeli, dobro pili i jeli, doma otišli veseli i tak bilo do konca kraja, a pri tom kraju ja bum svoju pajdašicu kušnul, vam pak naj bu na tom žal! Živili s ptine čuture, naj se skaže komu se ovak more!“

Posavska zahvalnica.

„Lepa izebrana i čazbena gospoda! Baš vam hvala, a najveć stoloravnatelju, kaj ste se zmislili i na moju malenkost. To mi pri srcu godi, a još više poradi toga, jer ste mi dali baš prekušlenu i prelublenu pajdašicu, gospu frajlicu X. Kad nju gledim, pak ovu punu kupicu ondač mi srčece tanca kak da lupoglavski jegedaši igraju naš starinski drmeš*). Pa kad mi već želite tak lepe i dobre, valda se to bu i obistinilo na ve-

*) U Posavini bili su poznati kao najbolji igrači na guslama oni iz sela Lupoglave. Po trojica njih: primaš, kontrumaš i bajsar složili bi se i po okolici u svečanijim zgodama svirali. Puk ih je volio, jer su osobito lijepo izvodili omiljeni „drmeš“. Braća Šoštarići iz Lupoglave mnogoplit su kao „tercet“ svirali na svojim guslama medju križevačkim i zagrebačkim purgarima. Dopadno su uz gusle izvodili i pučke pjesme.

selje moje, kakti i na veselje gospe pajdašice, koju bum od dragosti kušnul i tim sakomu dokazal kak se s njom štimam. Ja bum spil, punu kupicu vu sê zlil, a i ţekel: kol'ko kaplic, tol'ko vuric naj nas Bog vse skup poživi: s masnom bradom, s punim želucem, s dobrum volum, a navek pri ovak punom stolu i pri ovak lublenom hižnom gospodaru i pri negvoj kak mravlica skrbnoj tovarušici — sad i navek do skrajne vure v živlenjiču našem. Amen.“

Jedna od davnine sačuvana podravska zahvalnica glasi ovako:

Dragi baćeki i mili čeče!*) Nemrem si pomisliti vekšeg odlikovanja nek je ovo, kad mi je naš baš prefini starešina skup sa svojim pomagačom ovak lepo po podravski podkadil, a još k tomu pridal za pajdašicu pri srcu mi dragu gospicu X. Ja se po molvarske na široke i dugacke zafalujem. Naj nam svim bu, kak je ribi v Dravi, a slavičku v gori. Ili po virovški: naj nam sve glatko teče kak voda po gmanju, a delo pri spanju. Ili pak po Gjurgevečki, gde su lepi dečki, a prefine majurice naše konađarice, i još k tomu po kalinovečki, gde se jê na ležečki, a spi na sedečki, a svakak i po koprivnivečki, gde se kušuje objeručki, tak i ja hoću, da zapečatim ovu svoju zahvalu s pridelenom pajdašicom, koju rad imam, rajši nek punu čašičku, makar bi mi bilo žal i za jenu i drugu,

*) Baćek = brat, čeča = sestra.

pak zato naj obadve buju s menum dok bu i jednoga Podravca na ovom svetu, gde se tak lepo živi med prijateli, koji su veseli. Tak velim i s kupičkom potrdim, a k tomu još pridam:

Lepa ti je Podravina
Vu njoj ima dobrog vina,
Sega blaga sakojaka
Sake fele djevojaka.
Takvu jenu ja sem dobil
V zdravle njenog budem popil,
Punu čašu, pak još tri
Kak Podravca to patri.
Lepa fala svim vam budi
Kad ste tak pošteni ludi,
I u vaše zdravle pijem
Ovu čašu v grlice zlijem,
Ah čašička slatka ti,
Nigdar naj presahnuti!

Huja haj! Huja haj!*)

Zahvalnice ne vrijede ako se ne potvrde punom čašom vina, a ne mogu se ni izreći prije, dok čaše ostalih pajdaša nisu ispražnjene prema odredbi stoloravnateljevoj. Fiškuš ima na to paziti i opomenuti nazdravljenoga na njegovu dužnost. Ako se dotičnik ovoj opomeni ogluši izgubi pravo na pridjelenu mu pajdašicu i povrh toga bude „štrofan“ s kuplicom „suhoga“.

Stoloravnatelj izdaje nalog oberfiškušu, kod

*) Iz ostavine Ilijca Ferde Rusana, pjesnika i domorodca podravskog.

kojih se nazdravica imaju čaše isprazniti do kraja. Ovo ustanovljenje zove se „Reambulacija“. (To je latinska riječ, a znači: ustanovljenje ili opredjelenje). Posebno su od toga izuzete pajdašice. Na izričiti zagovor ženskoga člana može se obzir uzeti i na kojega u vinu slabijega ili možda bolježljivoga pajdaša. Ovo se zove „Modificirati“. (To je latinska riječ, a znači: ublažiti, preinaciti). Kod nazdravica domovini pije se „vandrček“, t. j. naokolo stola uz prigodne govore, dočim kod nazdravice pajdaštvu (priateljstvu), krasnomu spolu ili sličnima određuje stoloravnatelj kako se imaju popratiti. Kod ovih se nazdravica obično isprazne čaše do kraja, a kod ostalih se pije „ad libitum“. (Ova latinska riječ znači: „po volji“).

„Križevački štatuti“ određuju, da svaka treća nazdravica ide stoloravnatelja. Nazdravit mu može svatko, no prije nego uzima riječ mora piti „štemplin“. Kad tko od društva reče: „Ja pijem štemplin“, stoloravnatelj zašuti, znajući, da to ide njega.

Starinska križevačka nazdravica stoloravnatelju glasi ovako:

„Gospodo! Ja pijem štemplin i molim posluh!
Naši štatuti veliju, da saka trejta patri starešinu stola. Naj mu bu, mi to nesmemo skračuvati, a bilo bi i grehota, da na to pozabimo, jer naš gospod starešina je kak stvorjen za svoju službu.
Poglečte ga siromaka kak se je od brige spotil,

čak je pod jezikom moker, i kak je rasprl svoje joči, da bole vidi, kteri je vekši i lepši komad gusetine na stolu i vu kojoj je flaši menša kmica. Prav ima. Nega to i patri. Mi mu nismo jalni. Kaj je prav, to se nek zna: da smo z lampičima po vseh kotih iskali nebi bolšega i spretnešega starešinu mogli, najti. Vršek nosa si bom drage vole odgrizel, ak gdo zreče da ni tak. Nikak se sa vseh svojih poplatov ne moremo prečuditi negvoj spomenoj i vučenoj glavi. Kak da je tri dana bil vu črnoj školi. Negov oblizasti jezik ide bržeš neg kteri trlec v goricam, a gda on zdigne svoju peršonu vu višak, to je kakti, da bi pred nami stal kakav fajnmešter. I baš po toj negvoj peršoni vidi se, da vu negvoj glavi neje slama, neg velika pamet, s kojom bi se mogel poštimiti vsaki pajdaš. Ja ne ču reči, da je baš istina, ali sem čul od drugih, da naš gospod starešina imaju tri funta velike moždjane vu svoji prepoštuvalni glavi. A da znate verek kakvi je negov želudec? Kak pravi kovački meh, vu kteri se lako spravi deset poličov vina i cela guska s trimi devenicami. Tak je, tak, moji dragi pajdaši i gospe pajdašice, a da je baš tak i nikak drugač, to potrdjuje negova čelava glava, negve velike joči, negov kakti puranova kukma grbavi nos, negvi na pet colov dugački mustači, negve kak kolno rudo jake rok, a kak tri vedrenjaka žmehko telo. Vse je to najvekši prispodobek da takvoga solnoga starešinu

ne bi našli ni fturnu naše farne cirkve. Ja znam da se on s tim štima, pak ima i prav, a da ova štima ne bu kratkog cajta, neg do skrajne vurice živlenja, zdreknimo vsi naše kotrige i skričimo se od vrška glave do poplatov, daj mu Bog vse lepo i dobro, navek masnu brudu, pun želudec, nigdar vekšu brigu od denešne, a kraj ovak vernih mu pajdašev i pajdašic! Da mu pak ne bu samom teško snašati ovi teret, Bog ga poživi s gospom frajlicom po imenu našom lepom pajdašicom X. Naj se s njim podeli v semu kaj je dobroga i slatkoga na ovom svetu. Je li tak, draga gospodo pajdaši. Kad je tak — ondač:

Vender skupa srećni bili
Starešina naš premili,
Skupa bu nam jošter bole
Med pajdaši dobre vole!“

Iza svake nazdravice namijenjene stoloravnatelju, dužan je ovaj nazdraviti svoje pomagače, u prvom redu oberfiškuša i fiškuše.

Bez dozvole stoloravnateljeve ne može kod pajdaškoga stola nitko nazdravljati. Tko bi to želio učiniti ima zatražiti dozvolu. „Prosim reč“, oglasi se takav pajdaš i stoloravnatelj mu ima dopustiti, da nazdraviciu izreče. Ako se u isti čas oglasi više pajdašev, to odredi stoloravnatelj „glasuvanje“ oko stola, pa koji dobije većinu, taj ima pravo govoriti. Ostali imaju „začkometi“. Kod jednakog broja glasova odlučuje glas stoloravnateljev. Nekdašnji križevački stoloravnatelji

običavali su imenovati „jenu izmed pajdašic“ i ona je svojim glasom odlučila, koji od prijavljenih pajdaša može izreći nazdravicu. Obično je to pripalo onoga, koji je prvi zamolio riječ. O istoj nazdravici nije običaj dvaput govoriti. Ako bi stoloravnatelj neopravdano uskratio dozvolu za nazdravicu, može se dotični pajdaš pritužiti oberfiškušu i ovaj je dužan stoloravnatelja štوفati. Štوف što ga piye stoloravnatelj ima cijelo društvo potvrditi punom čašom „suhoga“. Obično se to popraćuje slijedećom popjevkom:

„Štوف se piye
Vince grije,
Ide nam u slast;
Ravnatelju
Voditelju
Ti si naša čast!
Huhahaj, huhahaj,
Čašicu nam daj!“

Nazdravica pajdaštvu (prijateljstvu) ne smije izostati. Neki ovu nazdravicu stavljaju na prvo mjesto, opravdajući to time, da bez dobrih pajdašev nema dobrih domorodcev, a gdje nema ovih, tamo se pravi pojам domovine gubi i isčeza. „Križevački štatuti“ daju također ovoj nazdravici prvo mjesto, no prepuštaju dobrim domorodcem, da se najprije sjete mile domovine. Nazdravica pajdaštvu, bratstvu i prijateljstvu ima biti izljev iskrenih osjećaja spram onih s kojima se bratimo u zajedničkoj slozi i ljubavi. Nek-

dašnji „dijaki“ znali su ovu nazdravicu „tak cifraste zreči“, da su „kak oreh velike solze došle na joči“.

„Prelubleni pajdaši i slatke pajdašice! Neg gdo reče kaj hoće, ali istina je bila od prvog početka, pak bu do zanjeg svršetka, da se naj vse skrije pred našim lepim i lublenim pajdaštvom. Zrecite sami kaj nam fali, dok se ovak gledimo i kupice v želuce spravljamo, pak okol stola sedeć od sega srca zdravle i sreću si želimo. Gdo bi si kaj lepšega mogel želeti, taj bi bil pravi huncmut i toga bi ja za tri palca digel vu višak. No ni tak po drugom svetu kak je med nami, jer puno ih ima kteri su kak to spelava ova popevka:

Dok se vince toči
Dok se ražen kreće,
Dotlem ti pajdašev
Zmenjkatи neće!
Kad se stoči vino
Ražen se zhrđa,
Tad su bracka srca
Od železa tvrđa ...

Velim, puno ih po svetu takvih imę, ali med nami, fala dragomu Bogu, nema nijenoga, koji ne bi osećal onak, kak se to horvackim pajdašem šika. Mi smo vsi, kak ono zeleno drvo, ktero v šumi raste i spušča naokol grane, koje se jena kraj druge drži i s nim vu celom življenju stoji. Pa i prav je tak, da smo kakti

prsti na roki ili joči v glavi, navek jeden s drugim lepe i složne, jeden za drugoga pripraven dati i svoje življenje vu vsakoj teškoći ili blagoći. Meni je baš drage, da je tak, a vu tom je trdi dokaz, da kotači našega mišlenja nisu zmešani, da vura poštenja još vu našem srcu dobro tuče, a sapa vu našim prsim onak zdihuje, kak to med pajdaši mora biti. Svi mi koji smo ovdi zbrani i na veselje pozvani, jesmo kak jena duša v jenom telu, pak daj dragi Bog, da tak bu navek, da se naše pajdaštvo ne pretrgne nigdar, da bumo ovak večkrat veseli polek pune kupice i saki kraj svoje lepe pajdašice. Zgrabimo onda kupice v ruke, nagnimo jako vu svoje grlice i zlijmo vince v požirake, pogásimo ž njim vrućinu, naj ide i vino tam, gde je vekivečna žedja, pak da naše pajdaštvo bu navek ovak kak i danes: fino i lepo, cifrasto i pripravno na vse kaj se med Horvatima šika i patri. Naj se čuje po vseh kutih ove preštimane hiže i tijam na kraj celoga sveta: Bog poživi ovakovu pajdašiju na preštimanciju našu do skrajne vurice življenja, a do zajne kapljice slatkoga vinčeka. Živili dragi pajdaši i lublene pajdašice!“

Ukras ili „kinč“ svakoga pajdaštva jesu mile i krasne naše ženkice i kćerkice. Njima se opravданo priznaje, da su zagrijane za lijepu društvenost, da su život svih naših veselica i pajdaštva, da su kao prave slavenske kćeri prodahnute bratstvom i prijateljstvom. Muško društvo može

biti veselo, ugodno, zabavno, široke i dobre volje, ali njemu ipak fali onaj čar, što ga cijelom našem životu daju dične naše krasotice. Što je uspavanoj prirodi zraka žarkoga sunca, svodu nebeskom jasne zvijezdice, zelenom lugu biljsanje slavuljevo, prodolici pijev lakokrile ševe, bujnom polju mirisavo cvijeće, pučini morskoj srebropjeni valovi, kamenom kršu zeleni borići — to su nama i društvu našem dične Hrvatice. One su ponos naš, dika naša, ljubav naša, radost i tuga naša, one su mile i slatke, lijepo i dobre, one nam stvaraju raj u ovoj dolini suza... Zato „Križevački štatuti“ određuju, da njima pripada posebna nazdravica uz gromki tuš:

„Bože živi naše krasne
Našeg žiča zvijezde jasne,
Neka bude čitav svijet
Njima samo jedan cyijet.“

Kako su stari „Horvati“ osobito „štimali“ svoje pajdašice, dokazuje to i ova starinska križevačka nazdravica:

„Dično i časno pajdašvo! Molim malko posluh! Kad je dragi Bog, hvala mu i dika, stvarjal ovaj čalarni svet, ni pozabil na nikaj, kaj more človečanskom življenjiču potrebno biti. Na zemli, vu vodi, v zraku, v gori i v polju stvoril je vsega, kaj si človečansko srce more poželeti. A kad je videl, da čoveku kraj ovoga sega blaga i bogastva ipak nekaj fali, smislil se je i s negvoga desnoga rebra napravil je stvo-

renje, s kojim bu človeku celi život još lepši i još ugodneši. Zato se i prav veli: velika su čudesa dragoga Boga, ali najvekše je nad svimi, kaj je dal, da človek ni sâm na svetu, nek da ima vernu drugaricu i pajdašicu. Onim hipom, kak se je to zabilo, život na ovom svetu postal je tak lep i tak čalaren, da je vse živuće zakliknulo, kak vu pravom zemaljskom raju. To je živa živcata istina i onda je istom prvi človek spoznal svu lepotu celoga sveta i celoga svoga življenja. Dragi moji pajdaši! Onak kak je bilo prvom človeku pri duši, dok mu je dragi Bog dal drugaricu, tak je verek i vsim nam, dok gledimo okol sebe i vidimo svoje lepe, dobre, mile i slatke pajdašice. Da nema njih, tih naših krasotica, jasno je kak sunce na nebu, da bi celi naš život bil pust i mi bi se osjećali ne samo osamljeni, nego i jako nesretni. Kad ne bi bilo njih, gdo bi nam razblaživao i uljepšavao dane života, gdo bi nas tješio, bodrio, dragao i milovao u vsim našim jadima i poteškoćama? One su kinč naš i prate nas velikom samozatajom od koljevke do groba: bilo kao majke, drugarice, seje ili prijateljice. Njihova skrb, ljubav, zauzimanje, dah, milovanje, tješenje, bodrenje, to su čarobne udice, o koje se rado hvatamo i živo k njima priljubljujemo. Kad nas tare briga i tuga, jad i nevolja, zlo i nedaća, eto naših ženica, da nas bodre, razvedruju, jačaju i potpomažu, eto tih zemaljskih anđela, da s nama od

srca podijele svu tugu i teškoću života. A kad nam se opet smiješi sreća i radost, nada i uspjesi, tko je prvi od naših žena, da to svojim miljem još više uljepšaju i ukrase do vrhunca. Jest braćo, naše slatke ženkice, one su pravi čar naših srdaca, one su onaj čudotvorni magnet, koji nas živo k sebi privlači i uljepšava dane ovoga zemnoga bivstvovanja. Pa da kojim huditim slučajem nema njih, tih naših obožavanih krasotica, budite uvjereni, mi bi svoj život osjećali kao jedan preteški teret, koji bi nas očito ništio i ubijao. No sva je sreća, one su uz nas, one okružuju naše biće svojom dražešću, one nam daju slast života, one nam stvaraju raj na zemlji. Pa mi — muškarci — ako i tobože jesmo „jaki“ spol, rado sagibljemo koljeno pred ovako moćnim i dražesnim bićima, prepustajući se posvema njihovoj volji. Čineći to, slušamo glas srca svoga, koje snalazi prava i potpuna sreća jedino u zboru ovako ugodnih i osvojivih bića. Da ne duljim više, prosudite, braćo i prijatelji, što bi bilo i od ovog našeg današnjeg pajdaštva, da nije okinčeno ovako izboritim cvijećem iz vrta človečanskoga. Poglečte ih samo! Kako su lijepi, krasne, dražesne, kao da ih nebo odabralo i pustilo medju nas! Kako im lica gore, a sladjane usne zbole o ljubavi i naklonosti spram svijuh nas. Zar nije to „kinč“ našeg pajdaštva? Nije li to ures našeg društva? Nije li to dika i ponos ovog vrijednog doma? Jest,

zaista jest! Pa s toga i nije čudo ako nam se
širi grud i zanosno klikče:

Naše krasne
Ko žvijezde jasne
U vama je slast,
Trublje glasne
Drugarice časne
Vi ste naša čast!

Odista, braćo, one su naša čast, naš ponos, naša slast i dika prevelika. One ukrasuju cio naš život, uljepšavaju sve brige i tegobe, one kao andeo čuvar bdiju nad nama, da jesmo i budemo uvijek na stazi takova života, kakav se dolikuje nama Hrvatima. One, naše dične krasotice, ne samo da su vrijedne majke i kućanice, ne samo da su brižne odgojiteljice i drugarice, nego su — a to je osobita odlika njihova — u prvom redu oduševljene i razborite Hrvatice. Sretan narod, koji imade ovakove kćeri! S toga braćo, možemo li drugačije, nego da i ovom zgodom iskažemo osobitu čast ovakovim hrvatskim kćerima, ovakovim dičnim krasoticama. Moji osjećaji gube se, moj glas preslab je, da izrazim ono, što mi snalazi nutrinju i što bi htio izreći. Ali dok nas je ovako više: istih, jednakih nazora, iste, jednake želje, neka se snažno i glasno zaori, da se potrese ovaj hrvatski dom od pjesme i klicanja: Živile naše krasne!"

Daljnje nazdravicě redaju se po želji i odredbi stoloravnateljevoj. Njemu je izrabiti sve,

što može pajdaštvo razdragati i razveseliti, da budu svi zadovoljni. Kad vidi stoloravnatelj, da se društvo prilično proveselilo i iscrpilo sve ustanove „Križevačkih štatuta“, proglaši republiku. Društvo se onda može i dalje pozabaviti, ali u posve slobodnom i neobvezatnom djelokrugu, dok konačno ne „dođe i vura rastanka“. Pravi horvacki pajdaši ne razidju se „brez lake noći“, a to znači da još na stojećki ispiju „kupicu suhogu“. Nitko ne smije ostaviti u čaši „šoštara“. Tko to učini kod sljedećega pajdaštva bude štrofan. Da se na to ne zaboravi ima domaćina taj propuštaj pribilježiti u „hižnom protokolu“.

*

Ovo su ponajglavnije ustanove „Križevačkih štatuta“, kako se obično uporabljaju od starijih vremena do danas. Ima toga još i više, jer „tituluši“ njihovi jesu neiscrpljivi. No sve ostalo zadržano je u dalnjim odlomcima, koje pribilježismo po historijskim podacima i dobrotom mnogih naših „vinskih pajdašev“.

Najvažnije starinske ustanove „Križevačkih štatuta“.

Kravatska i slovenska vesela društva i pajdašta nijesu se po svoj prilici od prvog početka služila jedinstvenim „Križevačkim štatutima“. To je bilo nemoguće. Dugo nije bilo uopće nikakovih štampanih „Križevačkih štatuta“. Usmenom predajom širile su se njihove ustanove. Prvi ih je iznio u štampi pop Miklousich u svojim „Stoljetnim kalendarima“. To je bilo godina sedamdesetih. I ako su ovi štatuti bili dosta manjkavi, Miklousich se hvali, da su rado čitani i u vjeselim društvima mnogo upotrebljavani. Poslije su upotpunjeni po rukopisima, što ih posjedovaše poznatiji zagorski vinski pajdaši. Jednom zgodom složili su se zajezdanski „Barilaši“ i poslali su svog školnika u Križevce, da onđe sazna za sve ustanove „Križevačkih štatuta“. To mu je i uspjelo. Medju starijim križevačkim purgarima našao je osobe, koje su znale mnogo pripovjedati, kako su se Križevčani u prijašnja vremena zabavljali uz svoje štatute. On je sve to zabilježio i medju svojim pajdšima raširio. Tako su se „Križevački štatuti“

u pravoj svojoj bitnosti raširili u veselim vinskim društvima.

Polovicom osamdesetih godina izašla je u Zagrebu u nepoznatoj tiskari i od nepoznatog auktora knjižica od dvanaest stranica pod naslovom: „Spelancija Kryzsovecskih štatutov“, a nešto kasnije druga knjižica pod naslovom: „Vinski križovečki štatuti“. Prva opsiže 25 paragrafa, druga 30. Slovenci su u Ljubljani stampali u „Narodnoj tiskarni“: „Križevački štatuti, nova za slovenske dijake prikrojena izdaja, po naručilu „Krokarskega zpora“ uredil in izdal I. R. Muholovecky“, — a kod nas se je u novije doba — godine 1910. — stampala u Osijeku knjižica: „Mathiascha Gubeža odperty lyszthy aliti Kryzsovecsky statuti“ u korist dobrotvornoga društva „Milodar“ u izdanju „Novog razgovora ugodnog naroda slovinскога“, a u tiskari Dragutina Laubnera. Slovensko izdanje opsiže 60, a osječko 40 paragrafa. Uz ova izdanja bilo je i drugih manjih — tiskanih ili litografiranih, — no iscrpljivije i temeljitije obrađeno izdanje „Križevačkih štatuta“ nije od prije poznato.

Ovdje iznosimo najprije sadržaj „Križevačkih štatuta“ onako, kako je to zabilježio u Križevcima napred spomenuti zagorski školnik. Zatim iznosimo njihov sadržaj po zagrebačkom i osječkom izdanju, i konačno, kako ih je upotrebljavao „Krokarski zbor“ u Ljubljani.

„Križevački štatuti“ zabilježeni u Križevcima.

(Iz ostavštine na daleko poznatog zajezdanskog vinskog
pajdaštva „Barilo“)

§ 1. „Križevački štatuti“ jesu zakonska iz
tisućletne navade izvirajuća, a od horvackih pra-
dedov nasleđuvana pravila za sako veselo paj-
daštvu, koje se znajde pri kupici vina.

§ 2. „Križevački štatuti“ imaju svoj začetek
v slavnem varošu Križevcu, koji je varoš postal
pokle leta 598., gda je bil strašni rat s divlaki
od Obre, a koji se je varoš v celom svom živ-
lenju odlikoval junačkim i domorodskim delima
i bil jako prešiman v celom horvackom kra-
lestvu.

§ 3. „Križevački štatuti“ stvorjeni su iz srčne
potrebe, koja je vputila stare križevečke purgare,
da za svoja vesela spravišća po zdravom i zre-
lom dospomenjku stvoriju štatut, koji imaju biti
kak fundamentuš sakog reda i pravice.

§ 4. S „Križevačkih štatutov“ vidi se vesel-
lački značaj starih Horvatov; oni su častna tra-
dicia naših pradedov, koji su se v sakož zgodili
odlikivali svojim družinskim življenjem.

§ 5. Po staroj horvackoj šegi nemre biti
veselog pajdaštva ili spravišća brez „Križevačkih
štatutov“. Njim se moraju pokorjavati i s njim
se imaju posluživati vsi pajdaši i pajdašice pri
veselom stolu. V onom pajdaštvu, koje zame-

tavle „Križevačke štatute“ nema mesta nijenom pravom horvackom domorodcu.

§ 6. „Križevački štatuti“ znaju za četiri vrsti pajdašev. Takvi jesu :

1. Stari pajdaši.
2. Mladi pajdaši.
3. Pajdašice.
4. Pridošlice.

§ 7. Med „stare pajdaše“ spadaju oni, koji su već višekrat bili pri istom stolu, v isti hiži i pri istom domaćini ili benefaktoru. Najmenši broj vzemle se bar šest krat.

§ 8. „Mladi pajdaši“ zoveju se oni, koji retko gda dohajaju v isto pajdaštvo, i su bar šest krat bili pri istom stolu, v isti hiži i pri istom domaćini ili benefaktoru.

§ 9. „Pajdašice“ jesu vredne i preštimane zastupnice krasnega spola. One su kinč naš i vu vsakom pajdaštvu dobro došle.

§ 10. „Pridošlice“ jesu oni gosti, koje ili sam domaćina k spravišću pozove, ili dojdu s kojim pajdašem ili pajdašicom.

§ 11. Da se vu vsako vreme zna, v koju kategoriju spada kteri pajdaš, ima se to navek zapisati v „Hižni protokol“ (§ 27).

§ 12. Kad novi pajdaš, pajdašica ili pridošlica dojde k stolu ima povedati gdo je, kaj je i s dvemi svedoki potvrditi, da je pil vu ovoj hiži dobrodošlicu ili bilikum, ak se to ne vidi iz „Hižnoga protokola“.

§ 13. Za pijaču ima biti pri sakom horvackom stolu domaće vino i žganica. More se piti i drugi kakov napitek, ali vinu se ima dati prednost, arti su se i naši pradedi najrajše pri vinu pajdašili. Pri jelu nesme faliti zelje i puretina ili gusetina, a takaj ni mlinci. Med kolači moraju biti paprnjaki ili gibanica.

§ 14. Stari purgari križevački bili su mekoga i mirnoga značaja, ljubili su red jenako vu celom svojim življenju, kak i vu vsakom veselom pajdaštvu. Zato su vu svojim štatutom odredili, da pri vsakom stolu mora biti starešinstvo ili „upravni odbor“, koji ravna celim stolom i pazi na red, mir i pravicu.

§ 15. Prva glava „upravnog odbora“ je starešina ili „stoloravnatel“. Nemu je uz bok „oberfiškuš“, zatim dojde „fiškuš“, onda „popevač“, „govorač“, „čuturaš“ ili „barilonosec“ ili „peharnik“ i „vunbacitel“.

§ 16. Stoloravnatel ima neograničenu vlast pri celom stolu točno polak „štatutov“. Ak je pajdaštvo vekše, morti pri dva stola ili v dve sobe, more imati i „vicestoloravnatela“, koji ima jenaka prava za svoj stol kak i stoloravnatel.

§ 17. Oberfiškuš je najpreštimaneši i prvi pomagač stoloravnatelov. On sedi na sprotnoj strani stola ravno stoloravnatelu i strogo pazi, da se odredbe stoloravnateleve točno vrše. Nemu pripada takaj ta čast, da more opome-

nuti i štroatati stoloravnatela, ak se ne drži reda i pravic po „Križevačkim štatutima“.

§ 18. Fiškušu pripada da pazi je li vsaki pajdaš i pajdašica ima svoju kupicu, v kojima mora navek biti vina onak, kak to stoloravnatel odredi, i da se na vsaku nazdravicu pije i ispije. Njega ne patri nikoga štroatati, vre mu je dužnost vsaki prestupek prijaviti stoloravnatelju, koji onda odredi štrot. Ak fiškuš sam kaj zgreši, bude po stoloravnatelju štrotan. Za vekše pajdaštvo imenuju se dva fiškuša, jeden za desni, drugi za levi kraj stola.

§ 19. Popevač ima voditi vsaku pesmu, koju odredi oberfiškuš, ili koja je v pajdaštvu navadna. Ovu službu more vršiti i ktera gospa pajdašica. Čuturaš, barilonosec ili peharnik dvori kod pajdaškoga stola.

§ 20. Govorač je pri pajdaškom stolu ona peršona, ktera spelayle gorovancije. Saku nazdravicu, koju začme i zreče stoloravnatel ili s negvom dozvolom koji pajdaš, ima on poprati lepim i cifrastim rečmi, tak da se to celom pajdaštvu zdopada. Gde je sam storavnatel dober gorovđija tam ova služba u posebnoj peršoni nije potrebna.

§ 21. Vunbacitelj je izvršujući organ predsednikov. On mora biti trdega neisprosnega značaja i tak oštro se vu svojoj službi znajti, da saki nepopravlivec dobi strah čim ga pri stolu spazi. Nemu ide okol leve ruke pri ramenu cr-

leni znak, da se vu sakem času zną za službu ktera ga patri.

§ 22. Pri domaćoj hiži ili pri stolu benefaktorovom bude stoloravnatel imenovan po njima. Gde nema domaćine, neg je hižna domaćica (gospa), ona imenuva „hižnog japicu“ i on ondar zbere stoloravnatela. Pri onom pajdaškom stolu, gde pajdaši v jenakoj mjeri trošju za zabavu, tam ili koji od njih predloži stoloravnatela, pa ga drugi potrde, ili vsi skupa glasovanjem zebiraju takvoga. Koji pajdaš dobi najveć glasov, on je stoloravnatelem i vsi mu se drugi imaju pokorjavati.

§ 23. Oberfiškuša, fiškuša, popevača, govorača, čuturaša, barilonosca ili peharnika i vunbacitela imenuva sam stoloravnatel izmed vsih pajdašev. Oberfiškuš i vunbacitel moreju biti samo pajdaši prve kategorije (stari), a takajše se to gledi i pri govoraču, koji mora biti vučena i v pajdaštvu dobro zvezbana peršona.

§ 24. Domačina ili benefaktor ima najpredi lepo i srčeno celo društvo pozdraviti, a zatim zreći koga imenuva stoloravnatelem. To imenovanje potrdi sa kupicom vina. Stoloravnatel morebiti samo „stari pajdaš“ i ima zreći govoranciju. Najpredi se zafaluje na podelenoj mu časti, a zatim obećaya, da bu ravnal stolom kak to „štatuti“ veliju i imenuva svoje činovnike ili

„ašešore“. Isto tak imaju se vsi imenuvani s lepim rečmi na podelenoj časti zafaliti i to s punom kupicom potrditi. Saku zafalu potrdjuje s punom kupicom jenako domaćina, kak i stoloravnatel. V redu je, da to včini i celo pajdašto.

§ 25. Pri domaćem pajdaškom stolu nesme biti peršona, koja ni pila „bilikum“. Stoloravnatel se ima iz hižnog protokola uveriti, da li su vsi tu horvacku šegu včinili. Gdo nije, mora to mam napraviti, drugač nemre v pajdaštvu ostati. Bilikum, arti hižna za takve zgode određena kupica „srablivec“, donese se na tanjiru. Kraj nje ima polak kruha, soli i luka, takajše su kluči od hižnih i podrumskih vrat, kojih se dotični pajdaš ima doteknuti i kupicu do kraja sprazniti, a kruh sa soljum i lukom pojesti. Ak je pajdašica more si sprositi pomagača v kojem dragešem joj pajdašu. Kad se piye bilikum mora se jedna ruka držati na klučmi, a posle se ima s hižnim gospodarem u znak trajnoga bratinstva i prijatelstva „kušnuti“. Ovakvu dobrodošlicu potrdjuju vsi pajdaši s punom kupicom vina, a takaj i hižni gospodar.

§ 26. Saki svečani čin kod bilikuma ima se zapisati v hižnom protokolu. Od tog cajta je dotična peršona postala hižni prijatel i kakti takov sme vsako vreme vu nju dojti i pri njenom pajdaštvu obnašati kakvu čast.

§ 27. Hižni protokol je knjiga v koju se zapisavleju vse vekše i znameneše hižne dogodovčine. Te dogodovčine jesu: rođenje, ženitba i smrt kojega člana familije, proslave godovna ili kakvog gospodarskog uspeha (berba, fureš, dobro tržtvo i t. d.), svaki vekši zastanek hižne pajdašije, gda se priredi posebna večerja ili obed. Vu taj protokol zapisavle se takaj kuliko se o Miholju sprešalo mošta, kuliko se nabralo kuruze i drugog žitka, kuliko se povekšalo komadov živine i od toga zaklalo ili zatuklo za hižnu potreboću v dugoj zimi. S toga protokola mora se videti celo gospodarsko i pajdaško živlenje tere hiže.

§ 28. Hižni protokol je „fondamentuš“ pajdaškoga spravišća. Vu njemu su zapisani vsi hižni pajdaši i pajdašice, koji su pili bilikum i tim postali hižni prijatelji. Ač je koji pajdaš imal posla s vunbaciteljem ili se kak drugač zbantuveno ponesel, se takaj ima vu ovu knigu zapisati. Takav prestane biti hižni prijatel tak dugo, dok ne sprosi oproštenje. Ovo oproštenje zove se „apsolucija“, a imaju ga uz domaćinu pisati još dva druga pajdaša kakti svedoci.

§ 29. „Hižni protokol“ čuva se na sigurnom mestu, najveć v ladici pod klučmi, a ima zgledati po priliki ovak:

Mesec i dan	Dogodovčine	Pripisek
Malo-Božičnak 1.	Denes je bil blagoslov hiže ili križec celoga gospodarstva. Blagoslov su obavili gospod plebanuš X i gospod školnik X, a pokle su se skušili hižni pajdaši i pajdašice, ter smo imeli lepu zabavu do tri vure jutro. Vse je prešlo v redu. Stoloravnatel je bil pajdaš X, oberfiškuš pajdaš X, fiškuš pajdaš X, govorač pajdaš X, popevač pajdašica X, peharnik X, a vunbacitel X. Daj Bog i dale dobro zdravliče!	Spilo se je skoro dva vredra beloga i tri poliča žganice.
Svečen 5.	Na denešni den narodil se je sinek Jožek. Krstili sme ga u farnoj cerkvi. Kumi su bili X. Na večer smo ovu dogodovčinu s popevkom spelavali pri kupici vinca i pri punom stolu. Bilo nas je dvadeset pri tom spelavanju. Stoloravnatel X je zrekel takvu nazdravicu, da su nam solze došle na joči. Vse je išle do jene vure po pol noči v redu. Ondač se je pajdaš X nekaj nakostrošil i spovadol, da ga je vunbacitel pajdaš X moral spelati s hiže vun.	Jer se pajdaš X pri denešnjoj krštenosti proslavi ponesel grdo i zamerlico, to su vsi pajdaši zrekli, da se više niger s nama pajdaši nesme. To potrdjujemo: N. N. stoloravnatel. N. N. oberfiškuš. N. N. fiškuš levi. N. N. fiškuš desni. N. N. svedok.
Grgurrevčak 19.	Denes je bil jako vesel dan. Dva imenjaka v jenoj hiži. To ni moglo prejti brez pajdaškega spravišča. Zebrało se fajn pajdašev i pajdašic. Na pipu sem del novog desetaka. Si su rekli, da je vu njem presina kaplička. Na „Križevačke štatute“ ne se pozabilo, a pri kraju smo se vsi po prek kušivali po koprivnički. Ovog leta Jožefovo bumo si vsi za celog življenja zapametili.	Tak je tak! A da je mogle biti tak hvala hižnom domaćini, koji se baš vu sem skazal! N. N., stoloravnatel. N. N., fiškuš. N. N., svedok.

Mesec i dan	Dogodovčine	Pripisek
Jurjevčak 11.	Denes kakti na vuzmeni pondelk pozval sem pajdaše na odojka. Dobil sem pri gospodarstvu deset odojkov, pak sem dva vu ime Božje otrgel i privuštil hižnim prijatelom. Gazdarica Barica pripravila je i druge hrane, a kak je na pipi fina belina, vžili smo se vsega po voli. Pajdaši i pajdašice nisu se mogli dost vsega toga nafaliti.	—
Fili-povčak 29.	Denes je umrl najbolši pajdaš i prijatel naše hiže X. Od malog detinstva smo se pajdašili, pak do skrajne negve vure. Bil je pošten i maren človek, a vesel i lubzen pajdaš. Naj mu bu lehka črna zemlica!	—
Ivanščak 8.	Imali smo kositbu, pokle koje smo se složili v pajdašiju i do trde noći pri kupički vinca ostali. Bili su s nami i gospod školnik i baš su sajn popevali dijačke popevke. Spili jemo celo jeno vedro.	—
Jako-povčak 30.	Celi ov mesec imeli sino preveč posla sa žitkom. Fala Bogu lepo je zneslo. Pa kad je tak obilne vrodiло, pozval sem pajdaše s pajdašicami, da to vu veselju potrdimo. Pozval sem i kuma X i dalešnega rodrjaka X, kakti takaj zvonara X. Kak oni nisu predi pri našoj hiži pili bilikum, to su morali denes včiniti, pak sem ih matm zapisal med druge hižne pajdaše.	Potvrđujemo, da je kum X, zvonar X i hižni rodrjak X prijet ned naše pajdaše i vu to ime pil bilikum. N. N., stolovarnatelj. N. N., svedok N. N., svedok.

Mesec i dan	Dogodovčine	Pripisek
Veliko- mešnak 15.	Denes je pri nas farno proštenje. Poklem svete večernice zebrali su se pajdaši i pajdašice v gorični kleti i tukaj smo ostali blizu pol noći v u veselju i pri dobri voli. Pajdaš X bil je baš dobrog jezika, pak je lepo ravnal stolom. Fiškuš X tak se je zalejal s vinom, da ga je vunbacitel X moral domov odpelati. Sreča kaj mu hiža ni daleko.	
Malo- mešnak 25.	Preveč imamo dela v goricam. Skoro bu berba pak treba vse pripraviti. Brez dobrih pajdašev ne ni jela, a ni dela, pak su došli kak pozvani i reč po reč došla je holba za holbom na stol, dok nas ni vince tak zgrejalo, da smo se složili okol stola po križevečki. Na konec konca smo se dospomenuli, da bumo letošnu pajdašku berbu imeli pri X. koji je zrekel, da nas bu sa semi hižnimi rukami prijel i podvoril.	Pri pajdaškoj berbi nisem bil, arti se na te den junička oteilla, pak sem moral doma biti. Jako mi je bilo žal. N. N., domaćina.
Miholščak 20.	Denes sem se dospomenul sa svojom tovarušicom, da bumo na Martinje imeli krščenje novoga vinca. Mam bum sutra obišel pajdaše i pajdašice, da naj dojdu. Tovarušica več šopa četiri guske i tri racka. Bum prizval k sebi i hegedaše, da se bu mogio i tancati, ak bu gdo štel.	

Mesec i dan	Dogodovčine	Pripisek
Sve- sveščak 10.	Vre davno ni bilo ovakvoga veselja pri naši hiži kak na denesni dan. Došlo je tuliko pajdašev i pajdašic, da su komaj v hižu vlezli. Za četrti stola komaj sem im našel mesta, a za sakim stolom je bil posebni stolovarnatel se svojom vladom. Tri dana predi smo se pripravljali za ovu dogodovčinu i baš mi je drage, da su vsi bili zadovoljni. Imeli smo pet jel na stolu, a još polak gibаницe sake sele. Pili smo tri fele vina: črnoga kak zreli bezek, črlenoga kak krv i beloga. Jeno bolše od drugoga. Tancali smo drmeš i vanjkušec, a popevali do rane zorje. Na cubak sem im dal tri poliča žganice i juškajuć so se razlezli domov, a neki, ktere je vince baš smorilo ostali su pri meni speč. Ne mi žal, naj se po celom mestu zna, da sem stare šege človek i pravi domorodec.	Istina je, baš smo se fajn vsega vžli! N. N., domaćina. N. N., barilonosec.
Veliko- Božićnak 6.	Denes je Sveti Nikola, imenjak mojega rodjenoga brata. On je već trejte lete vdovec, neće se ženiti bog dece, koja su već fajn velika. Da si more malo odehnuti se svoje hižne brige pozval sem ga s celom familijom k sebi na spomenjak i kupičku vinca. Da nam nebu samim mrske, prizval sem i naše pajdaše X, pak sme v miru i bez popevke, kak se to patri v adventu. lepe se pospominjali i vsega navžili. Daj nam Bog vsigdar ovak, a nigdar gorje.	—

Mesec i dan	Dogodovčine	Pripisek
Veliko- Božićnak 24.	Došel je sveti Božić. Po stari šegi nis nikam išel ni nikoga k sebi zval. Pokli polnočke došel je pajdaš X v poležajstvo. Šnim sem bil na slami i pri kupički žganičke do zornice. Zrekli sme pajdaški sestenek na sve- toga Štefana pri pajdašu X, koji je ondač imenjak.	
26.	Denes je bil pri sosedu Štefeku se- stenek pajdašev i pajdašic. Zmlatili smo pet gibanic, a spili četrdeset ču- tur vinca i žganice. Na koncu kon- ca otišli smo vsi skupa vujcu Mate- ku i tam vudri opet po vinčeku i žganici tak jako, da smo odonut oti- šli na Ivanuša vsi skup jako dobre vole.	
31.	Konec je leta. Fala Bogu, dobro je prešlo pa bilo tak i dale. Za zajni- krat sem se okitil pajdaškim cvetjem v svoji hiži, pak smo novo leto do- čekali s „Križevačkimi statuti“. Baš je stoloravnatel pajdaš X zrekel naz- dravicu bratstvu i prijateljstvu, a zvon je zazvonel. Gdo zna kak bu- denes leto dan. S križem svršajem, s križem bum na novo počel. Amen	<p>Čast i preštimačja hižnom gospo- daru, arti se je kak pravi pajdas i do- morodec zkazal v celo leto.</p> <p>N. N., svedok. N. N., svedok.</p>

§ 30. V „hižnom protokolu“ se na posebnom mestu vodi kontrola prek hižnih pajdašev i pajdašic, a to zgledi po priliki ovak:

Numeruš	Den	Kak se zove?	Odkud je?	Gda je pil bilikum	Svedoki	Gda je zgubil prav biti hižni pajdaš
1.	6/1	Marko Bubanović	S Križevca	Ná imendan 4./1.	Joško Križić Luka Kalnić	—
2.	12/2	Ivan Balatinec	"	Pri pajdaškom veselju 2./2.	Lojzek Babić Janko Dragić	—
3.	"	Mijo Podgorec	S Kalnika	"	"	Na 5./8. kad je domaćinu špotal
4.	"	Marija Brdarić	S Križevca	Mesto nje je bilikum pil pajdaš Gjurg Brdarić	"	—
5.	8/4	Martin Križa	"	Pri blagoslovu nove hiže 6./4.	Janica Križa Gustav Gustić	† vmrl je
6.	30/6	Lucija Vučić	S Horška	Na godovno domaćice 28./6.	Sama domaćica	—
7.	24/7	Jakop Križevčanec	S Križevca	V goricam pri pajdaškom stolu 20./7.	Celo pajdaštvo	—
8.	15/8	Bartol Ranogajec	S Podgajec	Poradi betega oprošten od piša na zagovor pajdašice Bo-giće	—	—
9.	11/10	Ješko Turković	S Križevca	Pri berbi v goricam 8./10.	Marko Jušić Štef Gornjak	—
10.	"	Lojzek Dončević	S Kalnika	"	"	Odselil se v drugi kraj
11.	25/12	Ruža Maljak	S Vojnovca	Na godovno kakti slatki bilikum	Brez svedokov	Zbog dugog je-zika nesmi dojeti v hižno pajdaštvo

§ 31. Naprvo napisani primeri su zrcalo v
tero se vu vodstvu hižnog protokola naj vgle-
diju vsi dobri pajdaši. Za veliku je sramotu,
gdo pri svoji hiži nema takve knige.

§ 32. Hižni protokol more se i drugač na-
praviti, ali se preporuča, da se vsi pajdaši s je-
noga mesta slože vu tom, da po jenakoj muštri
tu knigu naprave. Hižni protokol ima navek biti
v ladici pod klučem, samo dok je potreben,
ondač se izvadi. Saki stoloravnatel, koji se razme
vu pisanje, naj se za sva večna vremena na zato
odredjenoj strani podpiše. Ni škoda, ak to na-
prave i drugi upraviteli pajdaškoga stola.

§ 33. Saki hižni p ... al bi imeti spi-
sane „Križevečke štatute“, da se vsakoj priliki
zna kak oni glase i kaj određuju. Gdo je pravi
vinski pajdaš mora „Križevečke štatute“ znati
na pamet i sakud ih proširjavati, kak jenu jako
preštimanu ostavčinu starih pradedov, domorod-
nih križevečkih purgarov.

§ 34. Stoloravnatel more s nožem ili žli-
com pocinkati na kupici, a i zreči: „posluh“ ili
„pozor“. Kad on to napravi ima celo pajdaštvo
začkometi. Gdo to ne včini, pere si jezik „s koz-
jom bradom“ ili „s kravskim požirakom“. Prvo
znamenuje, da ima polovicu v kupici se nahaj-
ajućeg vina popiti, a drugo, da mora vse v sebe
zlejati.

§ 35. Dok stoloravnatel ili gdo drugi go-
vori ima biti pri stolu mir i milia. Hoće li gdo

pokle govoriti, mora zaiskati za to dozvolu. Brez dozvole nema nigdo prav nikaj posebnoga zreči. Saka samoladnost vu tom ima se štrosati.

§ 36. Kad pajdaštvo dobi stoloravnatelja ili negve pomogače, nigdo se brez dozvole nesme od stola odstraniti. Gdo morti mora iti, zreče: „pijem štemplin“ i otide, dok stoloravnatel to potrdi. Kad se pije štemplin, to znamenuje, da se mora pol vina v kupici se nahajajućeg popiti.

§ 37. Ak stoloravnatel začme nazdravicu, govorač nadoveže, a oberfiškuš odredi, da ide „na okrug“, to znamenuje, da se vsi pajdaši moraju tomu priklučiti. Ondač jedan drugom pokle par reči predaje nazdravicu, dok nazaj ne dojde govoraču, a ovaj ju zakluchi. Pajdašice sprosiju vu ime svoje, da se jen od pajdašev na mesto nih oduži. Takov „delegirec“ ima vu ime svoje časti popiti punu kupicu vina.

§ 38. Stoloravnatel nesmi pozabiti na svoje pomagače. Pri zafali, kad ga gdo nazdravi, ima se poštimiti s njovom vernošču i z rečjum pošmajhlati. Ak je koji od njih osobito maren more zaprositi domaćinu, da se to zapiše, kak primer drugima v hižni protokol.

§ 39. Pri nazdravici domovini, pajdaštvu, predičnim pajdašicam, kojemu domorodcu i drugim, za koje to stoloravnatel pronajde da su znameneše, pije se „suho vino“ s pune kupice. „Suho vino“ je takvo, v kojem nema ni kaplice vode.

§ 40. Sakomu pajdašu ima se dati pajdašica iz istoga spravišča. Ak takvih nema dosti, ondač se zemeju druge poznate gospe ili frajlice. Vu ime svoje i pridelene mu pajdašice ima se nazdravleni lepo i cifrašto zafaliti.

§ 41. Saka nepokornost pri pajdaškom stolu ima se štropati. Za štropanje je nadležen samo stoloravnatel. Oberfiškuš more predložiti količinu štrofa i stoloravnatela, ak zgreši, poštropati. Kad je stoloravnatel štropan ondač celo pajdaštyo mora to s kupicom suhogog potrditi.

§ 42. Štropov ima pet feli:

1. Štrop sa suhim vinom.
2. Štrop s pomešanim vinom.
3. Štrop s vodom.
4. Štrop na drugom mestu.
5. Slatki štrop.

§ 43. V kolikoj se meri pije štrop, to ima odrediti stoloravnatel, a more predložiti oberfiškuš. Štrop nemre biti vekši od tri kupice „suhoga“ najenkrat, a ipak ni menjši od „kozje brade“, naime od pol kupice. Ak gdo kaj malo zgreši ili se v nedopuščeni razgovor pušča, ima se opomenuti s rečmi: „operi si jezik“. To znači, da mora malko vina s kupice gucnuti.

§ 44. „Slatki štrop“ patri samo pajdašice, koje ak kaj zgreše imaju vu ime štrofa desnoga ili levoga pajdaša kušnuti.

§ 45. „Štrop na drugom mestu“ znamenuje, da se od pajdaškoga stola mora otiti kam to

odredi stoloravnatel i tam tak dugo sam za sebe i brez kupice vina biti, dok se ne spokori. Da li se je tak štوفани pajdaš spokoril ima tu očituvati jena pajdašica po svojem tolnaču, koji od stoloravnatela vu nezino ime sprosi oproščenje.

§ 46. Saki pajdaš ima prav pri stolu zreči nazdravicu. Gdo hoće to včiniti mora prosići za reč i stoloravnatel ga vu tom nesme sprečavati. Ak se najedamput prijavi za reč više pajdašev, ondač imenuje stoloravnatel izmed pajdašic jenu „gospu protektoricu“, koja odluči svojim glasom gdo ima prav govoriti. Jena ter ista nazdravica nemre se dvakrat opetuvati.

§ 47. Vse nazdravice imaju biti takve, da ne zbantuju nikoga v pajdaštvu. Velikim poštovanjem imaju se zreči nazdravice domovini, bractvu i hižnom domaćini. Pri nazdravici domovini popevle se koja domorodska popevka, a pri drugim nazdravicam kak to odrede obiferškuš i popevač.

§ 48. Ak se pripeti med pajdaši kakva prepirka ima to stoloravnatel pomiriti. Ak ne bi on vu tom postigel uspeha, imenuva „pravdaški sud“ od dva pajdaša i jene pajdašice, koji dogodovčinu ispitaju i ondač zreču sud. Ovom суду mora se svaka stranka pokoriti. Ovakov „pravdaški sud“ najpredi položi prisegu na čuturu, da bude u ispitivanju savjestan, a u presudi nepristran. Prisega glasi ovak:

„Dobrom voljum vseh pajdašev vu hiži

vrednoga domaćine X zebrani i žarkom kaplicom iz ove čuture okrepleni ovim izjavljujemo na svoju pajdašku riječ, da ćemo krvnjom vin-ske zduhe nastalu pravdu med pajdaši X i X savjestno ispitati i vu tom polek pravice presudu zreći. Vu tom naj nam bu na pomoći slatka kapljica, ta vseh pajdašev verna drugarica. Amen!"

Nakon ove prisege zauzme zebrana pajdašica mesto v sredini od zebranih pajdašev i naj-predi preslušaju tužitelja, zatim okriviljenika. Svaki od njih „more si vzeti“ pomagača, kojega mora potrditi celo pajdaštvo. Kad su stranjke preslušane, obrana saslušana, onda se „pravdaški sud“ povleče v drugu sobu i dospomene se o presudi. Nakon ovoga povrate se, iz čuture nakvase svoja grla i zebrana pajdašica zreće presudu:

„Vu ime ove slatke kaplice i vu ime na-šega pajdaštva, a preslušavši tužitelja i okrivilje-nika, kao i njihove po celom pajdaštvu potr-djene pomagače, zrekli jesmo, da je pajdaš X kriv vu tužbu mu vpisanog greha, pak se pre-sudjuje, da ima vu ime štrofa sprazniti tri ku-pice suhoga i jenu kupicu pomešanoga. Ne včini li to, ili se još jenkrat ovak ponese, bude izmed pajdašev za sva vremena zbrisani. Ova se presuda ima zapisati vu hižni protokol za ravnanje vsim takvim zbantuvlivcem“.

Proti ovakvoj ili kakvoj drugačijoj presudi nema apelacije. Ona se ima izvršiti i zavađeni pajdaši imadu se pred svima pomiriti. Pomirenje

obavi zebrana pajdašica, koja za nagradu dobi od sakoga pajdaša po jeden „slatki štrof“. Ovakovu pomirnicu potvrđuje celo pajdaštvo s kupicom suhogom i popevkom.

§ 49. Dok se je pajdaštvo navžilo dosta sakoga veselja i poželi slobodu, ima stoloravnatel vu ime svoje i vsih svojih pomagačev čast položiti. To včini s finimi rečmi i s punom kupicom suhogom. Kad je to včinil, ondač proglaši „republiku“ i pajdaštvo se poklem toga more zabavlati kak hoće. Ak bi se medtemtoga komu htelo velikoga „lumperaja“ more predložiti „Svetojansku lumperiju“, koja izmed vsih pajdašev zbere svoga starešinu i pandura, pak traje dok je kdmu volja.

§ 50. Med pajdaši, kteri se sastaju na zrečene dane navek v celokupnom svom broju, more se zebrati stalno stoloravnatelstvo. Ovakvo spravišće dobi svoje stalno ime, svoju stalnu upravu i ima svoj posebni „Hižni protokol“. Stoloravnatel ovakvog spravišća zove se „starešina“, desna mu je ruka „fiškuš“, a ostali su pomagači kak i pri drugim pajdaštvima. Da se pajdaši ovakvoga redovitoga i stalno postojećega spravišća mam vsigdi raspoznači, imaju jednaki pajdaški znak (na drvo izrezani grozdov list, čuturu ili šef), a starešinstvo im mora izdati posebnu diplomu, s kojom postizavaju svako pravo u dotičnom pajdaštvu. Ova „pajdaška diploma“ more zgledati ovak:

Pajdaško spravište „SRABLIVEC“.

Hižnoga protokola Nr. 10.

Pajdaška diploma

za pajdaša **Vinka Lozića**, člana stalnoga pajdaškoga spravišta „Srabilivec“ vu varošu Križevcu.

(Okrepi nas puna čutura v pajdaškoj kleti.)

S punom čuturom i s privolom vših pajdašev dole potpisani stalni starešinski odbor pajdaškog spravišta „Srabilivec“ alduje i imenuje ovak kak se piše:

I.

Pajdaš Vinko Lozić, rođen i odhranjen vu slobodnom varošu Križevcu, prijemle se za stalnoga pajdaša u vinsko spravišće „Srabilivec“ terima prav dohajati sa celom svojom familijom na vse dospomenke, kteri se buju igdar na zrečenom mestu obdržavali. Vu to ime plača sakog mladjaka jeden groš v pajdašku kasu. S temi novci pajdaši si na trejtju fačensku nedelu prediju tanec.

II.

Imenuvani pajdaš ima se vsemu pokorjavati kak to veliju „Križevački štatuti“. Ak vu tom zgreši trikrat, bude iz spravišta sklučen i od vših pajdašev prezren. Gdo hoće bilo rādi kojeg zroka iz našega spravišta se zbrisati ima to starešini na Križevo prijaviti i ovu diplomu povrnuti. Kaj je v kasu zaplatil, to ostaje vu njoj, na to nema nikakvo pravo i to se nikomu ne povraća.

Ovak je zaključeno i potpisano dana 14. po Jožefovu, leta 1—.

Nacek Balatinec, starešina.

Pečat

Lozek Vrtlinec, fiškuš,

Obrazac II.

Vinsko pajdaško bractvo „BARILEC“ v novoji
kleti pri hižnom stolu pajdaša Janku Grozdeka.

Vinska zduha,
pomori nam!

Barilec puni,
okrepli nas!

DIPLOMA

Štefek Sajtlek, starešina vinskega bractva „Barilec“
Lojzek Štefek, fiškuš   „   „   „
Jankić Grozdek, domaćina   „   „   „

potrdjuju i skažuju pred punim barilom, pri masnoj
puretini s mlinci i pred vsemi po vrednom domaćini
zbranimi pajdaši i pajdašicami, na broju vseh 22, a danes,
v nedelu, meseca Malomešnaka, vu 6 vuri popoldan, da
je puno preštimani, vredni, vučeni, spomeneti i veliki pri-
jatel pune čuture i vinskoga bractva, na daleko poznati
purgarski kovački mešter po starinskom svojem imenu
znan i imenuvan

TOMEK VINO RODEC

s pridržkom Okreplivec

prijet i potrdjen za pravoga i doživotnoga vinskoga paj-
daša v bractvu „Barilec“, ter mu kak takvomu patri prav
na vse pajdaške spelancije dohajati i jenakost sa vsemi
dragemi pajdaši i pajdašicami vživati. Tak je zrečeno med
naimi, vu „Hižni protokol“ zapisanò i tak naj bu dok
nas i jeden po ovom čalarnom svetu hodil buje.

Štefek Sajtlek,
starešina.

Jankić Grozdek,
domaćina.

Pečat

Lojzek Štefek,
fiškuš.

Miškoc Lagvić,
svedok.

Boltek Kletič, varoški notarijuš,
kakti pisec ove diplome.

Numeruš hižnoga protokola : 40.

Vu ime vinske kaplice
Nezine zduhe
Nezinoga teka
A na diku vseh pajdašev!

DIPLOMA

„vinskoga pajdaštva“, spisana vu „hižnom protokolu“ pod numerušom 40, při domaćini Gjureku Mokroviću, rodjenom i nastanjenom v slobodnom i kraljevskom varošu Križevcu, dana X. leta X, alduje od pripočetka do dočetka ovak:

Verni i prelubleni pajdaš **Boltek Grozdaković** prijet je denes po všim regulama vu moje hižno pajdaštvo, ter je vu to ime pil „Bilikum“ pred vsemi nami i pri zdravi svoji pameti. Kakti novom prijatelju svoje hiže skazujem mu všako poštovanje jenako sadekarek, kakti navek dok bu negvog i moje familije spomenjka. Vu ovo ime predavlem mu vu prepisu ovu diplomu za negvo zkazanje pred vsemi pajdaši gde goder bu to potrebno, ter da more navek vršiti starešinstvo i vse druge preštimane spelancije i da ima prav k meni dojti kak vu svoju hižu kadgod bude štel.

Potpisano po meni hižnom gospodaru:
Gjurek Mokrović.

Potpisano po nami svedokima:
Miško Čuturović.   **Janko Vedrenjaković.**

Da je ovo verni prepis iz „Hižnog protokola“ za to svojom glavom je jamec:

Zvonček Masnović,
navadni starešina kod sakega pajdaštva vu Mokrovićevoj
prepoštuvanoj hiži.

„Križevački štatuti“ po zagrebačkim i osječkom tiskanom izdanju.

§ 1. Ne veseloga horvackoga bractva (pajdaštya) brez kupice vina.

§ 2. Veselo horvacko pajdašvo pri kupici vina mora imeti svojega glavara: starešinu ili stoloravnatela, kojemu se vsi pri stolu pokorjavati moraju.

§ 3. Pajdašvo pri kupici vina more biti troje fele: prvič more biti samo za sebe; drugoč vu hiži pri stolu hiže gospodara (more biti muško, ali žensko); tretič more biti pri stolu benefektora, zvun njegve hiže.

§ 4. Pajdašvo, koje je samo za sebe, zbira si stoloravnatela glasovanjem, a ono pri stolu hiže gospodara ili benefektora, dobi stoloravnatela od ovoga. Ženska more sij za te posel imenuvati zamenika (hižni japica), koji bu onda mesto nje zbral stoloravnatela, ali ov zamenik mora biti persona, koja je vre (većkrat) bila pri stolu te ženske.

§ 5. Stoloravnatel se zbira, ali imenuje navadno ovak: pri obedu i pri večerji po prvom jelu, a gde ne jela, tam se zbira, ali imenuje taki, kak je bractvo selo za stol i okrepilo se s kupicom vina.

§ 6. Na koga dojde red, da bude zebran ili imenuvan za stoloravnatela, on ima tu čast primiti (§ 19). Gdo bi se tomu brez vrednih razlogov suprotivil ima ga pajdašvo prav štro-

fati. Vu pajdaštvu, koje se zestalo samo za sebe more se predloženom stoloravnatelju prigovoriti. To se včini tak, da se prijavi „protest“. Taj protest moraju pajdaši poslušati i ondač zebrati „protestni zbor“ od tri peršone pri stolu, koji prigovore poslušaju i zreču osudu, da li predloženi pajdaš more ili nemre biti stoloravnatel. Benefaktor, ali hiže gospodar, mora taki, kak bractvo sedne za stol, ono lepo i cifrasto pozdraviti.

§ 7. Stoloravnatel more biti pri stolu hiže gospodara samo takva peršona, koja je vre pri njem pila dobrodošlicu (Bilikum). Gde ne takve peršone mora onda pervo piti bilikum (jedini kazuš gdje se predi reda pije bilikum).

§ 8. Stoloravnatel more najpredi zreći, da li čast prima, a ondač more si, če je bractvo veliko (pri već stolov), imenuvati podstoloravnatela, koji ne mora predi toga piti bilikum; onda mora imenuvati fiškuša, ali već njih, če je pajdaštvvo veliko.

§ 9. Fiškuša mora poterđiti hiže gospodar, alias benefaktor, aliti bractvo s kupicom vina i popevkom: „Tak je, tak je!“

§ 10. Je li koja peršona moguća za dobiti čast stoloravnatela, vidi se najpredi iz knjige dobrodošlice, koja se mora vu vsakoji horvacki hiži voditi.

§ 11. Stoloravnatél mora stolom lepo i fino ravnati, zdravice govoriti i kak bole more paj-

daštvu zabavlati. Fiškuš pak mora paziti, da se zdravice buju obredavale, da kupice buju pune i prazne po regulah i da bu vina navek na stolu. Za podvorbu pri stolu imenuje stoloravnatel fletnoga peharnika, koji mora biti fiškušu vu vsem pokoren.

§ 12. Kak stoloravnatel tak i fiškuš moraju se s lepom rečjum zafaliti za primljenu čast i to s punum kupicum suhoga vina.

§ 13. Vsaka prvikrat v horvackoj hiži pri stolu hiže gospodara nahajajuća se peršona mora pitи dobrodošlicu (bilikum). Red i stara šega je, da se to pije pri obedu ili pri večerji pri kiselom zelju, a po prvoj zdravici. Dobrodošlicu daje hiže gospodar uz govor i predavanje znamenja pravic, koje su s tum dobrodošlicum svezane. Nude se ključi hiže i pivnice, koje mora pozdravljeni bar doteknuti. Dobrodošlicu pije, da ju ne dene z ruke, ar če ju dene z ruke mora mu se opet do vrha natočiti. Veličina dobrodošlice je po volje hiže gospodara i po jakosti pozdravljenoga.

§ 14. Za dobrodošlicu pije se suho vino. Pod suhim vinom misli se brez ikoje kaplice vode.

§ 15. Ak je peršona takva, da suho vino podnašati ne bi mogla, ali će je dobrodošlica preveć velika za tu peršonu, onda po zagovoru jednoga samo kotriga, koji spada k lepomu spolu, ali ako dva pajdaša kotrigi posvjedoče, da je to na vinu slaba peršona, mora stoloravnatel pred-

ložiti, da hiže gospodar dopusti, da se jedna trejtina vode primeša, ali da se menjše mere dobrodošlica ponudi.

§ 16. Ako piju tri, ali već njih dobrodošlicu, pri istom stolu i vu istom pajdaštvu, mora takaj hiže gospodar s kupicom vina to poterediti (hiže gospa ne mora). Ta poterda zove se „aldomaš“. Ak ih je menje od treh, koji piju bilikum, onda hiže gospodar more; ali ne mora poterediti. Vu tom kazušu, gda hiže gospodar piye poterdu, moraju ga stoloravnatel i fiškuš pratiti (ž njim pitij).

§ 17. Dobrodošlica daje onomu, koji ju je zpil, pravici dojti vu hižu hiže gospodara, ali gospe vsako vreme i biti tam stoloravnatel.

§ 18. Gde nema hiže gospodara, more gospa ponuditi dobrodošlicu, ali dati punomoć (plenipotenciju) stoloravnatelju, da dobrodošlicu ponudi. V obodveh oveh kazuših piye stoloravnatel poterdu dobrodošlice: „aldomaš“, a k tomu se moreju priklučiti i drugi pajdaši.

§ 19. Stoloravnatel kak i fiškuš moreju ponujenu im čast odvernuti samo z vrednih razlogov (promuklost, beteg i dr.). Ove razloge ima hižni gospodar ili benefaktor dobro ispitati i ondač drugoga imenuvati. Tam gde je pajdaštvo samo za sebe, ono ispita razloge odvernuća, pa ak jih potrdi, ondač se drugi zbira. Drugač se dela kak veli § 6.

§ 20. Perva zdravica ide titulošu pajdaštvu, ali se prepušča previdnosti stoloravnatela, komu

bu pervu rekel. Preporuča se dobrim Horvatom, da pervu zdravici nazdraviju hrvackoj domovini. Zdravica mora takaj zapasti vsakoga braca pri stolu.

§ 21. Vsakomu muškomu mora se prideliti pajdašica iz bractva pri stolu. Ako oveh ni dosti, jemlju se poznate. Ak pak je pri stolu već ženskeh neg muškeh, more jeden brat dobiti po dve pajdašice, ali već pajdašic.

§ 22. Za „Bog živi“ se pije „Ad libitum“. To znači, da se ima pití po volji.

§ 23. Za zafalnicu pije se puna kupica suhoga vina. Zafalnicu pije muški sam. Ženska ak je nazdravljenja s nekim, ki ne v pajdaštvu pri stolu, more zafalnicu predati jednomu bracu pri stolu, koji se z nejine kupice zafaljuje

§ 24. Zafalnica nemre se predi zpití, neg su vse kupice muških bratov tak prazne, da v kupici i nijene kapljice ne.

§ 25. Na zagovor hiže gospe, ali koje sestrice pajdaštva, more se dopustiti zafaljujućemu, da mu se vino zmeša z vodom.

§ 26. Pri zafalnici preporuča se pratiti pijućega. Stoloravnatel mora to deleti za dokaz zmožnosti svoje.

§ 27. Vsaka trejta zdravica ide stoloravnatela. Nazdraviti mu more gdo hoće, ali mora pití „štemplin“. Mora najmre sam reći: „Ja pijem štemplin“. Onda mora stoloravnatel čkometi, kajti mora znati, da ta njega ide.

§ 28. Gdo hoće kaj povedati (zdravici), mora prosi stoloravnatela za još govoriti. Ovo mu se mora brez zatezanja dati, drugač mora fiškuš stoloravnatela štroat. Štrot mora potrditi hiže gospodar, alias benefaktor, ali celo pajdaštvo, kad je samo za sebe.

§ 29. Stoloravnatel nesme pozabiti na fiškuša. Mora mu nazdraviti navek, pokehDOB je sam nazdravljen bil i zafalnicu zpil.

§ 30. Gdo počne zdravici govoriti, a ne prosi stoloravnatela za reč, pa makar je fiškuš, ali hiže gospodar, piye za štrot i štemplin punu kupicu.

§ 31. V potreboče more vsaki brat od stola oditi, ali mora dozvolu sprositi i nazaj se povernuti. Vujti pak ne sme, ar takvoga čeka štrot, da zgubi pravice, koje je dobil z dobrodošlicom.

§ 32. Pri vsih zdravicah mora biti posluh. Gdo proti tomu dela pak klafra, ali halabuči, piye štrot kupicu vina.

§ 33. Ako bi vu bractvu ki bantuval, ali se drugač nevredno plemenitoga bractva ponusal, onda se zbira vunbacitel, ki takvoga kotriga mora spomeneti, a vu najhujšem z bractva vun hititi. Imenuvani vunbacitel mora pitи „kuraž“ kupicu vina. Kad svoj posel zverši, mora zpiti „okrepu“ i čast položiti. Vunbacitela more i stoloravnatel mam pri početku svoje vlasti skup s fiškušima imenuvati. Tak imenuvani vunbacitel dobi znak okol ruke i mora prisegu položiti, da bu svoju službu v redu vršil.

§ 34. Vu pajdaštvu ne sme se prepustiti zdravica krasnomu spolu, slogi, lubavi i prijatelstvu.

§ 35. Zdravice moraju biti takve, da se ne sbantuje nikoji brat.

§ 36. Zdravica domovini mora se piti s karikum „vandrček“, a i druge vu § 34. moreju se tak piti. Zdravicu domovini more s dozvolom stoloravnatelja zgovoriti vsaki brat, koji je dober v govorenju. Kad je vre jeno vreme govoril, prepusti govorenje desno sedečemu i tak ide naokol stola, dok nazaj do njega dojde, a onda ju mora opet prijeti i govoranciju zvršiti. Vse to z lepemi rečmi, kak se šika za domorodce.

§ 37. Kad se vse zdravice obredaju, more stoloravnatel položiti čast v ruke hiže gospodara, alias benefaktora, ali ti bractva, kad je ono samo za sebe, z lepem govorom i s kupicom suhoga vina. Vsi brati moraju ga pratiti tak, da se nigde v kupice ne vidi ni kaplja vina. Na to nazvesti stoloravnatelj „republiku“.

§ 38. Republika more i dalje po volji vesela biti, ali mora vendar mir i red vladati.

§ 39. Popevati se sme po volji, imenito pak pri vandrčeku. Tam gde je imenuvan po stoloravnatelju popevač ima samo on prav popevku predvoditi i to onakvu kakvu zbere s gošponom oberfiškušom.

§ 40. Pajdaštvvo se more po volje raziti, pokehdob je republika proglašena.

„Križevački štatuti“ i slovenski „Krokarski zbor“.

Hrvat i Slovenec to su bila odavine dva snažna ogranka na velikom slavenskom stablu. Njih međusobno vežu stoljetne tradicije: isti običaji, ista riječ, isti jadi i tegobe, pa je razumljivo, da su jednako usvojili druge osobine, kojih nalazimo u sličnim oblicima i kod Hrvata i kod Slovenaca. Dok Hrvati imaju za svoja vesela pajdaštva „Križevačke šratute“, „Koprivničke regule“, „Krapinski vandrček“ i više drugih prigodnica, dotle Slovenci u svome „Krokarskom zboru“, „Slovenskem fondamentušu“, „Dijaškem omizju“ njete isto takovu društvenost. A u tom je opet jedan dokaz više, kako smo odista jedno u cijeloj svojoj narodnosnoj biti.

„Križevački štatuti“, kako ih u svoja društvena posijela uvedoše „slovenski dijaki“, dijele se na šest poglavlja i šestdeset paragrafa. Prvo poglavlje: „Pojam in smoter Križevačkih štatut“ ima četiri paragrafa, koji govore o postanku, potrebi, svrsi i značenju „Križevačkih štatuta“. Drugo poglavlje govori o „dostojanstvih in pi-

jači“ u deset paragrafa (od §. 5. do §. 14.). Treće poglavje ispunjava ustanove „o stolu i njegovom ravnateljstvu“ u petnaest paragrafa (od §. 15. do §. 28.). Četvrto poglavje opisuje sedamnaest paragrafa (od §. 29. do §. 45.) i govori o „prepirih“. Peto poglavje ima pet paragrafa (od §. 46. do §. 50.), koji način otkrivaju odredbe „o lorih in sodčkih“, dočim je šesto poglavje ispunjeno napucima „o mešanoj družbi v prištonosti ženski“ (od §. 51. do §. 60.). Ako sve ove paragafe sravnimo sa onima, što su zabilježeni u Križevcima po vinskom pajdaštvu „Barilo“, to vidimo, da bitne razlike medju njima nema. U glavnem su isti, osim što su slovenski, a to se i u njihovom naslovu ističe, naime „prikrojena izdaja“, kako je to slovenskim dijakima u „Krokarskem zboru“ bolje odgovaralo. Tim što je rečeno, da su „prikrojena izdaja“, jasno je, da su prekrojeni po onima, kojima je početak u starodrevnim Križevcima. Prema ovim slovenskim „Križevačkim štatutima“, koji su uređeni u prvom redu za „Krokarske pajdaše“, znamenuje naziv „Krok“ — „okrog jednega omizja“, naime „okrug jednoga stola“, koji su izraz stari Sloveni rado upotrebljavali. U takova pajdaštva okupljali su se ponajviše „slovenski dijaki“, da se uz čašicu vinca, a kod kojeg gostoljubivog domaćine, ili sami medju sobom ugodno i neprisiljeno pozabave. Mogle su se u takvom društvu naći i druge osobe,

koje nisu bili „dijaki“, pa radi toga oni svoje „Krokarsko članstvo“ dijele u tri vrste: na „Stare Liže“, „Redne Krokarje“ i na „Bruce“ ali „Bru-kuše“. Prvi jesu bivši redni krokari, a posljednji svi novodošli gosti, medju njima u prvom redu novodošli dijaki. Za pijaču služi im „srebropeni ol“, naime pivo, dočim vino nije tako uvedeno kao medju Križevčanima i ostalim hrvatskim vinskim pajdašima. Uređaj stola imaju isti, a uz stoloravnatelja imaju „kontrafiškuša“, „fiškuša“, „vunbacitelja“, „pevovaja“ i „klobasara“. Dužnosti su im jednake kao i kod nas: klobasar je glavni govornik, a vunbacitelj nije obvezan na zakletvu, no mora u svojoj službi „nastopati s tako silo, da se uporni Krokar jedva njega ugledavši uže vžene u kozji rog“. Pevovaja nazvaše još „Konfušminister“. U „prepirih“ imadu ustavnu o „dvoboju s buteljom“. Ako dvojica i više njih poradi čega dođu u kakav nespočazumak, a stolopravnatelj ne može načiniti red, dolazi do dvoboja. Protivnici „zakriče“ glasno, da će „vse omizje: butelj“, to znači, da onaj pobijeđuje, koji može više ispititi. Takovi si protivnici pribave jednake mjere, imenuju pravične svjedoke, koji paze na jednaku količinu pića i da se pije bez „krvarenja“ u toku od „deset krokarskih minut“. Krvariti znači, kad se koja kapljica mimo prepusti, a deset „krokarskih minut“ jest toliko koliko običnih osam. Tko ne pije po odredbi, tko kod pića krvari, tko pos-

ljedni klikne „butelj“ i zadnji ispraznjenu mjeru postavi na stol, ili ostavi „janezka“, taj bude „poblatenim“ proglašen. Koja stranka nije ni tako zadovoljna može prizvati na „Krokarski sod“. To je posljednja ustanova u svim krokarskim zađevicama. Sastoji se od tri člana „stare liže“ ili „rednih krokárjev“. Stranke imenuju svoje zastupnike, a cijelo društvo predsjednika soda. U osobito veselim zgodama dolazi na stol „Lor“ ili „Štefan“. To je ogromna posuda, iz koje piće cijelo društvo redom na okolo stola uz prigodni govor. Kod toga se mora paziti, da se ne „izleje nijena dragocena kap po mizji“.

Krasnom spolu daju „Krokari“ osobito počasno mjesto u svome društvu i određuju, da se prema njima svaki Krokar ima učitivo ponašati, a izuzimaju ih od „vsih slučajih pitja“.

Svaki pajdaš dobije kod nazdravice po jednu pajdašicu, da mu bode lepše živeti in slajše piti“. Prelaz iz brucoškoga reda napred obavlja se po posebnom latinskom obredu. Takav unapređenik dobije diplomu, koju potpisuju stoloravnatelj kao „rector“, fiškuš kao „decanuš“, a vunbacitelj kao „pronotar“.

Za bolje razumijevanje priopćujemo prema slovenskom izvorniku

Besedu promotorja.

(Latinski)

,Nobis rectori magnifico scientatis, quam „cro-

(Hrvatski)

,Mi rektor magnificus, znanja koje zovemo „kro-

catoriom“ appellamus, spectabili brutiorum decano et promotori rite constituto placuit accurate deliberontibus. petitioni istorum brutirum huic mensae adstouhium solemni modo rationem esse reddendam.

Quade re vos legibus atque statutus quae „Križevačko“ vocantur, in aeternum oboedientes fore, vinum, cerevisiam et caeteros bibendos potionis etiam non sitientes semper poturos et disiciente pecunia „pumpaturos“ esse spondebitis atque pollicebimini?“

Brucoši: „Spondes et polliceor.“

„Primum bibite hoc poculum in salute, florem, crescentiam societatis nostrae, quae jamjam nultos clarissimos crocatores esendivit atque erudiet.

Itoque ego promotor rite constitutus vos homines brutios *** crocotores creo otque crocotos renuntio in ribos atque privilegiis eorum oros et in sempiternam huius dici reminiscitione diploma latinum trado.“

Brucoši: „Pro collato honora et gradus dignitate gratias meas vobis offero.“

karskim“ (ispijalačkim), ugledni dekan brucoša i promotor na propisani način postavljen, odlučismo zrelo promislivši, da na svečani način uvažimo molbu ovih brucoša, koji su nazočni kod ovoga poštovanoga stola.

Stoga hoćete li se zakleti i obećati, da ćete se do vijeka pokoravati zakonima i statutima, koji se zovu „Križevački“, da ćete uvijek piti i ako ne budete žedni: vino, mošt i ostala pića, koja se moraju piti, a ako ne budete imali novaca, da idete „pumpovati?“

Brucoši: „Zaklinjemo se i obećajemo.“

„Najprije ispijte ovu čašu u zdravlje, cvat i rast našega društva, koje je poznato na daleko sa mnoge svoje prestavne pijace.

Ja dakle kao promotor na propisani način imenujem Vas *** krokarom (pijačnom) i proglašujem to po pravima i privilegijama društva; a na vječnu spomen ovog govora predajem vam ovu latinsku diplomu.“

Brucoši: „Radi ukažane časti i stepena dostojanstva zahvaljujemo se.“

Diploma, što ju poznaju slovenski „Križe-vački štatuti“ glasi ovako:

(Latinski)

N. N.

h. t. rector magnificos so-
cietatis „crocatoriae“;

N. N.

h. t. brutiorum decanus;

N. N.

h. t. promotor rite consti-
tutus,

hac tabula profitemur te-
statumque esse volumos,
homines brutios, quorum
segnuntur nomina*** exami-
nibus praeticis et theoreticis
bene peraetis procunte cro-
catorum corona in gradum
„crocatoris“ solemini modo
promotos necnon inribus at-
que privilegiis crocatoriis
ornatos esse.

Cuius rei in fidem no-
mino nostra subscrisimus
atque sigillum crocatorium
opposimus.

Datum *** anno do-
mini MDCCL

N. N. h. t. rector.

N. N. h. t. decanus.

N. N. h. t. promotor.

(Hrvatski)

N. N.

h. t. rektor magnificus zna-
nja „krokarskoga“;

N. N.

h. t. dekan brucoški;

N. N.

h. t. promotor na propi-
sani način postavljeni,
ovim dokumentom obeća-
jemo i želimo, da bude
posvjedočeno, da su ljudi
brucoše, kojih imena sli-
jede *** po dobro svrše-
nim praktičnim i teoreti-
čkim ispitima u prisutnosti
„krokarja“ na svečan na-
čin promaknuli na stepen,
koji odgovara, te da su
podareni pravima i privi-
legijama krokarskim (ispit-
jalačkim).

Za vjernost te stvari
potpisujemo naša imena i
dajemo krokarski pečat.

Dano *** god. MDCCL

N. N. h. t. rektor.

N. N. h. t. dekan.

N. N. h. t. promotor.

Pajdaštva i klubovi.

misao za ovakovu društvenost mogla se uživiti jedino u narodu, koji je to krvlju svojom usisao i od otaca svojih naslijedio. Da je tako bilo kod Hrvata od najdavnijih vremena, vidimo po mnogim običajima, a dokazom služe „pobratimstvo“, „posestrimstvo“, „pobre“, „brate“, „kume“, „pajdaš“ i t. d. Ovakovih naziva ne mogu drugi narodi ni pojmiti. Oni su osebina naroda hrvatskoga i slavenskoga. Nepobitno je, da Hrvati već u pradomovini svojoj po ravnicama Visle, Dnjestra i Dnjepra u velike podržavaju društvenost i gostoljubivost. Dok kod drugih naroda vidimo, da žive osamljeno i u manjim skupinama, da se tudje i zaziru od stranaca, dotle Hrvati živu u zadrugama, goje krvno srodstvo i uslužni su spram svakoga, koji se k njima približuje poštenom nakanom.

Ovim vrlinama došao je hrvatski narod i u novu postojbinu svoju: Panoniju, današnju Hrvatsku, te ih s vremenom tako ojačao, da je doskora među ostalim srodnim narodima u tom zauzeo jedno od prvih mjeseta.

Da se kod Hrvata ojačao takav život, mnogo su tomu doprinjele zadruge, u kojima duga stoljeća živi, a koje su od svoga začetka bile sjedišta iskrene društvenosti i gostoljubivosti. U ovim zadrugama razvijao se i jačao društveni život. Taj život dobivao je u njima svoje obilježje i ovdje su sami od sebe nastali mnogi običaji, koji su se sačuvali do danas. Oni lijepi običaji na prelu i posijelu, na svatbi i u kolu, o blagdanima i u svečanostima, o krsnom imenu i drugda, ako i imadu po koji svoj zao porok, ipak su u šuštini takovi, da sami od sebe unašaju u svakdašnji naš život posebno raspoloženje. A kad se čovjek raspoloži nekako lakše snosi terete života, postaje dobričina, društvenjak, gostoljubitelj. Ovo su svakako lijepa svojstva, kojima se odlikuje naš narod.

Svemu ovomu mnogo je doprinjeo, i sam prirodni položaj naše domovine. Naše ravnice, visočine, vode, šume, cijela naša domovina prirodno je tako obdarena, da u njoj ima blaga svakojaka. A tamo gdje priroda daje narodu sve što mu treba, najlakše se radja volja i smisao za društveni i gostoljubivi život. Uzmimo za primjer naše vrletno Zagorje u ono doba, dok su oni pitomi brežuljci bili posuti rodnom vinovom lozom, koja je bogato rodila i davala plod prve vrsti. Da li je čudo, ako su ondje nikle onolike lijepe bratske i pajdaške popjevke, koje se i danas slušaju kod naših domaćih ve-

selica i zabava?! Ili je čudo, ako je ovdje bio prvi početak mnogih naših „vinskih pajdaštva“, koja su se tečajem vremena uz razne „tituluše“ raširila po ostaloj domovini, pa i dalje preko hladne Sutle, gdje živu istim životom istokrvna naša braća?! Ili je možda gdje drugdje bilo prikladnije tlo za „Križevačke štatute“, „Kopriyničke regule“, „Krapinski vandrček“, nego u ovom našem kraju, gdje je i sama priroda odjekivala pjesmom radovankom u najtežim danima života. Nigdje se kod nas nijesu toliko punile brente i brenke, a praznile čture i vedrenke kao u našem Zagorju. Kraj onog dobrog mošteka, žarkog vinčeka i tustoga purana rodilo se mnogo nazdravica i popjevki, koje ovjekovječuju ona stara blažena vremena. Dakako da je u tome slabo učestvovao pučanin-seljak, — no i njegovoj patničkoj duši bilo je lakše, koristeći se obiljem prirodnoga blaga.

Vlastelinski i velikaški dvorovi orili su od pjesme veselice; vinogradi su odjekivali praskanjem pušaka i na daleko raznosili spomen „horvackom bractvu i pajdaštvu“. Kako je to bilo nekad u našem Zagorju u prilično jasnoj slici prikazuje ova starinska popjevka:

Lepo ti je pogledati
Vinolozne goričice,
Kad dozreli grozdek zlati
Koj dâ slatke kapljice.
U jeseni, o Miholju,

Božja kaplja nam dozrije,
Iz sveg srca, u veselju,
Po goricam mošt se pije.
Sve u berbu žurno hiti
Nosi brente i košiće,
Kolibice rozgvom kiti
Sprema badnje i lagviće.
Pomno težak trs obira
Nosi groždje do predulje,
Gde za živi čas izvira
Slatka šira kano ulje.
Špan nabija grom-topove
Na vrh njih ispaljuje,
Prijatelje i gostove
Po kraljevsku dočekuje.
A gospodar i gospodja
Sve dyorove otvaraju,
Gospodarstva prava svoja
Gostim svojim predavaju.
Tu se časti moštom, vinom,
Juhom, mesom, štrukli slasni,
Zeljem, sarmom i slaninom
S purom jesu mlinci masni.
Zdravica se proizvodi
Prijateljem, domaćini,
Narodnosti i slobodi
I Hrvatskoj domovini.
Tu „bilikum“ na tanjiru
Stranom gostu se nabrusi,
Da u lijepom božjem miru
U grlice ga fletno strusi.

Pokraj rujnog „bilikuma“
Kućna daje se povelja,
Pa i ključi od podruma
Na porabu prijatelja . . .
Tak je bilo od vajkada
Po goricama hrvatskim,
Tako sada i odsada
Hrvatima da bude svim!

I u drugim našim krajevima podržavao se ovakav društveni život u obilnoj mjeri. O tom imademo dokaza u nekdašnjim obrtničkim i purgarskim cehovima, a poslije u mnogim manjim klubovima. Cehovi su doduše bili staleške udruge i kao takovi imali su posebnu svoju svrhu, no ne može se poreći, da se je u njima podržavala vesela društvenost. Nije bilo nijednog cehovskog „spravišća“, na kojemu se poslije ozbiljnoga raspravljanja ne bi orila pjesma veselica, širilo bratstvo i prijateljstvo pokraj čašice vinca i uz „Križevačke štature“. Pa i neki strogo zvanični događaji nijesu prošli bez toga. Uzmimo na primjer „frajšprehajne“ šegrtu ili zaprimanje kalfe u majstorsku svezu, pa izbor „ceh-meštra“, odnosno „dekanu“. Sve se to provodilo uz „vinsko pajdaštvvo“ i „Križevačke štature“.

Navodimo u kratko kako je to bilo*). Kad je šegrt ili „lerpub“ navršio svoje tri godine naukovanja, doveo ga majstor pred cehmajstora,

*) O tome imademo mnogo podataka u raznim arhivima pojedinih naših gradova, a i u našem zemaljskom arhivu u Zagrebu.

koji ga je pozvao pred ceh. Tu je morao pokazati svoj „majstorštuk“, bez kojega nije mogao postati kalfa. Kad bi članovi ceha pregledali „majstorštuk“, izvadili su protokol i zbrisali ga iz redova šegrta i upisali u „protokol detičov“. Zatim bi mu cehmajstor rekao, da je sad „navučne čižme zezul i detičke obul“, i da se od sad više „nesme mešati med lerpube, neg samo z detiči pajdašiti“. Po tom bi ga majstor odveo do djetičev i predstavio kao novoga njihovoga druga. Mlađi djetić imao je starije pozdraviti sa „Falem budi Jezuš Kristuš“ i uplatiti prikupninu od dva forinta. Jednu forintu spremiše u djetičku kasu, a drugu forintu upotrebiše za vino. K tomu priložiše još i drugi nazočni ponešto i onda se poslije pilo i zabavljalo. Prije pijače i zabave obavilo se „krštenje“. Mlađog djetića su posjeli na stolac, prebacili mu ručnik na desno rame pak preko prsiju pod lijevu ruku, a u desnu su mu ruku dali batinu. Ručnik značio je „felajzl“, u kojem nosi svoje stvari dok „vandruje“, a batina je „putni pajdaš“. Zatim su ga poškropili vinom, prikopčali mu na prsa „detički znak“ i pogostili se medju sobom po križevački.

Slično je bilo i kod zaprimanja kalfe u majstorsku svezu, samo su se još ispitivali privgovori, ako ih je bilo od strane kojega starijeg majstora. Umjesto ručnika i batine dobio je takav novi majstor u ruke po dva predmeta od

Krštenje djetića vinom.

meštrije kao znak, da odsada smije s njima vladati po svojoj volji i po propisima dotičnoga majstorskoga ceha. Prikupnina je bila veća, a i zabava poslije toga obilnija. Ovo je bio za svakoga majstora najsvečaniji događaj u njegovom poslovnom životu. Da se je u takovoj zgodili pilo, pjevalo i zabavljalo u punoj mjeri i da su došli u porabu „Križevački štatuti“ samo je po sebi razumljivo. A i svaki izbor „ceh-meštra“, koji se redovito obavljao na blagdan „cehovskog patrona“ završio se velikom veselicom. Po svim većim hrvatskim mjestima, napose u gradovima, opstojali su ovakovi cehovi. U Križevcima bilo je sedam cehova.

Velika se društvenost razvijala u mnogim „klubovima“. Cehovi su prestali, vinograde pokosila filoksera, a prijašnje pajdaštvo počelo je oslabljivati. No sve poznate nedaće nisu mogle zatrati veselu društvenost. Ona se je sačuvala, te je i u nastajućim teškim prilikama bilo pojedincaca, koji su se rado sastajali kod vinske čašice, da zaborave na svakidašnju brigu i da se barem na kratko vrijeme otmu redovitim svojim dužnostima. Ovakovi veseljakovići osnovali bi za uži svoj krug „stolni klub“ i u njemu provodili društvenost po starim „adetima“. Takovih klubova bilo je u svoje vrijeme mnogo po domovini. Neki nijesu bili drugo nego obično „vinsko pajdaštvo“, gdje se pilo i zabavljalo jedino tom nakanom, da se zadovolji časovitoj čežnji

za uživanjem. Dakako, da su se u njima najstrožije provodili svi štatuti i regule, pa su takovi klubovi znali imati i posebne svoje pravilnike. Vijek im je bio obično kratak. No kraj ovih klubova bilo je i takovih, koji su uz „vinsko bractvo“ širili i učvršćivali također smisao i nastojanje za sveopće dobro. Za vrijeme narodnoga preporoda u nekim se je ovakovim klubovima iskresala mnoga domoljubna zamisao i poslije u javnosti provela. Nema dvojbe, da bi nam takovih klubova trebalo u svako vrijeme što više. (Sama riječ „klub“ dolazi od engleskoga „club“, a znači: zasebno društvo ili zasebni skup prijatelja).

*

Iz nekdašnjih pajdaških krugova sačuvala se je ova nazdravica:

„Bog ti dao volove rogate, konje krokate,
ovnove zlatoroge, prašćiće čuraste, glavu od zlata,
dobra ortaka, devet obojaka, deset opanaka! U
petak pjevao, u subotu igrao, u nedjelju kolo
vodio! Bog ti dao sablju Markovu, desnici Obi-
lićevu, noge Relje Bošnjanina, brčinu Petra Li-
čanina! Prije zlo uteklo, nego li te našlo! Bog
te sačuvao zle sreće, izdrte vreće, tijesna konaka,
silena hajduka, glogova koca i kese bez novca!
Bog te sačuvao zlobna čovjeka, ščirke žene, usi-
djelice cure, konja alata, i svakog dosadnog
svata! Bog te čuvaо stara bludnika, mlada pi-
janca, siromaha silena, jelove vrži, bobove

slame, mršave večere, dugoga posta, usiljenog klanjanja, proljetne nevjeste i jesenskoga ščeneta! Dižem ovu čašu za ljubav našu. Tko pio iz nje ove godine, dao Bog i do godine. Zdrav mi bio i živio te Bog!

Križevački „šklocari“ i druga pajdaštva.

U starodrevnim Križevcima, koji su poradi svoje gostoljubivosti i vesele društvenosti zauzimali jedno od prvih mjesta u domovini, naročito u bližoj kalničkoj okolici bilo je u svoje vrijeme više prijateljskih i pobratimskih klubova. Nijesu doduše ovi klubovi bili duga vijeka, no svojim su članovima ostali u ugodnoj uspomeni. Klub „Škloca“ („Kosturica“) zasnovali su mladi majstori s nekim djetičima i đacima. Svaki član toga kluba morao je imati kod sebe „šklocu“, mali nožić (kosturicu) sa plavim drškom. Članovi odbora imali su „škloce“ sa crvenim drškom. Na dršku je bilo urezano dotičnikovo ime. Kad bi se članovi sastali imali su pokazati jedan drugomu šklocu To je bio pozdrav. Na sastancima bi svaki član imao svoju šklocu pred sobom. Kucanje čaša bilo je isključeno. Umjesto toga dotakli bi se čašom škloce i to je vrijedilo kao kucanje. Tko bi šklocu izgubio ili kod kuće zaboravio, glavni ga je šklocar kaznio globom od jednoga „zeksera“. Na Križevo su globe zapili. Jednu osobitost imao je taj klub. Taj-

nikom kluba bio je neki mladi spisatelj. On je zasnovalo klubski listić, kojega je sam uređivao i ispisao. Listić se je zvao „Kritičar“. U njemu je nadobudni „šklocar“ kritikovao ne samo svoje pajdaše, nego se pozabavio i drugim događajima. A kako se bio nesretno zagledao u odabranicu srca svoga, to je u jednoj pjesmici dao oduška svojim osjećajima. Pjesmica je ispala jako mršavo i bila povodom, da se „Klub škloca“ raspao. Prvi stihovi pjesmice glasili su ovako:

Kritičar sam mladi
U klubu i na paradi,
Vinca imam uv'jek dost
Lijepo Anke jesam gost.
Hud je Ankin stari zmaj,
Nestalo ga! — Bože daj,
S vincem liječim svoju jad
Anku imam jako rad!

Ovaj „stari zmaj“ nije bio nitko drugi, nego Ankin otac. Kad je on indiskrecijom jednoga „šklocara“ saznao za ovaj „pjesnički“ proizvod nadobudnoga urednika, ukebao ga na ulici i onako po križevački izdevetao. Pače zagrozio se, da će ovu stvar prijaviti strogomu gradskomu kapetanu, koji je u ono doba ovakove usijane glavice dao istuširati na „čuturi“. Od tog kobnog dana izgubio je mladi spisatelj volju za dalnje uređivanje listića, a naskoro je i „šklocara“ nestalo.*)

*) Za istinitost ovoga jamči sastavitelj ove knjige. Neki od bivših „šklocara“ križevačkih živu i danas kao uvaženi obrtnici i činovnici.

Pripovijeda se za križevački klub „Žabec“. Od njega ima jedna popjevka, koja u glavnom glasi ovako:

Vu Vrtlinu, v Balatinu
Jeden žabec rega,
Po placu — do spravišća
Čuti je ti njega.
On ti rega i dozivlje
Svoju dragu „žabu“,
S kojom bi on rado išel
Vu vrtlinsku grabu.
Ali žaba njega ne će,
S drugim ti se ona šeće,
Drugog ona ima rada
Ta „žabica“ mlada.
Taj je drugi bratec mladi
Koji vinsku čašu gladi,
Koj ne žlempa samu vodu
Nek se vrgel v staru modu.
Ta je moda: vesel biti
S pune čase vince piti,
Od večera pak do zore
Naj se znade gdo to more!
Prav ti imаш „žaba“ mlada
Ako ti se taj dopada,
On je dika našem rodu
Koj ne žlempa vavek vodu!

Da su gostoljubivi purgari križevački znali i umjeli u svojim klubovima podržavati zdravu hrvatsku šalu i satiru, da su u njima iskresali

mnogu lokalnu (mjesnu) dogodovštinu i podvrgli ju svome pretresivanju, dokazom je slijedeća „popevka“, koja je medju gradjanima pobudila mnogo veselosti i raspoloženja.

KRIŽEVAČKA BANDA LETA IXXX.

(Prigodna popevka po noti „Bile jesu tri vu kleti“).

Gradski oci skup sediju
Puni brige se glediju,
Al je došla zadnja hora
Proračun se delat mora.
Mužiku bi imat hteli
Ali trošit ne bi smeli,
Kaj ti veli zdrava pamet
Puno troška, gotov namet.
Nameta se saki boji
Vu pameti već si kroji,
Kolko vender to iznaša
Za jednoga muzikaša.
Gjurek se od stolca zdiže
Ter pristupi stolu bliže,
Nisem se v živici rodil
Rekel bum i bum pogodil.
Svikak mora biti banda
Čujte mene ljudi anda,
Veli purgar naša dika
Dična pelda zastopnika:
Ima dosta gospodinov
Puni varoš kamerlinov,
Instrument bu svaki vučil
Makar se bu pri tom mučil.

Za narod sem i Horvacku
Puntar saki dobi packu,
Pak mi bumo si igrali
Onak kak već bumo znali.
Preštimani naš poglaviti
Mogel bi kapelnik biti,
Ima note sakojačke
Od starine punе tačke.
Prvi za njim naj bu Peter
Baš bu fletni naš trompeter,
Jak je dosti za trumpetu,
Zdural bude do na kletu.
Gospon trejti dug je dosti
Ima baš i jake kosti,
Bajs za njega čisto styoren
Kak za viršle hrenov koren.
Fiškal flautu igral bude
Mežnar za njimi nosil dude,
Skupa peju: cica, cica,
Lepo se po guslam smica.
Velemožni, prepoglavit,
Zastopnik naš plemeniti,
Naj se prime bombardona
Kak se šika za gospona.
Vu intaša čvrsta šaka
I peršona dosti jaka,
Vudaral bu: bum, bum,
I još jakše: dum, dum !
Za pajdaša od Vrtlina
Pasala bu violina,
Za debelka flašinetl

Za kovača klarinetl.
I tak svaki koji tmore
Našoj bandi nek pomore,
Treba bomeš da se špara
Saki zato naj se stara.
I si drugi naši sinki
Koji jesu zastupniki,
Moraju vu bande kolo
Nigdo ne bu igrал solo!
Zastupniki oni stari
Kojim zdravlje sve se kvari,
Buju samo za paradu
Kad bu treba vu tom gradu.
A ona pak fi — stara;
Gustlova ^{član} knjižara,*)
Bo skrbela za papir, tintu,
Jer se razme vu tu fintu.
Sve bu išlo kak po loju,
Morti treba gospu koju,
Takvih ima pri nas dosti
I za mlade, stare kosti!...
Bravo, Gjurek iz Koruške,
Pogodil si kak iz puške,
Ti si pelda zastupnika
Ki zna reči kak se šika!

Ovu popjevku ustupio nam je u prepisu jedan odličan i uvaženi građanin križevački, a sjećamo se, da je u raznim prigodama — većinom kod „brackih pajdaštva“ — napisao više sličnih proizvoda bujne i rodoljubne mašte, i to

* Tu se misli: knjižara Gust. Neuberga u Križevcima.

ne samo u Križevcima nego i po drugim gradovima u domovini.

U izvoropisu ove popjevke napomenuta su i neka imena gradske gospode, koja bi po predlogu Gjurekovom imala svirati koji „inštrument“. Ova zgodna pjesmica nije zlo mišlenā; u njoj se odražuje naš stari purgarski i varoški veseljački život.

Mnogima će biti poznato, da su pojedini ovakovi klubovi bili prvi čimbenici kod raznih proslava i zabava, na kojima je cijelo križevačko gradjanstvo imalo obilna udjela i koje su na dugo ostale u neizbrisivoj uspomeni. O tome bi nam znali štošta pripovjedati stari „Zvonaši“ (članovi hrv. pjevačkog društva „Zvono“), pa onda stariji članovi „Kasina“ (Hrvatske čitaone)**) itd. Spomenemo li jošte, da se u takovom kolu znalo naći i „novinara“, koji bi prigodice izdali po koju zabavnu novinicu, onda moramo priznati, da su gradjani križevački jednako u svojoj davnjoj i bližoj prošlosti bili ljubitelji dobre, zdrave, iskrene i neprisiljene hrvatske društvenosti. Pri ruci nam je jedan litografirani istisak novinča pod naslovom „Bučkuriš“, kojega je — kako se vidi po naslovu — moralo izdati veselo „bracko pajdaštvо“, a urediti koji član ove „mokre garde“. U uvodu se veli, da list izlazi svaku godinu kada panočovanō vince rodi; cijenu mu je po komadu jedan četrtak*), a vurednik

*) To je bio bakreni novac u veličini srebrenih kruna, a vrijedio 4 novčića.

**) U Križevcima postojao je mnogo godina poznati „Janječi klub“, većinom članovi „Narodne čitaone“. Od ovog postoji još i danas njihov „Sjednički zapisnik“, koji će se zanimivosti radi, posebno izdati.

i izdavatel nabajaju se pri Mihalicu na ferblu. Imade u „Bučkurišu“ jedna pjesmica, odnoseća se na purgarsku slogu, nadalje pismo „jenoga dotepenca“ i nekoliko vrlo zgodnih „šalabajsanja iz dugog cajta“. Tako na pr. veli nepoznati pisac u „Bučkurišu“: „Da se za Horvacku tuliko krvi preleje, kuliko se vinca popije, sva bi postala morje od krvi“. — Pita nadalje: „Ktera je razlika med „balom“ i „sejmom“? „Na jenom i drugom se ogledavle i zagledavle, kupuje i prodavle, pije za peneze i brez penez, viče se i skače, a većkrat i glave pošemere ter dojde i do batin“. Nema dvojbe, da je pisac ovim „šalabajsanjima“ nišanio na koji mjesni dogadjaj. Pjesmica pak glasi ovako:

Da vam, deci, zapopevlem
O našem lepom, belom gradu,
Da bute znali kakvi jesmo
Kakvu imamo sad paradu!
Kakvi jesmo? Vender čujte:
Sakavih nas tukaj ima:
Mladih, starih, lepih, grdih,
Gdo bi znal za peldu svima!
U nas ima mutikaša
Sake fele, sake farbe,
Ima dosti i pravdaša
Muške, a i ženske garde!
Žene su ti lepe, mudre,
Udovice razne dobe,
„Devojke“ su dost bez muža
Sve na izbor „fine robe“.

Ima dosti prijatelja
Punih čaša — glatkog grlca,
Nemojte me puno pitat
Kakvog li su katkad srca.
Ima vsega v našem gradu
Kaj poželi srce naše,
A vsi ovi boži dari
Još nas više skupa draže.
Zato v mnogi krivo gledi
Drugom šalu krupno važe,
A kulikrat se dogodi
Da jen drugog ne pomaže:
Andač čujte svi popreko :
Na stran pravde, na stran jali,
Složimo se, pak vu slogi —
Naj nam cvetu „ideali“ !

*

„Purgarski klub“ u Zagrebu.

U glavnom gradu Zagrebu opstojao je na daleko poznati „Purgarski klub“. Članom toga kluba mogao je biti jedino purgar zagrebački. „Purgarski klub“ bio je u prvom redu bratsko i prijateljsko udruženje uz čašicu vinea. Purgari zagrebački nijesu ni tom zgodom zaboravili na varoške dogodovštine, pa se taj klub doskora pretvorio u takav zbor, koji je u više prigoda odlučivao varoškom upravom. U raznim sporovima, napose u trvenjima izmedju starog varoša Griča i Kaptola imao je ovaj klub važnu riječ.

Ovaj klub bio je predteča poznjem „Ilirskom klubu“, u kojemu su se sastajali mnogi odlični i uvaženi hrvatski domorodci. U „Purgarskom klubu“ veliku su ulogu imali „Križevački štatuti“. Taj je klub imao i posebne svoje štatute.

§ 1. U kr. glavnom i slobodnom varošu Zagrebu, pri „Veseloj mamici“, osnivaju horvacki domorodci, po krvi pravi domaći purgari, svoj „Purgarski klub“.

§ 2. „Purgarski klub“ osniva se zato, da se varoški pajdaši moreju sestati, u miru i nezbantuvano kupicu vina popiti i slobodneše se dospomenuti o svojim hižnim i varoškim pravicama.

§ 3. Klubski pajdaš more biti samo takva peršona, koja se more izkazati, da je purgar zagrebečki. Kad purgar hoće u pajdaštvo prijet biti, mora to prijaviti gospolu starešini. O tom prijавku raspravlja se na prvom pajdaškom spravištu i zaključi, da li se ima potrditi ili pak ne.

§ 4. Novi pajdaš ima se u klubu predstaviti i u ruke starešine prisegu dati, a kakti „einstand“ pet holbi vina platiti. Prisega je ovakva: „Prisižem na svoju časnu i poštenu purgarsku reč, da sam sin ovoga slobodnoga varoša, rodjen godine XX, od oca XX, po imenu XX, te da hoću kakti takov biti veren pajdaš zagrebečkog „Purgarskog kluba“, da se hoću njegovim štatutima pokorjavati, starešinu poslušati i sve delati tak, da bractvo i pajdaštvo bude jako i

slavno jenako pri kupici vinča, kao i svagde drugde. U tom mi pomogao sveti Marko, slavni patronuš varoški. Amen“.

§ 5. „Purgarski klub“ ima svoje pajdaške sastanke sake srede i sobote zimi i letu ob osem vur na večer. Si pajdaši moraju ob ovoj vuri biti na svom městu. Gdo bi zakesnil ili ne bi morti došel ima v purgarsku kasu platiti dva četrtaka. Gdo bi trikrat izostal, a ne da na znanje zakaj ni došel, bu zbrisani iz knige pajdašev.

§ 6. Pajdaši zbiraju tako leto na godovno svetog Marka starešinu. On je pri sakom sestanku stolni ravnatel, kak to veliju „Križevački štatuti“. Pajdaštvo mora imeti notarijuša ili fiškuša. On je takajše i kasir, a pandur nosi zapovedi od starešine kad je to potrebno. Novo zebrani starešina mora biti jenu večer benefaktor bar s deset holbi vina.

§ 7. Saki pajdaš troši od svoga tuliko, koliko pri „cehu“ na njega dojde. Da bude penezi za skupneše vinstvo daje saki pajdaš o mladom mesecu dva četrtaka vu pajdašku kasu. Ob ovim penezima i o vsim pajdašima vodi notarijuš protokol, teri protokol sake sobote mora imeti pri sebi.

§ 8. Poštene i vredne peršone, kakti takaj hižne tovarušice, moreju se u pajdaštvo dopeljati. Za njih mora njihov pajdaš jamstvo vzeti, da se buju pokorjavale gospolu starešini. Takve

muške peršune plaćaju pristupninu od jednog četrttaka. Ženske ne plaćaju nikaj.

§ 9. S pajdašem, koji bude iz kluba izključen, arti si je ime očrnil i obraz potemnil, ili se je svadil v pajdaštvu, nesmiju drugi pajdaši imati nikakvog spomenjka i pajdaštva. Kteri bude imel, bu štrosan, kak to pajdaši odrede.

§ 10. V „Purgarskom klubu“ sme se samo horvacki govoriti i horvacke pesme popevati. Gdo bi kakvu drugu reč zrekel, mora dati krajcer vu kasu.

§ 11. Spomenke, koji se v pajdaštvu vode ne sme nigdo dale pripovedati. Najvekša ljubav i sloga ima med pajdaši biti, jenako dok su skupa i gde vani.

§ 12. „Purgarski klub“ more se raziti, kad to hoćeju pajdaši v vekšem broju. Penezi s kase imaju se zapiti.

*

Zagorski klubovi.

U našem Zagorju bio je poznat krapinski stolni klub „Čeh, Leh i Meh“. Klubski članovi bili su vinski pajdaši u potpunom smislu „Križevačkih štatuta“. Na Uskrs, Duhove, o Velikoj i Maloj Gospojini imao je ovaj klub redovite sastanke kod starodrevne krapinske gradine, koja je i danas omiljelo sastajalište gostoljubivih Krapinčana.

U maloj Zajezdi opstoјao je klub „Kapijica“. Obično je svaki „profesor“ (školnik) bio

duša tog kluba. O Miholju, dok su školnici pobirali svoje orguljaško lukno po goricama, živo je djelovao ovaj klub: Po danu su veseli Zagorci marljivo poslovali u vinogradu, a u večer skupili bi se kod kleti, da se sa svojim „plebanušem“ i „profesorom“ kraj punoga stola počaste s moštekom po „križevečki“. Mora se priznati, da je u našem Zagorju, u onim vinorodnim godinama, sveza između puka i gospode bila takova, da je bio običan dogođaj, kad bi se međusobno častili i pajdašili pokraj čašice vina. To nije nikad pomutilo onog međusobnog poštivanja, što ga je zvanje i položaj gospode iziskivao.

Vinski pajdaši hoće, da je u Stubici opstojao klub „Pinta“, kojemu je bio veliki meštar „seljački kralj“ Matija Gubec, a glavni njegovi pomagači Ilija Gregorić i Andraš Pasanec.

Na taj „klub“ sačuvao se od starine „odperti listek“ kao uvod „Križevačkim štatutima“, koje su „pajdaši vinskega bractva horvackoga“ u našem Zagorju jako „preštimavalii“ i po njihovim „regulama“ svoja „spravišća“ obdržavali:

„Mi Matijas Gubecz od Stubice, voljom vinskega bractva horvackega zebrani veliki meštar slavnega horvackega bractva; pučkog kmectva horvackog branitel; generalni neprijatel visokonosne gospode; protektor svete pravice i i slobošćine horvackega pokolenja i vredni prijatel vsih poštenih, veselih i dobrih ljudih i pro-

čaja: dajemo na znanje vsim i vsakomu pri kojih je pošteni obraz i v čje poštene ruke dođe ov naš odverti listek, da smo mi na našem „pin-tekem“ spravišću ispod Cesar-grada od naših vrednih i prepoštuvanih bratov horvackoga bractva „Pinta“, a imenito od vernalih bratov križevečkoga varoša, slavne varmedijije križevečke zaprošeni bili, da stare i navadne regule i pravice horvackega bractva „Pinta“ propišemo i pod našim visućim zlatnim pečatom plemenitega bractva izdamo, ratifikujemo i poterdimo. Na ovu preponiznu molbu obernuli smo naša klapasta vuha i zdregnuli naša čreva, ter zašlombetali i na konec konca ove regule i štatute popisati včinili — svak za veksevečem obstanjek od reči do reči, da andakarek obstojavati i pelduvati moru“ . . .

. . . „Se te spisane regule i štatute plemenitega horvackega bractva „Pinta“ ovim našim odpertim listom, močju naše zveličane časti potrdjujemo, da za vek i večne čvrste i nepobijene valaju i valati moraju. Kteri bi se pak našel, kaj se nebi hotel deržati ovih regul, taj ne bil vreden horvackega bractva, ne bil vreden kupice horvackega vina, na nega spala vinska nora zduha i prokletstvo vseh vinskih sveceh, pravih naših vrednih i poštuvanih patronušov, kak naših tak i celega našega prepoštuvanoga i presmožnuga plemenitoga hractva „Pinta“. I na to smo mi naš bracki zlati pečat visući odozvol pretisnuli“ . . .

... „To je dano črez ruke našega vernoga i vrednoga i zmožnega brata i pajdaša Ilijе Gregoricha, svetlega dvora našega i kurije naše, pak plemenitega horvackega bractva „Pinta“ velikoga kancelarijuša; ter tavernikušov, stolnikov, peharnikov, sekretarijušov naših, ter velikoga meštra na našem gori rečenom spravišću pod nečemurnim gradom „Cezarom“, pri kapeli sv. Martina, na kteroga se pri nas vino krsti i guska peče, na petek predi svetega svetka preblaženoga Vincenuša, patronuša našega, jedno jezero petsto sedamdeset i trećega, meštarije pak naše leta sedmoga i nikaj vu ovi cajt već; — a protektor bil je kraljestva horvackega svetli kralj, a banuši možni, poglaviti i presvetli gosponi zagrebački biškup Juraj Draskovich od Trakostjana i Gaspar Alapich od Kalnika grada, a jošter su v mnogi drugi poštuvani sakojake časti i vlasti kak orsačke tak soldačke crkvene obnašati dostujali se“.

Matthoy Gubecz v. r.

Ilias Gregurich v. r. Andria Pasanec v. r.

*

Varaždinci su imali svoj klub „Barilo“. Klubsko obilježje bilo je barilo. Ono se moralo na odličnom mjestu nalaziti u svakoj „pajdaškoj hiži“. Na tom barilu bio je izrezan grb grada Varaždina medju dvije ruke, kao znak „varoškoga bractva i pajdaštva“. U Varaždinu je

opstojao i klub „Brenta“, koji je svoju djelatnost marljivo razvijao od Martinja do Svijećnice kod običajnih „fureša“.

Uopće po našem je Zagorju bilo rasijano mnogo vinskih klubova, osobito po gospoštijama. Kod njih je vinsko bractvo bujno cvalo, a „Križevački štatuti“ bili su na dnevnom redu. O nekdašnjim klubovima: „Sajtlek“, „Čutura“, „Sraka“, „Bractvo“, „Japica“, „Grozdek“, „Devonica“ i t. d. znaju i danas pripovijedati mnoge dogodovštine. U ovim su klubovima nikle mnoge nazdravice i popjevke, koje se i danas rado slušaju u svim veselim društvima.

Nekdašnje „horvacko“ raspoloženje u ovim klubovima vjerno prikazuje i ova mnogima dobro poznata križevačka popjevka:

Lepo ti je poglenuti
Svud naokol po Križevcu,
Gde je vinca vavek dosti
Gdi se kuva v punom loncu.
Goričice lepo rode
Grozdek ti se z dalka sveti,
Polek punih s vinom lagvih
Lepo ti je biti v kleti.
Saka hiža vsega ima
Prepuna je božeg dara,
Prav veliju: Križevčancu
Na daleko nema para.
Pajdašije tam je dosti
Z ranog jutra, pak do mraka,

I prek cele bože noći
Pajdaši se hiža saka.
Domačina rad te zove,
Kuvarica fletno sprema,
V takvoj časti i dragosti
Nikomu se ne zadrema.
Kad se najdu braci dragi
I sestrice milog oka,
Bože mili — okraj lagvov
Tukaj ti je brzog skoka.
Tu se tanca — ijuče,
Puška puca sê do zore,
Bratec seki dovikuje:
Gdo li od nas više more!
Vse se vrti i okreče
Pod pipu se srablivec meče,
Saki hoće da se vžije
Božeg dara v sebe zlige.
Saki veli: kud ćeš bolše
I gde ima vekšeg raja,
Vu Križevcu našem milom
Veselju ti nema kraja.
Muž i gospod tu se gosti,
Masna im je vavek brada,
V goričicam, s prijateli
Gustokrat je fajn parada.
Nigde ni na celom svetu
Da se tulko pajdaš štima,
Pak naj bude to veselje
Kad vu kleti vsega ima.

Naj se vžije vsaka duša
Ka po črnoj zemli hodi,
Dragi Bog će opet dati
Da v goricam vince rodi.
A dok vinca i nas bude
Pajdašija će se štimat,
Križevčanin rad će dati
Kaj vu kleti bude imal!

*

Ostali klubovi.

Hrvati Posavine, Moslavine, Prigorja, Podravine, pa oni u Slavoniji, po Primorju i drugdje, također prijatelji vinskoga bratstva i rado su se služili „Križevačkim štatutima“, no ipak ne u tolikoj mjeri kao Zagorci. Za Podravskoga pjesnika Rusana znade se, da je svoje pjesme ispjевao u virjanskim goricama, gdje se je sa svojim prijateljima uz „Križevačke štatute“ krijepio rujnim vincem i stvarao svoje domoljubne osnove. U Sisku je u svoje vrijeme opstojao klub „Kladivec“, poslije „Vrabec“. U Petrinji „Ščuka“ i „Dotepenec“. U Karlovcu „Lola“ i „Žganec“. U Ivanicgradu „Smutljivec“ i „Kvakač“. U Bjelovaru „Svranka“. U Koprivnici „Šlapa“ i „Majdak“. U Gjurgjevcu „Picok“. U Virju „Kranjec“. U Požegi „Picek“. U Vinkovcima „Šokac“. U Samoboru „Kurjak“ i t. d.

Jamačno je svako veće mjesto imalo u ko-

jem razdoblju kakav takav veseljački klub. Ne mogu se svi ovi klubovi uzeti kao strogo obilježena društvena cjelina. To su obično bili časoviti omiljeli sastanci za stanoviti krug prijatelja, koji su se nakon dnevnih svojih dužnosti odmarali u veselom i ugodnom društvu. Laka šala, slobodna zabava, a kraj toga pijača do zore, to je bilo glavno obilježje ovih klubova. Tko se od klubaša bolje u taj pošao razumio, taj je bio vredniji član.

Zgodno je, kako su nazivi nekih ovih klubova nastali. Sisački klub „Kladivec“ imao je taj svoj naziv po tome, što su njegovi članovi bili većinom obrtnici. — Petrinjski klub „Dotepec“ zvao se radi toga tako, jer su članovi njegovi većinom bili strani doseljenici, koje dobroćudni petrinjski purgari medju sobom još i danas zovu „dotepeci“. — Koprivnički klub „Majdak“ uzeo si takovo ime radi toga, jer su se od njega tuđili domaći starosjedioci, a Podravci sve doseljenike obično zovu „majdaki“. — Gjurgjevački klub „Picok“ imao je historičko ime. Znade se, da je za vrijeme turskih navala Gjurgjevačka posada nabila u top pjetla (picoka) i ispräšila ga u turski logor, da time pokaže, kako ju izgladnjeti nije moći. Poslije toga je ostao ovaj pridjevak običajan u tamošnjem narodu, pak ga i vesela braća primjeriše svome vinškome klubu. Veselice, koje su bile skopčane sa lovom, a na kojima se uz pjesmu i šalu

prašilo također iz pušaka, zvale su se „Gjurgevečki picoklini“. — Samoborski klub „Kurjak“ uzeo si ime od poznate predaje, da su neki Samoborci digli hajku na kurjaka, koji se je navodno u blizini pojavio, a poslije se dokazalo, da je to bio lovački pas.

Tko bi mogao sakupiti sve podatke o raznim vinskim i stolnim klubovima, koji su nekad postojali, a koji možda djelomično i danas postoje, nema sumnje, da bi za prijatelje punih čaša i praznih vrčeva sakupio vrlo zanimljivu građu. Ima tu pjesama, govorancija, šale, žabave, hihota, ijujuka na vagane, a sve to odaje, kako je u ugodnom raspoloženju ljudska mašta bujna i podatna, kako se srca razdragaju u prijateljskom vinskom pajdaštvu, kad dolazi možda i do nedopustivih, a ipak lako oprostivih granica. Kruna svega toga nema dvojbe, da su bili od vajkada „Križevački štatuti“. Bez njih se takove prijateljske veselice nijesu mogle zamisliti.

*

Pobratimstvo.

Kod domaćih i uopće društvenih veselica i sastanaka mnogo dolazi u porabu „pobratimstvo“. Ovaj društveni običaj kod nas se poprimio mnogo kašnje od drugih spomenutih običaja. Bit će tomu razlog, što se cito naš život odavnine i onako temeljio na pobratimstvu, pa nije bila potrebe, da se to posebice ističe i pro-

vodi. Da je tomu odista tako, to vidimo iz cijele naše prošlosti, u kojoj se jednakо okrunjene glave, kao i sukromni državlјani međusobno pozdravljaju sa „brat“ i „ti“; dočim „gospodine“ i „Vi“, to se mnogo kašnje uvuklo u naš život. Nepobitno je, da su „pobratimstvo“, „ti brate“, kume, pobre i t. d. stare odlike Hrvata, kojih drugi narodi (osim slovenskih) u svojoj prošlosti ne poznadu. Pa i danas se u mnogim našim krajevima čuje, kako i najvećeg gospodina susreću i pozdravljaju sa „ti“ i „brate“. Time se, dakako, ni malo ne dira u čast i dostojanstvo dotične osobe, no svakako je to značajna osebina (karakteristika) nepatvorene i prave hrvatske duše. Da se je to u našem životu promijenilo, pak da je „brate“ i „ti“ sve više zamijenilo „gospodin“ i „Vi“ posljedica je svih onih kruštih prilika, u kojima smo duga ljeta živjeli . . . Možda će budućnost u tom ipak biti bolja od prošlosti . . .

Događa se danas, kao i nekad prije, da se u društvu nađu osobe, koje su si tako odane, da jedan drugoga susreću sa osobitim povjerenjem i ljubavlju. Ove osobe sam prijateljski nagon nuka, da se „pobrate“, naime da onaj „gospodin“ zamijene sa „brate“, a onaj „Vi“ sa „ti“ i da postanu iskreni i vjerni drugovi. Kako je to čin osobito častan, jer učvršćuje prijateljsku vezu, to su s njime spojene „regule“, koje vinski

pajdaši i društvenjaci ustanovali i poprimali. Prema tim regulama ovaj čin provodi se ovako: Jedan od prijatelja — bilo u kićenom govoru, ili s nekoliko srdačnih riječi — zamoli svoga znanca, da se „pobrate“. Ako ovaj na to pristane, — a to obično biva, jer pobratimstvo je ponajljepša društvena odlika, — onda obadvojica zamole prisutne pajdaše i pajdašice, da budu tomu „svečanomu i važnomu“ činu svjedoci. To se oduševljeno prihvata, čaše se napune, drugovi ustaju i s čašama u ruci pjevaju: „Živili, živili, živili“ i t. d. Zatim brateći se drugovi s punim čašama u desnici prekrste međusobno ruke u laktovima, spoje ih u cjelinu i u takovom položaju iskape čaše do dna. Ovaj svoj čin zapečate cijelovima, živo se izrakuju, svjedoci to potvrde punom čašom, klicanjem i pjesmom, a zatim se u ime toga pije i veseli do mile volje.

Pobratimstvo se može provesti najednom i u cijelom društvu. Na predlog kojega pajdaša, da se cijelo društvo u znak osobitog prijateljstva po staroj „horvackoj navadi“ pobrati, peharnik odmah napuni čaše do vrha, pajdaši i pajdašice zapjevaju koju pobratimsku pjesmu, iskape stojeci čaše, srdačno se izrakuju i redom izcjelivaju. Ako je društvo veće, onda je dovoljno da svaki pajdaš triput cijelune svoju pajdašicu i time je pobratimstvo za sva vremena „zapečaćeno“. Dakako, da se takav svečani i važni događaj ima zabilježiti u „Hižni protokol“.

Medju Hrvatima je pobratimstvo odavno čin iskrenih osjećaja i ljubavi. S pobratimstvom

su Hrvati u svim prigodama svoga života spajali najljepše osnove i nade. U pobratimstvu su Hrvati imali najjači oslon u svojim borbama i nastojanjima. Ta i danas je pobratimstvo ona veza, koja čvrsto drži ono malo društvenoga života, što ga u nas Hrvata jošte ima. Da nije bilo i da nema pobratimstva možda bi naše društvene prilike u koječemu još jadnije bile. Zato je teški propuštaj tko se ogriješuje o pobratimstvo, tko ne cijeni ni ne poštiva taj pradovski običaj.

„Križevački štatuti“ doduše ničim ne određuju, kako se ima „štrofati“ onaj, koji se ogriješi o pobratimstvo, no samto se po sebi razumije, da takovom nevrijedniku nema mjesta „v pravom horvackom pajdaštvu“ ni „med pravemi horvackemi domorođenci i pajdaši“.

Što i kako naš narod sudi o pobratimstvu, a s njime dakako i o prijateljstvu, to vidimo iz mnogih naših poslovica: Ako imaš brata, čuvaj i pobratima. — Braća će se rođena svaditi, a pobratimi ne će. — Drži se starog vina i valjanog pobratima. — Gdje su pobratimi, tu je zadovoljstvo. — Lasno je naći pjevidruga, al je mučno plačidruga. — Gradi kuću u svakom selu. (To jest: nastoj steći dobra prijatelja u svakom mjestu. Pogosti ga kad ti na kuću bane, a on će tebe, kad ti k njemu dođeš.) — Junak se sa sušom ne može pobratiti. (Pobratimstvom se ne samo vjekovito prijateljstvo sklapa, nego se i duševno svojstvo medju prijateljima ustanavljuje.) — Teško drugu bez druga i slavulju bez luga. — Koji nema druga, svak se njemu ruga.

Dodatak

„Križevačkim štatutima“.

Koprivničke regule.

Kz „Križevačke štatute“ poznate su u našem društvenom životu i „Koprivničke regule“. Bitne razlike između „Križevačkih štatuta“ i „Koprivničkih regula“ nema. Jedni i druge služe veseloj braći široke volje u prijateljskom društvu i uz čašicu vina. Kako je došlo do „Koprivničkih regula“ ima o tome jedna predaja. Križevci i Koprivnica kao susjedni gradovi podržavali su u staro doba osobite prijateljske veze. Purgari Križevački i Koprivnički često bi se našli u zajedničkom pajdaštvu, naročito prigodom godišnjih sajmova i proštenja. Tako im bi se zgodama u gostoljubivosti svojoj natjecali. Imajući Križevčani za vesele zgode svoje štatute, nema sumnje, da su se s njima ponosili. Kako su i Koprivničanci htjeli, da za ovakove zgode imadu nešto svoga, to su „Križevačke štatute“ prekrojili i nadopunili, da odgovaraju prema njihovim varoškim „adetima“.

U paragraf „Križevačkih štatuta“, koji određuje, kako domaćina ili benefaktor ima doče-

kati goste, umetnuli su Koprivničanci, da je taj doček samo onda po pravoj „horvackoj šegi“, ako se domaćina sə svakim gostom srdačno izljubi, a domaćicu iň pajdaševu tovarušicu smije se poljubiti jedino u čelo. Dok se pako piye dobrodošlica ili „bilikum“ ima se to zapečatiti „kušlecom“, a dok bude nazdravljen koji pajdaš s pajdašicom, moraju se „kušnuti po koprivnički“. To znači cjlunuti se triput živo i objeručke. Kad se pak društvo razilazi ne smije nitko otići, a da se nije s ostalima izljubio. Za laku noć ima se puna čaša do posljedne kapljice isprazniti. „Šošter“ ne smije nipošto ostati.

Križevčani su usvojili starodrevni hrvatski običaj, po kojem bez barila (čuture), kiseloga zelja, pečene guske i paprnjakov ne može biti pravoga „horvackoga pajdaštva“, a Koprivničanci su kao bogati Podravci k tomu pridodali i pečenog odojčeka. S ovakovim odojčekom bile su spojene posebne regule. Na dvorištu ili u vrtu domaćinovu priređen je ražanj. Kraj njega plamsi vatra, a malo dalje domaćina je zaposlen „tranchiranjem“ odojčeka. Ne fali ni lagav s vinom. Kad se gosti skupljaju, najprije svaki pozdravi domaćinu. Podrava nema bez kupice vina. Dok se svi gosti đu na okupu, domaćina dostojanstveno nataknue odojčeka na kolac i položi na ražanj. Gosti to popraćuju klicanjem i pjesmom, a srabljivec ide od ruke do ruke. Obično se takovom zgodom pjeva ova popjevka:

Vrti se, vrti, odojček mali,
Nemoj se plakat, niš ti ne fali,
Ogneca imаш, nije ti zima
Lepo pajdaštvo kraj tebe ima;
Vinca ti damo
Kajti mi znamo,
Ar vinčekova mast
Daje ti slast!

Doista Koprivničanci kod pečenja više put namažu odojčeka vinom. Tvrde oni, da je takova pečenka slasnija i tečnija. Kad se takav odojček dobro ispeče, gosti se poredaju oko stola, a mlade pajdašice ispletu vijenac, da njime okite pečenoga odojčeka. U vijencu mora biti i kopriva. Ovaj se vijenac postavi u prozor, neka se i vani vidi, da su pajdaši na okupu. Zatim domaćina rasječe odojčeka u komade. Najprije odreže glavu. Glava ide stoloravnatelja. Fiškuš dobije uha, a vunbacitelj rep. Noge idu domaćinu ili peharnika kao znak, da budu brzi i okretni kod podvorbe. Nakon toga slijedi veselica po domaću uz „Križevačke štatute“ i „Koprivničke regule“.

*

Varaždinski fureš.

Varaždinci „kakti pravi pravcati Zagorci“, bili su oduvijek prijatelji veselog i bučnoga života. Oni su mnogo držali do bratstva i pajdaštva; nijedna prava „purgarska hiža“ nije

smjela biti bez barila (čuture). To je bio cimer svake građanske kuće. Kad bi se rodio koji novi član, to bi se krštenje slavilo svečano i njegovo ime urezalo na domaćoj čuturi. U nekim porodicama iz starine našlo se čuturâ na kojima su bila urezana imena djedova, oceva i sinova do posljednjega člana. Ovaj čin obavljao se po posebnim pravilima. Kad bi čedo donesli sa krštenja, dali su mu u ruke porodičnu čuturu, a krsni kum je govorio ove riječi: „Kao što te čas prije krstila Crkva, da budeš vrijedan član roda ljudskoga, tako te krestim i ja s ovom čuturom, da budeš dika i ponos doma i roda svoga od prvoga do posljednjega časa života. Amen“. Zatim je kum okvasio palac na otvoru čuture i s vinom načinio znak križa na čelu djetetovom; sposobni pak majstor urezao je djetetovo ime pokraj ostalih, koja su se već prije na čuturi nalazila. Ova se čutura rabila jedino kod svečanijih zgoda, napose o godovima članova porodice.

Varaždinci su došli na daleki glas po svoje „furešu“. Pod furešom se razumijeva klanje utovljenih krmaka. To se redovito opetovalo svake godine od Svih Svetih do Svjećnice. Za sramotu se je držalo, ako u kojoj purgarskoj kući nije bilo fureša. Bolje stojeće kuće imale su fureš (kolinje) po dva i triput. Purgari su se natjecali, koji će utoviti većega i masnijega krmka. Više dana pred kolinje pripremalo se od zore do mraka, da sve ispane na diku domaćinovu. Purgari su se u oči toga dogođaja češće

„Dobro nam došao . . . , sretno svoj posao obavio . . . “

posjećivali i izricali svoj sud o težini i vrijednosti gojenog krmka, a svaki put taj svoj „spomenek“ dobro zalijali. Sam čin obavljao se ovako: U ranu zoru sakupili bi se domaćinovi pomagači. Prije nego je došao „gospod deveničar“ (kobasičar) oni su sve potrebno priredili. Kod toga su se okrijepljivali domaćom žganicom, bez koje nije bila nijedna „purgarska hiža“. Dok je došao gospod deveničar „vu kožnenoj kapi i s belim fertunom“, a sa svojim alatom, ponudio mu domaćina čašicu žganice i oslovio ovako:

„Dobro nam došao i ugodno se kod nas nalazio. Sretno svoj posao obavio i svake se godine živ i zdrav u istu svrhu pod ovaj krov povratio“.

Deveničar je čašu prihvatio, iskapio do dna i samosvijestan svoga čina odgovorio:

„Hvala na pozdravu, vrijedni domaćino! Zdravo te našao, još zdravije te ostavio sa svitma tvojima velikima i malima, starima i mладима. Na čast svoju, a u korist vašu ovo djelo obavio. Ali ne samo danas, ove zime, nego i dalje svake godine kao kod oca, tako sina i unuka, pa sve redom dalje, dok bude svijeta i vijeka. Sreća te u svemu pratila i božja ti boć ne uzmanjkala. Pošast te minula i nikad se nije ispraznila. Koliko funti vagalo, toliko godina poživio sa svima svojima ovako složno i veselo, a kraj vas i časna moja brada, koju će danas omastiti na diku vrijednoga gazde i cijele njegove kuće“.

„Živio! Prima se!“ — potvrde pomagači,
a čašice se isprazne.

Dok su se vani obavljali prvi poslovi, dotle je domaćica priređivala, što je bilo poirebno za „fureški fruštuk“. Kod „fruštuka“ su obično sudjelovali svi bolji znanci i prijatelji domaćinovi. Pokraj dobre kapljice mastila se njihova brada prženim jetrima sa crvenim lukom i paprom, a domaćinu i domaćici odsjevalo je lice od zadovoljstva što mogu da se iskažu po primjeru svojih pređa. Nije tu bilo nikakve usiljenosti ili škrtosti. Svaki je dao sve što je mogao. To mu je služilo na diku pred ostalim sugrađanima. A znao je on, da će mu to biti uvraćeno, pa zato nije žalio, da i pri njemu bude po „šegi starinskoj i purgarskoj“.

Cijeli dan tekao je posao marljivo. Vina je bilo svakomu pomagaču po volji, a gdje je slasna kapljica, tu se brzo nađe pjesma i šala. Dok bi došao red, da se nađenu kobasice, tu bi se gospod deyeničar oglasio mudro i ozbiljno:

„Ej, gazdo i gazdarice! Gde je „mera“ za devenice?“

Domaćina se tobоže našao u neprilici i ako je tko bio medju pomagačima, koji nije znao, što se ima razumijevati pod „merom“, na toga bi se obratio i odredio, da brzo ode kojemu prijatelju ili znancu po „meru“. Dok bi takav otisao, nastala je graja i smijeh, a još više, dok se je povratio i donio u vreći na leđima to-

božnju „meru“: kamenje ili kakav neuporabivi predmet, koji mu domaćinov znanac neopazice u vreću zavezao i na leđa natovario.

Glavna proslava „fureša“ bila je uvečer. To je bio „aldomaš“. Na prve devenice s kiselim zeljem, sarmom i hrenom došli su znanci i prijatelji od srca rado. Tu se razvila ugodna veselica po križevački i koprivnički. Domačica se već prije pobrinula, da bude na stolu svega, što se „patri pri jenoj purgarskoj hiži“. Bez pisane pečenke s mlinci i bez paprnjakov nije bilo. Vele, da se za njima vince „slajše“ pije. Ovakovom zgodom ne bi domaćina nikoga od sebe otpustio, da ga ne obdari kojim parom devenica. Na glasu su bile bijele devenice od hajdene kaše, slanine i luka. Zimska tri mjeseca nije se medju Varaždincima o ničem toliko raspravljalo, koliko o furešima. Gdje je to bolje ispalо, onoj se kući davala veća čast.

Ima jedna starinska nazdravica, koja je bila uobičajena kod ovakovih zgoda. Glasi ovako:

„Dragi i preštimani braci i sestrice! Em se je pak jenkrat nasme ončeće i naluknulo vu naša vrata. Posvetilo je i ogrejalo nas bolše nek je to igdar drugać v našem življenju. Ali, braci i sestrice! Ne to sončeće gore s nebes, koje nam svetli po belem danu, nek je to naš kušleni hižni gospodar, kteři nas je zebrał okraj sebe, da gledime, kak se on pri svojem gospodarstvu razme. S bičalom bi se ga morale po-

žegtati onega, ki bi zrekel, da se naš hižni gospodar vu svoj posel ne razme. Jeste li vidli onega celega „bika“, koga su gospon deveničar s koca vun spelali i žilu mu spustili. Arti je cviljal i rital se, da ga je deset rok imelo kaj držati, a kad so ga vagali, imel je prek četiri sto funtov. Kaj ni to svjedočanstvo, da se naš hižni gospodar vu svoj posel razme! Pak još kak nam je fini fruštok priredil i ovak gospodsku večerju dal! Em to je već vredneše — Bog bodi kraj nas! — neg da dva meseca ne svetli sončeće, ktero nám vezdaj ne ni potrebno, arti imame pun stolek devenic i paprnjakov, koji se glatke i slatke posmicavleju črez mokre grlce s ove blagoslovene hižne čuturke. Tak se lepe ne živi ni pri biškupu i gdo bi tomu kaj prigovoril, ja bi mu prvi mnam odrapil deset vrućih po najdeblešoj strajnki, da bi znal poštuvati našu staru šegu i aldomaštvo. Pa kad je tak lepe i dobre, kad smo se sestali tak vesele i cifraste, kaj nam se more drugač, neg da žmignemo nožnim palcem, dehnemo toplim serčecem, zakričime celim grlcem: Bog poživi hižnega gospodara, negvu gospu pajdašicu, svu dečicu skupa s nami vsimi kraj ovak punog stola i pune čuture. Amen“.

Samo se po sebi razumije, da je nazdravica bila uvijek popraćena živim odobravanjem, a varaždinska je popijevka snažno odjekivala po vrijednoj „purgarskoj hiži“:

„Ja sam Varaždinec, Varaždinec
Domovine sin! . . .“

Da su Varaždinci kod svojih „fureša“ bili sladokusci vidi se po jestveniku, koji su obično u takovim zgodama imali:

1. Črna juva.
2. Kiselo zelje s „lokotima“.
3. Črne i bele devenice s ciklom, hrenom i sirovim zeljem.
4. Pisana pečenka s mlinci i bažulovom šalatom.
5. Paprnjaki i „štrukli“ od sira.
6. Pucanci.
7. Vino i žganica.

Iz ovakovih jela sastojala se obično „purgarska fureška večerja“, a „preštimaneše hiže“ znale su još koješta k tomu pridodati, samo da bude dika još veća. Zanimljivo je, da su si uz ostale šale i doskočice, kojih je znalo biti na pretek, purgari Varaždinski dozvolili i ovu „furešku hecariju“. U jednu devenicu stavio je deveničar rep od krmka. Ova se devenica medju ostalima pripravila za „furešku večerju“ i u zdjeli na stolu tako postavila, da ju obično uzeo najbolji hižni prijatelj. Kolikog li hihota i smijeha, dok se je siromah mučio, da devenicu prereže, a zapravo rep, koji je u njoj bio. Prokušaniji purgari bili su kod toga oprezniji i znali su se snaći, ako ih je slučajno zapala ta odlika „fureške večerje“, no novajlige su cijelu večer ljudski „švicali“ od doskočica i primjedaba, što su bile u savezu s répom u devenici. Ima o tom i jedna varaždinska povjesnica koja glasi ovako:

Na fureškoj večerji
Fino se gosti,
Sakaj ondač ima
Da je vsima dosti.
Ima černe juve,
Kiseloga zelja,
Ima svinskog repa
I drugog veselja.
Saki naj si vzeme
Kol'ko goder more,
Za to je na stolu
Za to ti ga dvore.
Al' tko vzeme repa
Koj je v devenici,
Ne mu dragو da je
Pri ovoj večerjici.
Puno mu se smeju
Svak se s time šali,
Većkrat mu je krivo
Kaj su ga i zvali.
Al na koncu konca
Projde vse to z lepa,
Tač gdo bi se srdil
Radi svinskog repa !

*

Krapinski „vandrček“.

Za „vandrček“, o kojemu je govora u „Križevačkim Štatutima“ vele, da ima svoj početak medju purgarima starodrevne Krapine. Kako je

Igra kolo naokolo . . .

ovaj pajdaški običaj bio „med Horvati“ odavna uveden, te su ga „uzakonili“ i „Križevački statuti“, pa se je u veselom društvu mnogo upotrebljavao. Kad se nazdravlja i pije „vandrček“, to znači, da nazdravica ide naokolo stola od gosta do gosta. Svaki gost mora nazdravicu svojim riječima popratiti i puni „vandrček“ iskapiti. Krapinčance nije ovakav „vandrček“ zadovoljavao. Oni su taj pajdaški običaj promijenili i upotpunili. Kad se kod njih reklo: „Pije se vandrček“, to je značilo, da se svi pajdaši i pajdašice imaju primiti za ruke i uz pjesmu i lagani ples obaći cijeli stol kao jedan lanac, dok opet ne dodje svaki na svoje mjesto. Zatim se je pilo iz zajedničke posudice. — Na ovakav su se način Krapinčani rado zabavljali, a kad bi k tomu pridodali „vandrček po koprivnički“, onda bi se svaki pajdaš morao sa svojom desnom pajdašicom pobjubiti. Tko bi to propustio učiniti stoloravnatelj ga je „štrofao“ po krapinski. Krapinski štrop značio je ispititi tri čašice suhogra. Dok bi se kod „vandrčeka“ u plesu išlo oko stola, pjevala se obično ova popjevka:

Igra kolo naokolo:
Okolo stola idemo
Jen k drugomu prijdemo,
Jen drugoga imamo rad!

Igra kolo naokolo:
Okolo stola grejde se
Vinčeko smeje se,
Jen drugoga imamo rad!

Igra kolo naokolo:
Oko stola pije se
S pajdašicom kušuje se,
Jen drugoga imamo rad!

Igra kolo naokolo:
Jen drugoga imamo rad
Celoga leta, pak i sad,
Jen drugomu dobro želi!

U društvu gdje nije bio jednaki broj pajdašica, tamo su dvojica pajdaša smjeli poljubiti istu pajdašicu, jedan u desnu, drugi u lijevu stranu lica. Krapinčanci su imali i više drugih običaja kod veselih prijateljskih zgoda. Pobratimstvo se kod njih nije pilo drukčije, nego iz punoga peharca. Taj bi peharac sačuvali kao osobito vrijednu uspomenu i jedino ga za takove zgode upotrebljavali. Ako bi se koji brat makar i nehotice ogriješio o pobratimstvu, morao je štropiti iz takovog peharca. Bez čuture nije bila ni kod njih nijedna pôrodica. Ove su čuture sami priugotavljali i bili radi toga na glasu. U ljetno doba, dok su vinogradi cvijetali i dozrijevali, a njima se prohtjelo „spomenjka“ i zabave, napunio bi svaki svoju čuturu sa „staram“, objesio ju na rame, pa ajde gdje je veće društvo. Tu su raspreli razgovore. Svaki je trošio iz svoje čuture, a kad je vince užeglo krv, brzo su došli u uporabu „Križevački štatuti“, s njima razne druge šale i doskočice, da su od toga orile gorice pjesmom grlatom. Ovakovom zgodom isprazniti čuturu od dvije holbe nije

bilo ništa neobična. Kašnje su čuture zamijenili pehari i stucke, što su ih u Zagorje dovažali majstori iz Banije i Moslavine. Takav pehar ili stucku morali su Zagorci kod kúpnje napuniti vinom. Poslije su se Krapinčanci sami počeli bayti proizvodnjom lončarske robe, koju bi u drugim krajevima prodavalii za žito. Radi zgodnih napisa na ovakovoj zemljanoj robi, napose na peharima i stuckama činili su krapinski lončari dobar posao. U ovim napisima nastojali su istaknuti svoje „horyacko pajdaštvo“. Mnoge porodice i danas čuvaju po koji takav pehar ili stucku sa napisima: „Još mijeden Zagorec nije prodal vina“; „Tudjin ti je saki smet, tri Horvata regiment“; „Pij bratec, pij, deder se ga vžij“ . . . Ovih napisa bilo je sva sila. U noviye vrijeme iskitili su vanjštinu ovih posuda sa grbovinom i stihovima. Svaka bolja kuća nastojala se opskrbiti sa ovakovim proizvodima naših Zagoraca.

Kako su naši Zagorci „preštimavalii“ vinsku kapljicu, to vidimo iz ove starinske krapinske nazdravice:

Ima jena popevka, ktera počimlje ovak:

„Dragi moji poslušajci, zdignite vuha kakti zajci. Tak velim i ja po imenu X, rodjen leta X, vu fari krapinskoj. Je, braci dragi i sestrice mile, zdignite vuha, rastegnite joči, skvrčite se kak kurtasti maček, pak posluhnite, kaj bum vezdaj zrekel. Vse je to lepe i dobre, dok ima

ovak fine kaplice, ktera se kresi kak proletna rosica, a kteru daje blažena lozica. Toj lozici naj bu po seh kotih fala i dok ona bu na ovem čalarnem svetu, bu se i ovakvo pajdaštvo snašlo i zdržalo. Ona da najsłajši med, kteri nas krepli i jakši, da smo žilaveši neg divlji glog i da se ne damo nikomu povdati. Teri slatki med imenuvali su naši dedi vincem, ktero se posmicanle fletno v naše grlce i dela s nas domorodce, kteri se ne bojime nikoga. Naši preštimani dedi bili su največki junaki na ovom kontinentušu. Oni su sklopovuhali Mongole i Avare i pred nikim nesu začkomeli, kad se delalo o pravici horvackoj. Bili so koražni kak da su sami na svetu. Imeli su dec kak šipek koščic, živeli su po božem i človečanskem zakonu, a vsemu tomu jih je pomogla boža vinska zduha, ktera v goricam rodi, v lagvim živi, prek pipe curi, v srablivec se cedi. Joj, deci, da sem ja popevač, kak je bil negdar jen stari cesar od grčke domovine, kteri je tak popeval, da je sred zime jabuka procvela; oli da sem takov malar, kakov je bil on, kteri je takvog kipa namalal, da je sam od sebe pregovoril; oli da sem tak jak, kak negda u svetom pismu Golijatuš, — verek, deci, ja bi najlepšu popevku spopeval vinčeku slatkom, najlepše bi namalal negvo preštimanje i sa sakim bi se povčerepil, kteri bi temu božemu daru kakvu krivicu napravil. Vse naj se skrije: i crvek v travi, i tičica v poļju, i lasica v šikari, i kača v duplu, i cucek v morju, samo naj za navek

ostane ta vinska kaplica, da se je vžijeme, dok
nas bu na ovem puklavem svetu gde se živi i
dobre i zle, i fine i po bogečki, ali navek vu
veselju, dok ima kaplice i zduhe vinske“.

Oj kaplice slatka
Nit ti je glatka,
Telo mi blažiš
Srčece kuražiš.
Zduha je tvoja
Kak ti nikoja,
Vsakomu draga
Od vsega blaga.
Gde tebe ima
Lepo je svima,
Tam se kriči
Veselo ječi,
Tam se tanec širi
Vsaka bol primiri,
Tam se braci ljube
Pajdašice snube.
Tam je sreća sva
O boža kaplica :
Ne ostavi nas nigdar,
S nam budi svigdar,
Po danu i noći
Naj gazda te toči.
Gledat te milina
Živa je istina,
Dok vince rodi
Vsakomu godi,

Kad vinca ni
Vsakomu pritešči.
Oj vinčeko moje
Kralevstvo tvoje,
Ti si naš car
Od Boga nam dar,
Gdo tebe služi
Na zlo se ne tuži,
Gdo s tebom se spoji
Baš se oznoji,
Ar teplinu mu daš
I spuntat se znaš,
Vudreš vu glavu
Hitiš vu travu,
Vsakega braca
Ki s tebom potanca,
Ki preveć loče
Nadjahat te hoće.
Ar prav mu budi
Kad tak poludi.
Oj slatka kaplica
Ti si ma lubica!

Jedna mnogo spominjana zagorska (krapinska) zahvalnica glasi ovako:

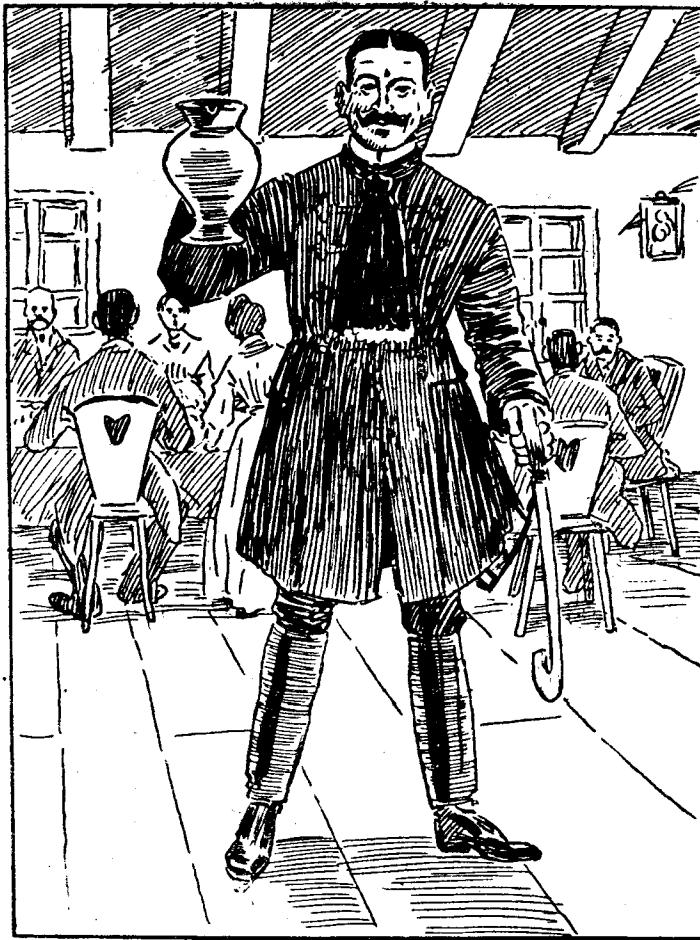
„Lepe i cifroste, po vsih kotih rastepene i devet kurtastih mačkov repom zažmeknjene zafalnice od strane me, tak i od strane meni podelene i po meni povolno prijete gospe frajlice X, ovak pobožne i iskrene govoreći: Pondelek je boži danek, torek zatorek, sreda mičuda, če-

trtek betufija, petek sviletek, sobota je zajni den,
tad se babe časte, v nedelu je vse selo veselo !
Zvonček rajske zazvoni mi, da se meni nasmeje
i po drugi krat ovakva srećica i da me pripane
ovakva lepa pajdăšica, a ova puna kupica naj
vu me vlezne, pa kam sto, tam i to, kam tri,
tam i ti. Stisni se moja siromašna duša, ar će
te vinska oluja posmočiti i v želucu se smestiti,
dok se ne popunta i ne zrita i dok me ne vu-
bije, ali se ne dam, ne pojdem nikam, dok se
ne vžijem i dosti ne napijem. Klo, klo, klo, ah,
to ti je slatko !“

*

Turopoljski štatuti.

Nekdašnje „Zagrebačko polje“, koje je obuhvatalo današnji zagrebački i velikogorički politički kotar, poznato je pod imenom Turopolje. Sam naziv kaže, da su ondje boravili Turci, po kojima je taj kraj ovako prozvan. Turopoljci su odavnine plemenitaši. Svojim plemenitaštvom oni su se u svakoj zgodi ponosili. Njihova „spravišća“ bila su nešto posebna. Imali su svoga župana, podžupana, fiškuša, kaštelana, kapetana i suca. Fiškuši su bili osobito uvažena i preštimana gospoda. U svojim društvima nijesu rado gledali neplemenitaše. No kad bi se koji takav našao u njihovom društvu, oni su mu iskazivali najveće gostoljublje. Svoje plemenitaške stečevine

„Ja sem Turopolec
Plemeniti sin . . .“

u velike su poštivali i sa ponosom naglašivali, da su do njih došli odvažnim junaštvom u obrani otadžbine. Neoprostivo su žigosali svaki propuštaj svojih štatuta. Za vesele zgode imali su i oni svoju turopoljsku popjevku :

Ja sem Turopolec
Plemeniti sin,
Imam vsega dosti
Ne ču glodat kosti,
Vince mi fodi
Luk se crleni,
To ti je veselje
Uz kiselo zelje,
Jak je kakti klin
Turopoljski sin!

Po ovoj popjevki vidi se, kako su Turopolci bili ponosni na svoje plemenitaštvo i na svoje imućstvo. Ovaj turopoljski ponos odrazivao se i u njihovim domaćim veselicama i zabavama. To će po svoj prilici biti razlogom, da su za vesele zgode imali posebne „vinske štatute“. Ustanove „Turopoljskih štatuta“ nisu mnogo različne od onih u „Križevačkim štatutima“. Za geslo su imali, da nema „turepolskega pajdaštva brez turopoljskih štatutov“, a „turepolskega stola brez vinca, črlenca luka i slanine“. Stoloravnatelsku čast uopće su ispustili, a fiškušu dali pravo, da ravna stolom i da imenuje pomagače. Ovi su se pomagači zvali „arbiteri“ (suci), koji su imali dužnost prosudititi, koliko se smije pitи,

do koje ure i uz kakve pjesme. Za pun stol i punе čaše imao se brinuti „peharnik“, a podvorbu je obavljao „fulišec“. Prvi „arbiter“ imao je pravo i fiškuša „štrofati“, ako se nije držao reda i pravice. On je ujedno riješavao sporove, koji bi se možda u društvu pojavili. Svome „črlenom luku i slanini“ dali su prednost pred svim drugim, a iz „plemenitaške hiže“ nije se smjelo otici „brez kupičke“ žganice ili tropice. Mnogo su poznate turopoljske nazdravice i zahvalnice. Ima ih na tucete, jer Turopolci su bili veliki veseljaci i osobiti prijatelji „vinskoga pajdaštva“. Turopoljska nazdravica domaćinu i domaćici glasi ovako:

„Silencijum gospoda! Jeste li gda čuli pri-povedati za onega grofa, kteri je imel zlatnu kučiju i zlatne konjeke? Morti ste gda jočmi premerili, kak su visoke tučni na kralevoj cirkvi v našem Zagrebu? A morti ste takaj preštonderali, kulike bi kaplic mogle biti v ovoj našoj velikoj Savi? Draga gospoda plemenitaši! Te su vam verek velike stvari, arti zlatna kučija i zlatni konjekи koštaju puno penez, a visočinu Štefanovog turna ni moći baš leke preskočiti, ni vodu s Save popiti; no još vekša je styar, koju denes vu ovi plemenitaški hiži hoću zreći. Zate me dobre posluhnete i zapišite si to za vuha, da bu vsaki to znal, kaj mi serćecu neda mirja. Andak pervo i perva: pajdaštva ne brez pajdajšov, a pajdajšov ne brez poštenoga stola, a pak

ni stola ne brez hižnega gospodara. Pa kad ne prvega bez drugega, drugega bez trejtega, more li biti pametneš i bolše, nek zreči onek po turropski: Bog prekriži i razmnoži ovakve pajdaštve, ovakev stol i ovakvega hižnega gospodara na puno let, uz punu klet, pri fletnem zdravlu, pri dobroj kaplici i finoj gibanici. Nigdar ni nemu, ni nama nikaj ne zmenkale, nek sigdar nas se to deržale kak turice, a s tem i naše pajdašice! . . . Arti gospoda, to je perva reč. Druzga je, dobre me posluhnete, da ne prave hiže, gde ne lepe i fletne gazdarice. Znate, kak su rekli stari Turopolci: Človek derži jen vugel pri hiži, a žena tri! A to je verek istina! Kaj bi bilo s nas, da ne vu ovoj preštimanoj hiži one, ktera nam je napravila dobru juvu, spekla purana, omesila gibanicu, nabrala našega, lepoga lukeka i znajiž donesla ove lepe slanine? Em ovi pajdaški stol zgledi, kakti da je od samega cvetja, a tak se i šika vu jenoj plemenitaškoj hiži, gde je gazdarica kinč i draga kamjeniče cele familije. Pitam ja se vas: čija je to dika, da se mi morame ovak lepe i cifroste poveseliti i vu tom biti verni sinci naših ocev i dedov? Odgovorete mi na ove pitanjiče? Znam ja kaj hoćete zreći. Vaši mi nosi veliju, da bi nam i kraj punih kupic bile mrske, da ne ovega vsega na ovom božem stolu, arti se bolše piye, dok je želudec pun, a človek je veseleši, dok ni gladen. To je kteri punktuš brez kteroga ve-

seloga pajdaštva ni. A da je taj punktuš ovak lepe zlezel i vu ovem našem pajdaštvu, zato se je postarala naša lepa, dobra, fletna i mila gazarica, naš cvetek najlepši i najkušleneši vu ovom pajdaštvu. Pa kad je tomu ovak, a ne drugač, more li biti med nami jenoga, kteri neje zato, da kad smo zdignuli i hižnega gospodāra v drugo carstvo, da to moramo včiniti i s negvom gospom tovarušicom, našom najdragšom pajdašicom. Kulike je vredna ona zlatna kučija s konjekim, da joj Bog tulike naplati ovo nezino bri-govanje, a kak su viseki turni Štefana krala, tak visoke i široke naj se zna za nezino delo, a kulike je kaplic vu Savi, tulike let naj poživi s celom familijom, svojim tovarušem i so semi pajdaši i pajdašicami vu ime Boga, Sina, Duha Svetoga, Amen.“

Tko umije ovu nazdravicu izret pravim turopoljskim narječjem, neće dvojbe, da postizava burno odobravanje, a isto tako i onaj, koji se znade zgodno poslužiti ovom turopoljskom zahvalnicom:

„Presim posluh, gospoda! Lepe ponizne cifroste po vsih kotih raztepene zafalnosti, kak od strane me, tak i od menikarek podelene, a po meni povolne prijete gospe frajlice, slotke pajdašice, kak i od me! Ja se pake zafalujem s počešlanom kečkom, s poholoputranimi lasmi, i se zafalujem poleg stubičke mere, poleg okičkega vedra, poleg limitacije slavne varmegjiye križe-

večke, pak se zafalujem kak bi kurtasti maček
rep tvrdo vu višak zdigneti mogel, kak su dra-
ganečki gombi jen od drugega podaleke i po-
razdaleke, kak bi jastreberski trombetaši viseke,
široke i daleke zatrombentati mogli, kak je ver-
bovečki lagev velik, samoborski lonec širok, va-
raždinski puran debel, a krapinska peta zvinuta.
Pak se zafalujem ovake, lepe, ponizne, cifroste,
plemenite, pobožne, po križevečki i koprivnički,
a po turopoljski govoreč:

Vinčeko popijem
V sebe ga zlijem
Pajdašicu kušnem
S grla jujušnem:
Huja, huja, haj,
Navek nama daj,
Ovakove gosti
Gde je sega dosti!
Bum, bum, bum,
Popil ga bum!

Zagrebačka „puntarija“, Ivanečka „sme- šancija“ i Svetojanska „lumperija“.

„Zagrebačka puntarija“.

Stari Zagreb dijelio se na slobodnu varoš i
na Kaptol. Prvim je upravljao varoški sudac,
drugi je potpadao pod upravu nadbiskupije. Iz-

među stanovnika jednog i drugog dijela grada postojale su neprestane razmirice. Bilo je tu vječnih pravdi, a i krvavih glava. Osobito su bili ratoborni stanovnici gornjega grada, koji se zvao Grič. Oni su se neprestano puntali protiv kaptolske gospode, pa su ih radi toga prozvali „puntarima“. Poslije dok su ove razmirice prestale i Zagreb došao pod jednu upravu, ovaj je prišvarak u javnom životu doduše otpao, ali se u veselom društvu bio tako uobičajio, da je često dolazio u porabu. Kad bi se tko našao i u društvu činio razmiricu, t. j. u koga se svojim jezikom zadjeo i „bantuvaо“ ga, za njega bi se reklo da je „puntar“, a kad bi se našlo više njih, koji su bili nezadovoljni, ratoborni i oprečnih nazora od ostalog društva, njima bi se reklo, da su „kakti zagrebečki puntari“. Ovaj prišvarak sačuvao se do danas u mnogim veselim društvima.

„Puntare“ se nije trpilo u nijednom veselom društvu. Ima jedna popjevka, koja Žigoše „puntare“ kao „pajdašku kugu“, a vinski štatuti određuju vrlo stroge mjere proti njima. — „Pripeti li se v koju pajdašiji kakova puntarija, ili se najde puntar, kteri bi štel pajdašiju rastepstí, ima se mam predati vunbacitelu, da ga spela s hiže vun. Pri tom, ako je potrebne, ima vunbacitelu celo pajdaštvo pomagati i puntara od sebe proč otirati“. Tako određuju vinski štatuti slavnoga varoša Zagreba, a da si pak ovakov

nemirnjaković svoju „puntariju“ za sva vremena zapamti, određuju vinski statuti dalje, da se pred njima imaju „vsaka poštena hižna vrata zapreti“.

Ako bi koji „puntar“ mislio, da mu je učinjena nepravda, mogao je dozvolom cijelogaj pajdaštva „apelirati“ na poseban „pajdaški sud“. Ovaj se sud sastojao od „obersuca“, „podsuca“, „škribana“ i „fiškalijuša“. Izabirali su ga pajdaši između sebe tajnim glasovanjem. „Puntar“ nije imao pravo glasa. „Obersudec“ bio je predsjednikom suda, „podsudec“ njegov pomagač, „škriban“ je vodio protokol, a „fiškalijuš“ je bio branitelj „puntarov“. Tužitelji-pajdaši mogli su osobno svoje pritužbe očitovati pred sudom, a također i po svome „mandatoru“. Ovo je latinska riječ, a znači: punomoćnik ili zastupnik na temelju punomoći. Takav mandator morao je biti član dotičnoga pajdaštva i pred sudom iskazati se s ovakovom punomoći:

„Pajdaš i pajdašice hižnega stola kod vrednega gospona i pajdaša X, nih na brojenju X, dajeju pri vinskoj zdruhi, masnemi mlinci, finemi paprnaki i pri zdravoj pameti zmišlenu privolu svome pajdašu X, da buju mandator pred slavnim i pred smožnim sudem, kterege sme zebraли da po pravici reši „apelaciju“ puntara X, za kterege sme zrekli, da ne vreden s nami se pajdašiti. Kaj bu naš vučeni i spomeni mandator napravil, to buje i nam prav, te na te dajemo svoj potpis i napred se odrečujemo sakog prigovora“.

Postupak kod preslušanja i suđenja bio je u glavnom ovakav: Najprije su sve čaše ispraznjene i poklopljene. Zatim je na stol donešena hižna čutura i hižni protokol. U ovaj protokol bilježila bi se „vsaka vekša dogodovština med pajdaši ove hiže“. Tu je bio popis stalnih pajdaša; kad se je pio „bilikum“; kad se obavilo krštenje, vjenčanje i slično. U čuturu bi zataknuta lojena svijeća i upaljena. „Obersudec“ je zauzeo prvo mjesto. Na glavi je imao kućnu kapu (šubar) domaćinovu. Pokraj njega se namjestio „podsudec“, malo dalje „škriban“ sa protokolom. Sučelice bili su „mandator“, „fiškalijuš“ i „puntar“. Škriban je otvorio protokol, uzeo pero i u protokol zabilježio ovak:

Denes X, leta X, vu X vuri na večer pri gospunu pajdašu X i gospi pajdašici X na apelaciju puntara X, a pred obersucem X, podsucem X, fiškalijušem X, a mandatorom X, ter pred pajdaši i pajdašicami na broju nih X, a po imenu XX spisano je ovo:

Obersudec vudri s praznom kupicom trikrat po čuturi i veli, da rasprava započimlje. Najpredi spitavle mandatora kaj ima zreći. Ovi se zdigne sa svega mesta i veli ovak:

„Slavni sude! Bile je to vu X vuri pri našem pajdaškom stolu. Lepe smo se veselili i po pajdaški popevali, dok najenkrat najde se jeden nemirni človek i on začme zbantuvanjem. Najpredi ga v lepem opomenemo, da to nê smeti, arti je to

na škodu ovak lepomu pajdaštvu. Gosponi fiškuš i stoloravnatel takaj su zrekli, da to nesme biti. Ali on ne mari. Dale je brusil jezika i takvu punčariju delal, da su ga gospod stoloravnatel predali vunbacitelu, a on ga je spelal s hiže vun. To im je živa i prava istina, na koju moremo vsi prisecí. Zate prosim vu ime celoga pajdaštva, da se naš postupek odobri i punčaru X zabrani i z jenim palcem stopiti vu iko pajdaško spravišće“.

Obersudec (obrati se optuženome): Je li se ti zoveš X?

Optuženik: Zovem.

Obersudec: Je li pripadaš pajdašiji hižnega stola pri gospunu X?

Optuženik: Pripadam.

Obersudec: Je li istina da si vu toj pajdašiji postal puntar?

Optuženik: Prosim poniz. neje!

Obersudec: Kak da neje, a jesì čui, da vsi pajdaši moreju prisecí, da si jezika razvezal na klafter dugačke i da si ih zbantuval vu pajdaškom veselju i vinskem dobru.

Optuženik: Prosim ponizne, gospod obersudec, tomu ni tak. Ja sem moral jezika razvezati, arti pajdaši ne štimaju naše stare šege i navade, neg se hoćeju v nekaj novega vpuščati. A ja, kakti preveren sin naših dedov, to nis mogel prepuščati, neg sem im povedal kaj jih patri.

Obersudec: A kaj je to novega, vu kaj se pajdaši hočeju vpuščati?

Optuženik: Naj dobre slušaju: Vu paragrafslinu X „Križevečkih štatutov“, kteri su za vse nas pajdaše kak svete pisme, napisane je, da vsaki pajdaš pri stolu sme govoriti, ak se predi prijavi stoloravnatelju. Tak sem i ja štel zreči kaj mi je na sercu, ali so vši pajdaši skočili kak da im je gdo šile vpičil v pleča i zlamentirali se, da ne smem govoriti. Je li ondač mogle drugač biti, neg da sem se popuntal i zrekel, da so . . .

Obersudec (prekine ga): Dosti,ости.

Podsudec: Ti veliš tak, a pajdaši pak veliju, da ne je tak.

Optuženik: Oni lažeju.

Tužitelji (koji sjede mirno na drugoj strani stola, nađu se uvređeni ovom tvrdnjom optuženikovom i prosjeku mu riječ): Ti lažeš!

Obersudec (oštrosno): Mir! Ovde ima reč same gospod mandator i puntar, drugi imaju čkometi.

Optuženik: Seh ih more sram biti, kad nedužnoga človeka na to spravljaju.

Mandator: Prosim, gospodon obersudec! Ni mu dosti kaj je pri stolu celo pajdaštvo našpotal na vse fele, neg i sad to dela. Prosim ih naj mu poveju kaj ga patri.

Obersudec: Vsaki se ima prav braniti gdo je optužen, ali špotati se ne smie. Jedna i druga

stranjka mora znati, da se bu priseguyale na vsaku reč. Gdo zgreši, teri zna kaj dobi. (Obrati se fiškalijušu). A kaj oni gospon fiškalijuš veliju vu ime svoga „klienta“?

Fiškalijuš: Slavni sudē! Ne morti zate, kaj moram biti na strani ovega s puntarije optuženoga človeka, neg po duši i istini velim, da ni nikaj kriv. Malke se je zlarmal, kak se i mi svi hoćeme, gda nam tak dojde; preveć je rasprl svoji čobanjek i razmlel se svojim jezikom, a raskričal, arti je imel vu sebi preveć zduhe s gospodarevog lagva. Da je vodu fil, ne bi ni pol toga zrekel, arti voda tera na čkomenje, a vince je većkrat kakti stekli cucek, ne da mira, neg naprvo tira, za te prosim, da se stranjke pomire, ili se moj klient od vsake krivice odreši, pak da sme i dale ostati vu vsakom pajdaštvu.

Podsudec: Ovo je jake spometne. Najbolše bi bile, da se stranjke pomire, pak bu onda svoj toj pravdi krajec i kraj.

Obersudec: Kaj veliju oni gospon mandator? Je su li za pomirenje ili nisu?

Mandator: Ak se cela ova smešarija zemee s pravog kraja, to puntar neje zasložil, da mu se oprosti, arti se je preveć bil razlajal, ali ipak ne moći biti preveć trdoga srca, pak držeći se one starinske, da se grehi moraju oprostiti, bum i ja pristal na pomirenje, ak gospon puntar prisegne na ovu hižnu čuturu, da se više nigdar ne bu onak ponašal i da bu vreden pajdaš med dobremi pajdaši.

Obersudec: Kaj veliš na ove reči ti dragi puntar?

Fiškalijuš (umjesto optuženoga): Prosim, da ja zreknem jenu reč. Istina je, da se v slogi najlepše i najbolše živi. Za te je vsaki pravi domorodec za slogu med dobremi pajdaši. Pak i mi sme privolni, da se očituvamo, kak je prav, ali naj se i nama da očituvanje, da se stare šege budu navek i od vsakega poštuvale i deržale.

Optuženik: Tak je, tak, fiškalijuš ima prav.

Obersudec: Ja vidim, da na jenoj i drugoj stranki ne onak hude, kak sem s prvine mislil. Da ne bu suda ni kaštig najbolše je, da puntar zreče, da se vre nigdar ne bo puntal, a vsi pajdaši i pajdašice po svojem mandatoru imaju obećati, da buju poštivali šege i pravice kak veliju „Križevački statuti“. Arti jeste li za te?

Fiškalijuš: Mi dva jesme.

Mandator: E pak naj bo!

Obersudec (skine kapu i pozove optužnika na prisegu): Deni tri prsta od leve ruke na čuturu i govori ovak: „Vu ime vinske kaplice, ktera naj bu navek naša verna pajdašica, ovim obećavam vsem pajdašem i pajdašicam, da ih nigdar više ne bum zbantuval, neg se bum i vu krivici lepe i pristojne ponašal, da bum vreden pajdaš do konca svega življenja skupa s nimi v slogi i lubayi kak se to domorodcem i pravim Horvatom svigdar šika i pristoji“. — (Ovu

prisegu slušaju svi stoječki, a zatim mandator uz isto ovakav način obvezuje se u ime pajdašov i pajdašic, da budu poštivali stare šege i pravice).

Mandator: Kad se je naš pajdaš X, koji je bio s puntarije pokrivlen tak lepe i cifroste spometyl, ja vu ime vseh pajdašov i pajdašic obećajem, da ćemo sve naše stare šege i pravice poštuvati i v lepoj pajdaškoj slogi živeti.

Svi pajdaši i pajdašice: Tak je tak!

Podsudac (škribanu): Zapiši to vse vu protokol, da se zna koj su se obvezali.

Obersudac (skine kapu i svečano progovori): Preštimano pajdaštvo! Vu ime podjelene mi vlasti ovime očitujem, da so se obadve strajnke zrekle poštene i bracki, za te naj bu konec ovoj pravdi, a vinski mir med nami semi. Ovo bumo zapečatili i vu protokolu potpisali. Gdo proti tomu zgreši, moral bu piti štrop od pet kupic suhega, a gdo još jenput pajdašu X zreče, da je pumar bu moral i deset kupic vode popiti, naj mu se v želucu želva skoti, kad ne će, da je poslušen i dober pajdaš. Tak nek bu sad i navek. Amen.

Cijelo društvo:

Tak je tak
Čujte svak,
Mir naj bu
Pri stolu.
S čuture vun
S čašicum !

Zatim obersudec izvadi iz čuture svijeću, raspolovi ju i utrne. Jednu polovicu dade bivšemu puntaru kao dokaz, da je svoje krivnje riješen, a drugu mandatoru, da s njome ima pravo tražiti od pajdaša nagradu za svoje zastupanje. Ova nagrada sastoji se od stanovitog broja punih čaša, koje mu pajdaši imadu od svoga vina napuniti. Nakon toga uzme obersudec čuturu, a podsudec okrene čaše i napuni s vinom. Tako ispunjene čaše imadu se kao „pečat“ na osudu istrusiti do kraja. Još se potpiše protokol i time je sud svršen.

Po prilici ovako se razvijala stvar „puntarije“, dok bi pajdaštvo dozvolilo „apelaciju“. Već sama dozvola za „apelaciju“ značila je međusobno izmirenje, koje se moglo i tako svršiti, da su puntaru dokazane krivnje, no on se radi njih pokaje i ispriča, pa je time dobio natrag sva pajdaška prava. Redji su slučajevi bili, da sud nije dopustio izmirenje. Onda svijeća nije raspolovljena i čutura je ostala netaknuta. Tako presuđeni puntar morao se iz pajdaštva odijeliti, pa pokušati drugom zgodom izmirenje. Ako mu ni tom zgodom nije uspjelo, morao se zaključku pajdaša pokoriti i posljedice svoje „puntarije“ snositi. Bilo je slučajeva, da su pojedinci kroz cij svoj vijek ostali ožigosani kao „puntari“ i to vrlo teško snosili. Kašnje se uveo običaj, da bi takovi „puntari“ priredili „vu svojoj hiži“ pajdašku veselicu i onda je cijela stvar prošla u zaborav. Pokraj kapljice vinčeka zaboravili su pajdaši na „puntarove grehe“.

*

„Ivanečka smešancija“.

Tako sè zvalo pajdaštvo hvalisavaca i neveža. Ako se društvo nije moglo složiti u izboru stoloravnatelja, jli medju sobom nije moglo uvesti ono raspoloženje, kako to iziskuju „Križevački statuti“, a kad se i stoloravnatelj i fiškuši nijesu snašli u svojim dužnostima, nego je cijela veselica išla bez reda i poretka, to se je onda svemu tomu reklo: „Ivanečka smešancija“. Istina, takova su pajdaštva bila rijetka, no zapačajno je za nekadašnje društvene prilike, kad je gostoljublje bilo na daleko većem stepenu od danas, da je i onda bilo ljudi, koji se u veselom društvu nijesu snašli onako, kako je to duh vremena i prilike iziskivao.

Zašto je takova neupućenost ili neraspoloženje nazvano „Ivanečka smešancija“, ima o tom jedna narodna predaja. Ivanečki majstori mnogo su išli sa svojom robom po sajmovima. Tamo su činili izvrsne poslove. Poslije tih poslova obično bi se uz čašicu vina pozabavili. Znalo je to biti pod čadorom* kojeg njihovog znanca „birtaša“. Tu bi oni po domaću raspredali o svojem pazaru, a kako se u njima nalazilo i ponеšto samohvale, to su jedni druge nastojali u raspredanju natkriliti. Nije to bilo možda od kakove zlobe, koju uopće u svojoj dobroćudnosti nijesu poznavali, nego ih je „purgarski ponos“ nijihov nukao, da što više istaknu svoj „ja“. U

Ivanečka smešancija.

tom nadmitanju dolazilo je do smiješnih prizora, naročito dok je vince počelo bolje i jače djelovati. Tada bi ovi dobroćudni majstori sve skupa „smešali“: i svoj pazar, i svoju robu, i svoj dom, i svoje imućstvo, tako, da su ostali gosti dobili dojam, da su to purgarske poštenjačine, koji se rado svojim diče i ponose, pa u toj samohvali sve skupa „smešaju“. To im nije nitko zamjerao. Pače to im služilo za odliku, ali odatle je sam od sebe nastao naziv „Ivanečka smešancija“, koji se postepeno uvukao u vesela društva i uhvatio dublji korjen. Poslije toga gđegod bi se dogodilo, da je tko suviše isticao samoga sebe, ili je u društvu prouzrokovao kakovu zbrku, eto mu odmah prikrpice, da se je to „navčil od ivanečke smešancije“. Poslije su ovaj naziv primjenuli svakom neredu i neporetku, koji bi se slučajno među pajdašima dogodio. Svatko je znao da je ovu prikrpicu rodila iskrena šala, pa ju tako i uzimao. Pače i sami ivanečki purgari nijesu se je stidili. Što više oni su sami o tom ispjevali jednu popjevku, koja medju inim glasi ovako:

Jeste bili gda v pajdaštvu
Gde nikavog reda neje,
Gde smešano je po ivanečki
Gde se sakak kriči, piye? . . .
Jeste čuli gda popevku
Kurtastega černog mačka,
Tak je v društvu, gde prevlada

Smešancija ivanečka! . . .
Jeste vidli vu bircuzu
Gde se spravla ta norija,
Kak se skupa tam ščerepi
Ivanečka smešancija.
A jeste li igdar znali
Kak veliju stare knjige:
Smešancija ivanečka
Vsem pajdašem daje brige.
Ne nikakva strašna napast
Smešancija kog se prime,
Al je bolše bit brez toga,
Neg imeti posla s time!“

*

„Svetojanska lumparija“.

Ovako se zvalo oho pajdaštvo koje se po više dana i noći nalazilo na okupu uz vinsku kapljicu. Naužilo se pića i jela u preobilju, ali se u skupini svojoj osjećalo takо ugodno, da nije moglo ni pomisliti na skori rastanak. U veseloj svojoj raspoloživosti iscrpiše u punoj mjeri „Križevačke štatute“, proveseliše se po „Koprivnički“, ne zaboraviše ni na „Zagrebačku puntariju“, pa sad što će drugo, nego tjeraj „lumperaj“ dok ijedan izdržati može. Takovi „lumpacijusi“ ostali bi kod domaćine po više dana i noći, a on se tomu od srca radovao i posebnim zadovoljstvom zabilježio u svoj „Hižni protokol“ znamenite dane „Svetojanske lumperije“. Nekad — u ona

vinorodna starija vremena — našlo se ovakovih pajdaštva mnogo, napose u našem Zagorju, a ni stari Križevčani nijesu se otimali „Svetojanskoj lumperiji“.

Zašto je ovakova duga i preobilna veselica dobila naziv „Svetojanska lumperija“ ima o tom sljedeća predaja: U malom seocu Svetoj Ani živio vlastelin Dobrovčić. Njegovo pleme nije bilo duga vijeka, jer nije imao odvjetka. Ime njegovo potpuno je odgovaralo čudi njegovo. Bio je dobričina kakovih je i u ono vrijeme malo bilo. Gostoljubivost njegova bila je poznata na daleko. Svoje goste preobilno je častio i priređivao im sva moguća slavlja. Kad bi se pojavili na ulazu u dvor, pozdravio bi ih gruvanjem mužara, svirkom, pjesmom, ijujukom, a pod noć rasvjetlio bi svoje dvore kao da su kraljevski. Na njegovom stolu našlo bi se najbiranijih jela i pića, kojima je posluživao goste osobno. Tko se jednom k njemu svratiо, taj je ponjeo sa sobom preugđenu uspomenu hrvatskoga gostoprимstva. Njegov „Hižni protokol“ bilježio je ūa stotine „pajdašev“ i „pajdašic“, koji su se u važnijoj zgodji svraćali pod njegov čestiti krov. Dobrovčić je smatrao velikom uvrijedom, ako bi tko od njega otišao, a da se nije „nažveglao“ rujne kapljice po miloj volji. To se uopće rijetko događalo, jer Dobrovčić ne bi svoje goste pustio ispod svoga krova, dok su se mogli „trijezno“ i „uspravno“ držati na nogama.

Kad je Dobrovčić slavio pedesetgodišnjicu, onda je u svome gostoprimstvu postigao pravi „Rekord“. („Rekord“ je engleska riječ, piše se „Record“, a znači: prvenstvo). U svoj dvor sakupio je mnoštvo znanaca i prijatelja obojega spola i priredio im do onda jošte neviđeno slavlje. „Najprešimaneši muzikaši“ zabavljali su goste. Koliko je pak bilo posla u dvorištu, gdje su se vrtjeli „ražni“, koliko u kuhinji, gdje su „prve kuvarice“ pripravljale najbiranija jela, a osobito kakva je bila žurba „v pivnici“, gdje se točilo najbolje zagorsko i prigorsko vince uz desetke godina staru „zganičovku“, o tom se više godina poslije toga dogođaja pripovjedalo. No vrhunac svega bio je taj, što je veseli Dobrovčić punih osam dana zadržao svoje goste kod sebe. Još i poslije nije mnoge od njih pustio, da odu kućama svojim. Osam dana u neprestanoj časti i slavi orio je dvor Dobrovčićev, a kad je nekim pajdăšem toga bilo „preveć“ i htjedoše od njega „vujti“, dosjeti se Dobrovčić novom načinu, kako će goste pridržati kod sebe, dok буде i njemu dosta ovakove veselice i slave. Jednostavno dao je sve ulaze i izlaze u svom dvoru zatvoriti, pa kad bi tko „probal vujti“, njega bi silom dao „nazaj dovleći“ i onda ga dalje „zaljevao vinom“, dok ne bi potpuno klonuo. Takove „žrtve“, koje se nisu nikamo sa svog mjesta mogle „odvleći“, dao je onda Dobrovčić na svojim kolima kući odvesti. Ali kod toga je Dobrovčić i sam postradao. Sa nekolicinom svo-

jih „pajdašev“, kojih, kao ni njega, „slatka kapljica“ nije mogla „vmoriti“, provezao se na gizdavim žeravima po svome gospodarstvu. Ničim izmoreni žeravi sami su po sebi brzo prebirali nogama upregnuti u lagana kolica, na kojima su pjevali i ijujuškali obilno „nakresani“ pajdaši. Ali to se Dobrovčiću u onoj preobilnoj raspoloživosti činili preslabim, pak je žerave potjerao u naivećem lugu. Na jednom strmom zaokretu žeravi su tako naglo pojurili, da su Dobrovčiću ispalte uzde iz šaka, žeravi se u nje zapletoše i što bi dlanom udario o dlan, vesela se braća nađoše zajedno s kolicama u bližnjem jarku. Sva je sreća što su žeravi bili već od prije dobro izvježbani u vožnji, pak su odmah stali, jer bi inače bilo možda i mrtvih glava. Ovako je svaki pajdaš sa svoga slavlja odnio koju modricu za uspomenu, a sam Dobrovčić zadobio neko i ne poremećenje, koje ga je smetalo za cijelo života. Poslije ovoga događaja, kad bi se našlo na okupu društvo, koje se nije moglo otrći od punih čaša, reklo bi se da je to „Svetojanska lumperija“. Malo po malo ovaj se pridjevak tako udomaćio, da ga se poznavalo i rabilo po svim krajevima, gdje je bilo vesele i „mokre braće“.

Da bude i u ovoj „novotariji“ neko „službeno“ obilježje, ustanoviše prijatelji „Križevačkih štatuta“ kod uporabe „Svetojanske lumperije“ slijedeće paragafe :

§ 1. „Svetojanska lumperija“ zove se ono pajdaštvo, koje po više dana piće brez mere i računa.

§ 2. „Svetojanska lumperija“ more biti samo tam, gde su već iscrpleni vsi drugi vinski i pajdaški tituluši. Gdo bi prek toga htel vu svoji hiži imati takvo spravište, nije vreden, da se igdar više pri negvom stolu vodi pajdaštvo po „križevečki“.

§ 3. Oni pajdaši, kojima se hoće „Svetojanske lumperije“ imaju to u posebnoj govoraniji, nakon što je proglašena republika najaviti celom pajdaštvu, ponajprije domaćini ili benefaktoru. Većina glasov odlučuje, da li se to prihvaca ili ne.

§ 4. Gdo se ovak stvorenom zaključku pajdašev protivi, ima se štroat.

§ 5. Za ovakvo pajdaško nesporazumljenje ima dve vrsti štrofov. To je: isključenje od pajdaštva ili štrot sa suhim. Prvi štrot se uporabljuje jedino u onim slučajima, kad se jedna te ista osoba po višeput usprotivi zaključku pajdašev.

§ 6. „Svetojanska lumperija“ zbira med sobom glavara i pandura. To moreju biti samo onakvi pajdaši, za koje se zna, da mogu puno suhogra podnesti.

§ 7. Glavar vodi prvu reč u takvom pajdaštvu, a pandur se skrbi da pajdaštvu nikaj ne sfali i da „vmoreni pajdaši“ buju na cajt otpremljeni doma.

§ 8. Pajdašice moreju takaj biti v takvom pajdaštvu, no one piju po voli. Nim je dužnost, da naposletku konca preostale pajdaše otpreme doma i s hižnim domaćinom potpišu u „Hižnom protokolu“, kak se je „Svetojanska lumperija“ dokončala.

§ 9. „Svetojanska lumperija“ traje od svoga početka do svršetka, dok već pri stolu ili v kleti nikoga „živog na nogam neje“. Od toga su isključene pajdašice.

§ 10. „Svetojanska lumperija“ je najvekše svedočanstvo za sakega pajdaša, kak se razme vu vinsko-pajdaške posle, naimer kuliko more popiti i kak dugo more trezen biti.

U ovih deset paragrafa nastojaše prijatelji punih čaša udariti „službeno“ obilježje „Svetojanskoj lumperiji“. Pa kad bi se-slučajno našla na okupu vesela i razdragana „mokra braća“, kojima se htjelo iznutra još više pokisnuti, eto ih brzo na djelu. Oni prihyatiše objeručke ustavne ovih paragrafa, pa udri po punom barilu. Nekad ovakove „lumperije“ nijesu bile rijekost, no danas su izčezle posve. Pa i bolje je. Kao u svemu, tako i u veseloj pajdašiji neka bude neka mjera. Prava hrvatska gostoljubivost i društvenost očituje se u vjernoj svojoj slici jedino onda, ako smo u granicama trijezne umjerenosti i društvene dosljednosti.

„Rekord“ . . .

P

ri kraju smo ove knjige.

Trebalo bi jošte mnogo toga reći, jer su „Križevački štatuti“ neiscrpljivi u svojim ustanovama i provedbama. No i ovo je dosta, da se „vsaki gospon pajdaš i gospa pajdašica znajdeju vu preštimanom brac-tvu, vu poštenoj purgarskoj hiži, pri punom stolu, pri punom barilu i pri masnoj gibanici“ . . .

Jasno je, da su „Križevački štatuti“ u cijeloj svojoj sadržini odraz onih „blaženih vremena“, dok se je u nas laglje i bolje živjelo, dok je brat bratu bio pravi pajdaš i pobratim svaki poštenjačina njegova roda i imena. Usko povezani kroz stoljeća s narodima protivnih običaja, nije čudo, ako su „Križevački štatuti“ tu i tamo izgubili svoje prvotno značenje, a na njihovo se

mjesto uvukla društvena suhoparnost, ukočenost i staleško nadmitanje i sebićnost . . . No to se ipak nije moglo uvući u one poštene domove naših gradova i sela, gdje njihovi domaćine i danas ponosom ističu, da su purgari, starosjediovi, kremenjaci, da su srš našega iskrenoga pajdaštva i bractva . . . Tu se i danas odjekuje pajdaštvo, bractvo, pobratimstvo u znaku „Križevačkih štatuta“, doduše umjerenije i trezvenije od prije, ali ipak — „onak polek navade stare“ . . .

U tim čestitim domovima mnogo su poštivane stare vinske zapovjedi, koje glase:

1. U zimi se pije, kad su hladni dani:
da se tijelo ugrije.
2. U ljetu se pije, kad je vrućina:
da se tijelo rashladi.
3. Za sumornog vremena, pije se:
da se život razvedri.
4. Za lijepog vremena, pije se:
jer je čovjek sam po sebi raspoložen.
5. Kad se teško radi, pije se:
da čovjek dobije snage.
6. Kad se nema posla, pije se:
da si čovjek prikrati vrijeme.
7. U žalosti i ljutini, pije se:
da čovjek ljutinu i žalost ublaži.
8. U radosti, pije se:
da se čovjek još više proveseli.

9. U hrdjavim prilikama, pije se:
da se čovjek utješi.
10. U dobrim prilikama, pije se:
jer čovjek na ničemu ne oskudjeva.
11. U žeđi, pije se:
da se žeđa ugasi.
12. U gladu, pije se:
da se glad utiša.
13. Poslije prekomjernog pića, pije se:
da si čovjek stomak popravi.
14. Poslije dobrog jela, pije se:
da se jelo lakše probavi.
15. A kako treba piti? . . .
uvijek s pameću, trijezno
i ne prekomjerno.

*

Pa kad je tomu svemu tak i nikak drugač — od davnine i starine — naj ova knjiga bu rado viđeni gost kod svakog pravog horvatskog bractva i pajdaštva . . .

Naj bu vsakom bracu draga,
Naj se vsaki s njom pomore:
Kad se pije, gosti, časti —
Kraj barila: sve do zore!
Kad se pesma dal'ko ori,
A i tanec kad je čuti:
Stara šega — naj se drži
Kak' veliju ti „štatuti“.

Sadržaj.

Pajdaš Zvonko: „Križevački štatuti“.	Stranica
Posveta	3
Uvod	5
Popevka o „Križevačkim štatutima“	13
Postanak „Križevačkih štatuta“	17
Uporaba „Križevačkih štatuta“	23
Starešina i stoloraynatelj	24
Činovnici ili pomagači stoloravnateljevi	40
Nazdravice, zahvalnice, štrofovi	54
Križevačka zahvalnica	62
Posavska zahvalnica	64
Podravskà zahvalnica	65
Najvažnije starinske ustanove „Križevačkih štatuta“	78
„Križevački štatuti“ zabilježeni u Križevcima	80
Pajdaške diplome	99—101
„Križevački štatuti“ po zagrebačkom i osječkom izdanju	102
„Križevački štatuti“ i slovenski „Krokarski zbor“	109
Pajdaški klubovi	115
Križevački „šklocari“ i druga pajdaštva	124
„Purgarski klub“ u Zagrebu	132
Zagorski klubovi	135
Ostali klubovi	141
Pobratimstvo	143
*	
Dodatak „Križevačkim štatutima“.	
Koprivničke regule	149
Varaždinski fureš	151

Krapinski „vandrček“	159
Turopoljski štatuti	167
*	
Zagrebačka „puntarija“, Ivanečka „smešancija“ i „Svetojanska lumparija“.	
„Zagrebačka puntarija“	173
„Ivanečka smešancija“	183
„Svetojanska lumparija“	186
*	
Zaglavak	193

